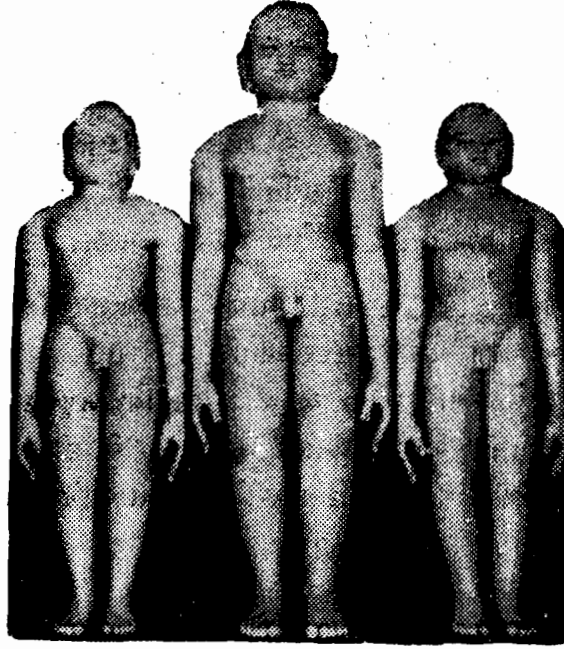

[૧૬]

ચકવર્તી-ત્રિપુટી
શાંતિનાથ
કુંથુનાથ
અરનાથ

(જન્મ)
હસ્તિનાપુર

તીર્થંકર-ત્રિપુટી
શાંતિનાથ
કુંથુનાથ
અરનાથ

(મોક્ષ)
સમ્મેદશિખર

ભગવાન શાંતિનાથ

* ધ્રુવ-અચલ ને અનુપમ ગતિ પામેલ શાંતિનાથને, *
* કરું યાદ મારા આત્મમાં સમ્યક્ત્વભાવ જગાડીને; *
* છે સુખ સાચું આત્મનું, યાખી અહો મુજ આત્મમાં, *
* એ સિદ્ધસુખને સાધતો આવી રહ્યો તુજ પાસમાં. *

હે પ્રભો શાંતિનાથ ! અત્યારે તો આપશ્રી સાધ્યરૂપ સિદ્ધ થઈને સિદ્ધાલયમાં બિરાજી રહ્યા છો; ત્યાર પહેલાં જ્યારે આપ સંસારમાં હતા ત્યારે આપના અંતિમ બાર ભવોનો વિચાર કરતાં આપની આત્મસાધના નજર સામે તરવરે છે; સંસારની સર્વોત્કૃષ્ટ પદવીઓ ઈન્દ્રપદ, ચકવર્તીપદ ને તીર્થંકરપદની અર્થિત્ય વિભૂતિને પામવા છતાં આપ તેમાં ક્યાંય લોભાયા નહિ; માત્ર ચૈતન્યના અતીન્દ્રિય વૈભવને જ આપે ઈષ્ટ ગણ્યો, ને કોઈપણ બાહ્યવૈભવથી સંતુષ્ટ થયા વગર અંતરના આત્મવૈભવને સાધવામાં જ આગળ વધતા ગયા. આપનું જીવનચરિત્ર વાંચતાં-વિચારતાં અમારા આત્મામાંયે આત્મસાધનાનો રંગ ચડી જાય છે...ને સંસારની વિભૂતિમાંથી મન ઊઠી જાય છે. આ રીતે આપનું આદર્શ જીવન અમને આત્મસાધનાનો રાહ બતાવે છે.

અહીં શાંતિનાથ દેવ ! આવા સુંદર આદર્શરૂપે આપને ધ્યાનમાં લેતાં પણ અમારા ચિત્તમાં કેવી શાંતિ થાય છે ! આવી આત્મસ્પર્શી શાંતિ સંસારના કોઈ વિષયોમાં ક્યાંય કદી થઈ ન હતી. દેવ ! આપ 'શાંતિના નાથ' છો... આપના ધર્મશાસનમાં અમને જે શાંતિ મળી છે તેના આપ રક્ષક છો, ને તેમાં વૃદ્ધિ કરીને પૂર્ણ શાંતિ પમાડનારા છો; તેથી ખરેખર આપ અમારા શાંતિ-નાથ છો. આપનું નામ પણ શાંતિ છે; આપ સ્વયં શાંત ભાવરૂપ છો; ને આપનું સ્મરણ અમારામાં પણ શાંતિ જગાડનારું છે; તેથી આપને નમસ્કાર કરીએ છીએ.

અહા, ત્રિલોકને પ્રતિબિંબિત કરનારું આંપનું કેવળજ્ઞાનદર્પણ મહાન ઉજ્જવળ ને આશ્ચર્યકારી છે, તેમાં અમારા મોક્ષનું સુંદર પ્રતિબિંબ દેખાઈ રહ્યું છે; એ જ્ઞાન અને જ્ઞેય બંને મહા મંગળરૂપ છે. હે પ્રભો ! આવા અપૂર્વ મંગલ-વિધાનપૂર્વક, હવે આપના અંતિમ બારભવોના વર્ણનદ્વારા આપની આત્મસાધનાનો મહિમા કરીએ છીએ ને એવી ઉત્તમ આત્મસાધના માટે અમારા આત્માને પણ ઉલ્લસિત કરીને આપના માર્ગે આવીએ છીએ.

[ઈતિ શ્રી મંગલાચરણ]

*

ભગવાન શાંતિનાથ : પૂર્વભવ ૧૨ મો

શ્રીષેષારાજા (ભાવિ તીર્થંકર) અને અનિદિતા રાણી (ભાવિ ગણધર)

હે ભવ્યજીવો ! તમારા અંતરમાં ભગવંત પંચપરમેષીને બિરાજમાન કરીને શાંત ભાવપૂર્વક, ભગવાન શાંતિનાથની આ મંગલ કથા સાંભળો : ભગવાન શાંતિનાથ પૂર્વે ૧૨ મા ભવે જંબુદ્વીપના રત્નસંચયપુર નગરમાં શ્રીષેષ નામના રાજા હતા તેને સિંહનંદિતા તથા અનિદિતા બે રાણીઓ હતી. (અનિદિતાનો જીવ બારમા ભવે શાંતિનાથ પ્રભુનો ભાઈ-ચક્રાયુધ ગણધર થશે.) તે બંને રાણીઓને ઈન્દ્ર તથા ઉપેન્દ્ર નામના રાજકુમારો હતા.

તે નગરમાં સાત્યકી બ્રાહ્મણને સત્યભામા નામની પુત્રી હતી. તેના લગ્ન કપિલ બ્રાહ્મણ સાથે થયા (જે ખરેખર બ્રાહ્મણ નહિ પણ શૂદ્ર-દાસીપુત્ર હતો.) સત્યભામાએ જાણ્યું કે તેનો પતિ કોઈ કૂળવાન બ્રાહ્મણ નથી પણ હલકા સંસ્કારનો છે. આથી તે શીલવાન સ્ત્રીએ તે કપિલનો ત્યાગ કર્યો ને શ્રીષેષારાજાનું શરણ લઈને તેની રાણી સાથે રહેવા લાગી. આથી દુષ્ટ કપિલને શ્રીષેષ પ્રત્યે ક્રોધ થયો, અને સત્યભામા ઉપર મોહ રહી ગયો.

એકવાર રાજા શ્રીષેષના મહાભાગ્યે બે મુનિવરો તેના ઘરે પધાર્યા; શ્રીષેષે ભક્તિપૂર્વક તેમને આહારદાન કરીને ભોગભૂમિનું આયુ બાંધ્યું. ત્યારે બંને રાણીઓએ તેમજ સત્યભામાએ પણ તે મુનિરાજનો આદરસત્કાર કરીને આહારદાનની અનુમોદના કરી, અને તે ત્રણેયે પણ ભોગભૂમિનું પુણ્ય બાંધ્યું.

એકવાર તે રાજા શ્રીષેષના બંને પુત્રો એક દાસી ઉપર મોહિત થઈને અંદરોઅંદર લડાઈ કરવા લાગ્યા; આથી રાજા શ્રીષેષ દુઃખી થયા. અને, ભોગમાં આસક્ત આ પુત્રો મારી આજ્ઞા પણ માનશે નહિ-એમ માનભંગથી દુઃખી થઈને તેણે (વિષફળ સૂંઘીને) પ્રાર્થા છોડ્યા. તેની સાથે તેની બંને રાણીઓ તેમજ સત્યભામાએ પણ પ્રાર્થા છોડ્યા...તે ચારે જીવો ક્યાં ઉપજ્યા ? તે હવે જાઓ.

*

ભગવાન શાંતિનાથ : પૂર્વભવ ૧૧ મો (ભોગભૂમિમાં)

અજ્ઞાનભાવે પ્રાણત્યાગ કરીને, દાનપુણ્યના પ્રતાપે તે ચારે જીવો ધાતકીખંડની—ભોગભૂમિમાં અવતર્યા.

શ્રીષેષરાજા તથા અનિદિતારાણી એ બંને ભોગભૂમિના આર્યપુરુષ થયા; અને સિંહનંદિતારાણી તથા સત્યભામા તે બંને, તેમની આર્યા-સ્ત્રી થઈ. અહીં શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-દેખો, પાત્રદાનનો મહિમા ! —આ ચારે જીવો ઝેર સૂંઘીને અપમૃત્યુ (આપઘાત)થી મર્યા તોપણ દાનના પ્રતાપે તેઓ આ ભોગભૂમિની શુભગતિમાં ઊપજ્યા ને ત્યાં દેવ જેવા સુખો ભોગવવા લાગ્યા.

[પાછળથી, તે શ્રીષેષરાજાના બંને પુત્રો (ઇન્દ્ર તથા ઉપેન્દ્ર) દાસીકન્યા માટે લડતા હતા; ત્યારે મણિકુંડલ વિદ્યાધર (કે જે પૂર્વભવમાં તેમની માતા હતી) તેણે આવીને કહ્યું : ‘અરે તમે કેમ લડો છો ? જે દાસીકન્યાને માટે તમે લડી રહ્યા છો, તે તો પૂર્વભવમાં તમારી નાની બહેન હતી.’ આ સાંભળતાં જ બંને રાજકુમારો વૈરાગ્ય પામ્યા; તેમણે મુનિદીક્ષા લીધી ને શુદ્ધભાવથી આત્માને સાધીને કેવળજ્ઞાન પ્રગટાવીને મોક્ષ પામ્યા; જીવના પરિણામનું આશ્ચર્ય તો જુઓ !—કે જે પુત્રોના ઝગડાના નિમિત્તે શ્રીષેષરાજાએ આપઘાત કર્યો, ને ૧૧ ભવ પછી મોક્ષ પામશે—તે બંને રાજકુમારો તો તે જ ભવમાં ભવનો અંત કરીને મોક્ષમાં ચાલ્યા ગયા.]

પાત્રદાનના પ્રભાવથી ભોગભૂમિમાં ઉપજેલા તે શ્રીષેષ વગેરે ચારે જીવોએ કલ્પવૃક્ષનાં વચનાતીત સુખો અસંખ્ય વર્ષો સુધી ભોગવ્યા. ત્યાંના દશવિધ કલ્પવૃક્ષો ઈચ્છાનુસાર (૧) અમૃત જેવા નિર્દોષ માદક પીણાં, (૨) ઉત્તમ વાજિંત્રો, (૩) હાર વગેરે દિવ્યાભૂષણો, (૪) સુગંધી ફૂલમાળા, (૫) રત્નમણિના દીપક, (૬) દિવ્ય ઝગઝગાટ, (૭) રાજમહેલ—નૃત્યશાળા, (૮) અમૃત જેવો સ્વાદિષ્ટ ખોરાક, (૯) સુવર્ણ-રત્નનાં વાસણ અને (૧૦) અતિસુંદર વસ્ત્રો, ઈત્યાદિ ઉત્તમ ભોગસામગ્રી ત્યાંના પુણ્યવાન જીવોને આપે છે. આ કલ્પવૃક્ષો તે કાંઈ વનસ્પતિકાયાનનાં ઝાડ નથી, તેમ જ દેવકૃત પણ નથી, અનાદિનિધન પૃથ્વીની જ તેવી રચના છે, ને જીવોના પુણ્યપ્રભાવને લીધે, બીજા કોઈ નિમિત્ત વગર સ્વભાવથી જ તેવા ઉત્તમ ફળ દેનારાં છે. હે ભવ્ય પાઠક ! આવી સુંદર ભોગભૂમિનું વર્ણન વાંચતાં તું એક વાત ધ્યાનમાં રાખજે કે તે જડ-રત્નભૂમિ અને જડ-કલ્પવૃક્ષો ગમે તેવા સુંદર હોય તોપણ, માત્ર બાહ્ય ઈન્દ્રિય-વિષયના ભોગો જ આપે છે, કાંઈ ચૈતન્યનું અતીન્દ્રિય સુખ કે સમ્યક્ત્વ તેઓ આપી શકતાં નથી, અતીન્દ્રિયસુખ તો પોતાનું ચૈતન્ય-કલ્પવૃક્ષ જ આપી શકે છે, માટે તે જ સેવવા યોગ્ય છે.

ભોગભૂમિના જીવોને વ્રત-સંયમદશા કે મોક્ષપ્રાપ્તિ થતી નથી; કોઈ જીવોને સમ્યગ્દર્શન—આત્મજ્ઞાન ને ચોથુંગુણસ્થાન હોઈ શકે છે. કોઈ જીવ મનુષ્યનું આયુ બાંધ્યા પછી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પામે, તો તે પણ ભોગભૂમિમાં ઊપજે છે. બાકી આત્મજ્ઞાન વગર પાત્રદાન દેનારા ઘણા ભદ્ર જીવો પણ ભોગભૂમિમાં ઊપજે છે. ત્યાં કોઈ પશુનો ભય નથી, રાત-દિવસ કે ઋતુ-પરિવર્તન નથી, ઠંડી-ગરમી નથી, કોઈ એક બીજાને દુઃખ દેતાં નથી; બધા જીવો શાંત ભદ્રપરિણામી છે; ત્યાંના સિંહ વગેરે પશુઓ પણ માંસભક્ષી નથી, અહિંસક છે. ત્યાં કીડી-મકોડા-મચ્છર વગેરે તૂચ જીવો હોતાં નથી. ત્યાંના બધા જીવો સર્વાંગસુંદર હોય છે. કોઈ કોઈવાર ઋદ્ધિધારક મુનિવરો તે ભોગભૂમિમાં પધારે છે ને તેમના ઉપદેશથી ઘણા જીવો આત્મજ્ઞાન પામે છે. પાપી જીવોનો ત્યાં અભાવ છે. ત્યાંના બધાય જીવો મરીને સ્વર્ગમાં જ ઊપજે છે, બીજી કોઈ ગતિમાં જતા નથી. ત્યાં કોઈ જીવ દુરાચારી નથી; કોઈને ઈષ્ટવિયોગ

થતો નથી; ત્યાં કોઈ જીવને નિદ્રા નથી, આળસ નથી, મળ-મૂત્ર નથી; થૂંક કે પરસેવો નથી; બધા જીવો મધુરભાષી, મંદકષાયી ને વજ્રશરીરી છે. તે ભોગભૂમિના જીવોને જે નિશ્ચિંત સુખ છે તે ચક્રવર્તીના વૈભવમાંય નથી. તેઓ સ્વયં પોતપોતાના રાજા છે, બીજો કોઈ રાજા તેમના ઉપર નથી. જન્મ્યા બાદ છ અઠવાડિયામાં તેઓ સંપૂર્ણ યુવાન થઈ જાય છે : મૃત્યુ સમયે પણ તેમને કોઈ પીડા થતી નથી અંતસમયે માત્ર ઈંક અને બગાસું આવતાં સુખપૂર્વક તેઓ પ્રાણ છોડીને સૌધર્મસ્વર્ગમાં જાય છે.

હે વૈરાગી પાઠક ! તમે તીર્થકર જેવા ઉત્તમપુરુષોનું જીવનચરિત્ર વાંચી રહ્યા છો; તેમાં પુણ્યફળરૂપે આ ભોગભૂમિના ભોગોનું કે દેવલોકના વૈભવોનું જે વર્ણન છે તે કાંઈ તેમાં રાગ કરાવવા માટે નથી, પરંતુ પુણ્યફળરૂપ આવા ભોગોમાં પણ આત્માનું સાચું સુખ નથી—એમ સમજાવીને તેનો મોહ છોડાવવા માટે અને વીતરાગી ધર્મની સાધનામાં આત્માને જોડવા માટે આ વર્ણન છે. સર્વ જૈન-ઉપદેશનો અંતિમ સાર તો તે જ છે કે—

“તેથી ન કરવો રાગ જરીયે ક્યાંય પણ મોક્ષેચ્છુએ,
વીતરાગ થઈને એ રીતે તે ભવ્ય ભવસાગર તરે.”

અજ્ઞાનથી તું એવા પુણ્યના ફળને કે રાગને ઈચ્છીશ મા,—કે જે સંસારમાં રખડાવે છે; રાગ અને જ્ઞાનની જીદાઈનું ભેદજ્ઞાન કરીને તું આત્મસ્વભાવના સુખને જ અનુભવમાં લેજે,—કે જે સંસારથી છોડાવીને સિદ્ધપદ પમાડે છે.

આપણા ચરિત્રનાયક તીર્થકર શાંતિનાથનો જીવ—કે જે પૂર્વભવમાં શ્રીષેણરાજા હતો—તે આ ભોગભૂમિમાં ઊપજ્યો છે. બીજા ત્રણ જીવો પણ તેની સાથે ઊપજ્યા છે. અસંખ્ય વર્ષ સુધી ભોગભૂમિમાં રહ્યા બાદ, આયુ પૂર્ણ થતાં તે ચારે જીવો સૌધર્મસ્વર્ગમાં ઊપજ્યા.

ભગવાન શાંતિનાથ : પૂર્વભવ ૧૦મો સૌધર્મસ્વર્ગમાં શ્રીપ્રભદેવ

- ❁ રાજા શ્રીષેણ (ભાવિ શાંતિનાથ)નો જીવ શ્રીપ્રભ દેવ થયો.
- ❁ રાણી સિંહનંદિતાનો જીવ તેની દેવી વિદ્યુત્રભા થઈ.
- ❁ રાણી અનિદિતા (ભાવિ—ચક્રાયુધગણધર)નો જીવ વિમલપ્રભ દેવ થયો.
- ❁ બ્રાહ્મણ કન્યા સત્યભામાનો જીવ તેની શુકલપ્રભા દેવી થઈ.

દેવલોકમાં તે ચારે જીવો જિનભક્તિ કરતા હતા, જિનેન્દ્રદેવના પંચકલ્યાણકમાં જતા હતા. સમવસરણમાં જિનવાણી સાંભળતા હતા, તેમ જ મેરુ—નંદી—ધર વગેરેની યાત્રા કરતા હતા, ને દેવલોકના દેવી વૈભવો ભોગવતા હતા. હજી સુધી તેઓ સમ્યગ્દર્શન પામ્યા ન હતા. અસંખ્ય વર્ષો સુધી દેવલોકના દિવ્ય વૈભવો વચ્ચે રહીને પણ અંતે તે ચારે જીવો દેવલોકમાંથી પદભ્રષ્ટ થયા, કેમકે પુણ્ય પણ અધુવ ને અશરણ છે, તેના ફળ કાયમ રહેતાં નથી. સિદ્ધપદ એ જ જીવનું ધ્રુવપદ છે; બાકી સંસારના બધા પદ અધુવ છે.

દેવલોકમાંથી નીકળીને તે ચારે જીવો ભરતક્ષેત્રમાં ઊપજ્યા :—

- (૧) રાજાશ્રીષેણ (ભાવિ—તીર્થકર)નો જીવ વિજ્યાર્ધ ઉપર ‘અમિતતેજ’ વિદ્યાધર થયો.
- (૨) રાણી અનિદિતા (ભાવિ—ગણધર)નો જીવ, ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવનો પુત્ર શ્રીવિજય થયો.
- (૩) રાણી સિંહનંદિતાનો જીવ તે અમિતતેજની સ્ત્રી ‘જ્યોતિપ્રભા’ થઈ. (—શ્રીવિજયની બહેન)

(૪) સત્યભામાનો જીવ તે અમિતતેજની બહેન (અને શ્રીવિજયની પત્ની) 'સુતારા' થઈ.
(સત્યભામાનો પતિ દુષ્ટ-કપિલ ભવમાં ભમતો ભગતો 'અશનિઘોષ' વિદ્યાધર થયો.)

ભગવાન શાંતિનાથ : પૂર્વભવ ૯ મો :

ભરતક્ષેત્રમાં અમિતતેજ-વિદ્યાધર અને સમ્યક્ત્વ-પ્રાપ્તિ

આ મધ્યલોકમાં જંબુદ્વીપથી માંડીને સ્વયંભૂમરણ-સમુદ્ર સુધી અસંખ્ય દ્વીપ-સમુદ્રો છે; તેમાં સૌથી વચ્ચે આપણો આ જંબુદ્વીપ છે, તે સર્વે દ્વીપોમાં ચક્રવર્તી સમાન શોભે છે. તેની મધ્યમાં એકલાખ યોજન ઊંચો સુદર્શન-મેરુ છે. તેના ચાર વનની ચાર દિશામાં શાશ્વત જિનાલયો છે; ઈન્દ્રાદિ દેવો તેમ જ વિદ્યાધરો ત્યાં દર્શન-પૂજન કરવા આવે છે. ત્યાંના પાંડુકવનમાં અતિ સુંદર સિદ્ધશિલા જેવી ચાર દિવ્યશિલાઓ છે, તે પાંડુકશિલા પર ભરત-ઐરવત તથા વિદેહક્ષેત્રના અનંત તીર્થકરોનો જન્માભિષેક ઈન્દ્રે કર્યો છે, તેથી તે પાવન તીર્થ છે.

તે મેરુ પર્વતની દક્ષિણદિશાના છેડે આપણું આ ભરતક્ષેત્ર છે. આ ભરતક્ષેત્રમાં ૨૪ તીર્થકરો, ચક્રવર્તીઓ તેમ જ મોક્ષગામી જીવો ઊપજે છે. ભરતક્ષેત્રના પૂર્વ-પશ્ચિમ છેડા વચ્ચે વૈતાલ્ય-વિજ્યાર્ધપર્વત ઉપર ઉત્તર શ્રેણીમાં ૬૦ અને દક્ષિણ શ્રેણીમાં ૫૦ એમ કુલ ૧૧૦ અતિસુંદર નગરીઓ છે; ત્યાં વિદ્યાધર-મનુષ્યો વસે છે; તેઓ જૈનધર્મના ઉપાસક છે; ત્યાં વિદ્યર્થીઓ વસતા નથી, ને સદાય સુકાળ વર્તે છે. જ્યારે છઠ્ઠા આરામાં ભરતક્ષેત્રના અન્ય સમસ્ત ભાગોમાં મહાપ્રલય થશે ત્યારે પણ વિજ્યાર્ધ ઉપરની તે નગરીઓ એમ ને એમ શાશ્વત રહેશે. ત્યાં એક શાશ્વત જિનંદિર પણ છે; ત્યાંના મનુષ્યો હંમેશા જિનપૂજા, શાસ્ત્ર-સ્વાધ્યાય તથા પાત્રદાન કરે છે. ત્યાં અનેક મુનિવરો પણ વિચરે છે.

તે વિજ્યાર્ધ ઉપર રથનુપૂર-ચક્રવાલ નામની એક સુંદર નગરી છે. આપણા ચરિત્રનાયક ભગવાન શાંતિનાથ (શ્રીષેણ રાજા)નો જીવ દેવલોકમાંથી ચવીને આ નગરીમાં 'અમિતતેજ' નામની વિદ્યાધર થયો. ત્યારે ભરતક્ષેત્રમાં ૧૧ મા તીર્થકરનું શાસન ચાલતું હતું.

તે રથનુપૂર નગરીમાં 'જ્વલનજટી' નામના રાજા હતા. તે જૈનધર્મના પ્રેમી સમ્યગ્દષ્ટિ અને ચરમશરીરી હતા. તેમનો પૌત્ર 'અમિતતેજ.'

રાજા જ્વલનજટીને અર્કકીર્તિ નામનો ગુણવાન પુત્ર હતો; તે અર્કકીર્તિના લગ્ન પોદનપુરના રાજકુમાર ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ (મહાવીરના જીવ)ની બહેન જ્યોતિમાલા સાથે થયા હતા. તે અર્કકીર્તિ-જ્યોતિમાલાનો પુત્ર અમિતતેજ; તેનાં લગ્ન મામા-ત્રિપૃષ્ઠની પુત્રી જ્યોતિપ્રભા સાથે થયા હતા.

ૐ આ ત્રિપૃષ્ઠ તે મહાવીર પ્રભુનો જીવ (પૂર્વના ૧૪મા ભવમાં) છે અને અમિતતેજ તે શાંતિનાથપ્રભુનો જીવ (પૂર્વના ૯ મા ભવમાં) છે; આ રીતે બંને તીર્થકરોના જીવ તે ભવમાં મામા-ભાણેજ, (અથવા તે કાળનાં રિવાજ પ્રમાણે સસરા-જમાઈ) હતા.

ૐ ત્રિપૃષ્ઠનો પુત્ર 'શ્રીવિજય' (કે જે ભાવિ-શાંતિનાથના ભાઈ, ચક્રાયુદ્ધ ગણધરનો જીવ છે) તેની સાથે અમિતતેજની બહેન 'સુતારા'ના લગ્ન થયા. (અમિતતેજના જીવે પૂર્વભવમાં સત્યભામા-બ્રાહ્મણી પ્રત્યે વાત્સલ્ય બતાવ્યું હતું, તેથી આ ભવમાં તે તેની બહેન થઈ.)

ૐ 'અમિતતેજ'ની બહેન શ્રીવિજયને પરણી અને શ્રીવિજયની બહેન અમિતતેજને પરણી;—આ

રીતે, બાર ભવ સાથે રહેનારા તે બંને (તીર્થંકર-ગણધરના) જીવો આ નવમા પૂર્વભવમાં પરસ્પર બનેલી હતા. (શ્રીવિજય તે ઋષભદેવની વંશપરંપરાના હતા, ને અમિતતેજ તે નમિ-વિનમિવિદ્યાધરની વંશપરંપરાના હતા; વંશપરંપરાથી બંને કૂળનો વિવાહ-સંબંધ ચાલ્યો આવતો હતો.)

આવા ઉત્તમ પુત્ર-પૌત્રના પરિવાર સહિત મહારાજ જ્વલનજટી વિજ્યાર્દના વિદ્યાધરો ઉપર રાજ્ય કરતા હતા. રાજ્યની વચ્ચે પણ તે ધર્મત્મા આત્મસાધનાને ભૂલતા ન હતા. ધર્મજીવન જીવનારા તે જ્વલનજટી મહારાજના મહાભાગ્યે એકવાર જગનંદન અને અભિનંદન નામના બે ગગનગામી મુનિવરો તેમની નગરીમાં પધાર્યા. રાજાએ ઘણા ભક્તિભાવથી ત્યાં જઈને વંદન કર્યા ને સ્તુતિ કરી : હે દેવ ! આપ રત્નત્રયના વીતરાગી વૈભવથી શોભી રહ્યા છો; આપની પાસે બાહ્યમાં ધન-વસ્ત્ર વગેરે કોઈ; વૈભવ ન હોવા છતાં, આપના વીતરાગી વૈભવ ઉપર મુગ્ધ બનીને મુક્તિસુંદરી પણ આપને ભેટવા તલસી રહી છે. અહો પ્રભો ! આપનું વીતરાગી જીવન એ જ સુખી જીવન છે. આ પ્રમાણે રાજાએ સ્તુતિ કરી ત્યારે મુનિરાજે તે રાજાને ધર્મવૃદ્ધિના આશીર્વાદ આપ્યા. રાજાએ સમ્યક્ત્વસહિત વ્રત અંગીકાર કર્યા.

એકવાર તે મહારાજ જ્વલનજટી રાજસભામાં બેઠા હતા. ત્યાં એક દૂત સમાચાર લાવ્યો કે ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના પિતા (પોદનપુરના રાજા પ્રજાપતિ) દીક્ષા લઈને મુનિ થયા છે ને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરીને મોક્ષ પામ્યા છે; તે સાંભળીને તરત રાજા જ્વલનજટી વૈરાગ્ય પામ્યા ને જગનંદન મુનિરાજ પાસે મુનિદીક્ષા લીધી; પછી શુદ્ધોપયોગ વડે કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરીને તેઓ પણ મોક્ષ પામ્યા.

ત્યારબાદ, ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવ તો મરીને સાતમી નરકે ગયો; તેમનો ભાઈ વિજય-બલભદ્ર દીક્ષા લઈ મોક્ષ પામ્યા; તેમ જ અર્કકીર્તિ (અમિતતેજના પિતા) પણ વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા લઈ મોક્ષ પામ્યા. રથનપૂરમાં તો હવે આપણા ચરિત્રનાયક 'અમિતતેજ' વિદ્યાધરોના રાજા બન્યા; ને પોદનપુરમાં શ્રીવિજય રાજા બન્યા. આ બંનેને પરસ્પર ઘણો સ્નેહ છે, બંને એકબીજાના બનેલી છે, ને આઠભવ પછી તેઓ તીર્થંકર-ગણધર થવાના છે.

એકવાર રાજા શ્રીવિજય, પોતાની સુતારા-રાણી સાથે વિમાનમાં બેસીને વનવિહાર કરવા ગયા હતા. એવામાં તેનો પૂર્વભવનો વેરી કપિલ-જે હાલ અશનિઘોષ નામનો બળવાન વિદ્યાધર રાજા હતો, તે સુતારા ઉપર મોહિત થઈને તેને ઉપાડી ગયો. આથી અમિતતેજ તથા શ્રીવિજય મોટી સેના સહિત અશનિઘોષ સાથે યુદ્ધ કરવા ચાલ્યા. અશનિઘોષ ભયભીત થઈને ભાગ્યો; તેના ભાગ્યે બરાબર તે જ વખતે, વિજયબલભદ્ર-મુનિ કે જેઓ કેવળીપણે વિચરતા હતા, તેઓ ગંધકૂટી સહિત ત્યાં પધાર્યા. અશનિઘોષ તે પ્રભુની ધર્મસભામાં પ્રવેશ્યો ને પ્રભુના દર્શનથી તેનું ચિત્ત શાંત થયું.

અમિતતેજ તેમજ શ્રીવિજય પણ ક્રોધપૂર્વક તેને મારવા તેની પાછળ દોડ્યા પરંતુ કેવળીપ્રભુની ધર્મસભામાં આવતાં વેંત જ તેમનો ક્રોધ દૂર થઈ ગયો. આ રીતે પ્રભુની સમીપે બધાયના પરિણામ એકદમ શાંત થઈ ગયા ને પરસ્પરનો વેરભાવ ભૂલાઈ ગયો; તે જ વખતે અશનિઘોષની માતા પણ સુતારાને લઈને ત્યાં આવી પહોંચી; તેણે સુતારા તેના પતિને સોંપી દીધી. અને પુત્રના અપરાધ માટે માફી માંગી. અહા, જિનેન્દ્રદેવની સમીપમાં ફૂર પશુઓ પણ વેરભાવ છોડીને શાંત થઈ જાય છે, ત્યાં મનુષ્યોની શી વાત !!

પ્રભુની પરમ શાંતમુદ્રાના દર્શનથી સૌ અત્યંત પ્રસન્ન થયા, ને સૌએ શાંતિથી વિજય પ્રભુના સમવસરણમાં બેસીને ધર્મોપદેશ સાંભળ્યો... (શ્રીવિજયરાજા તે ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવનો પુત્ર છે; ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના ભાઈ વિજયબળભદ્ર દીક્ષા લઈ કેવળી થયા છે.

દિવ્યધ્વનિમાં પ્રભુએ કહ્યું : અહો જીવો! આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, ક્રોધ તેનો સ્વભાવ નથી. જીવનો સ્વભાવ શાંત છે, જ્ઞાન-આનંદમય છે. ક્રોધાદિ કષાયો વડે જીવની શાંતિનો ઘાત થાય છે. અંદર ચૈતન્ય પરમતત્ત્વ છે, તે સ્વતત્ત્વના મહિમાનું ચિંતન કરતાં ક્રોધાદિભાવો શાંત થઈ જાય છે, ને સમ્યક્ત્વાદિ ભાવો પ્રગટ થાય છે; ભવ્ય જીવો આવા સમ્યક્ત્વને પ્રગટ કરીને ભવદુઃખથી છૂટી જાય છે ને સિદ્ધિસુખને પામે છે.

અમિતેજ (કે જે ભાવિ તીર્થંકર છે) તેને પ્રભુનો ઉપદેશ સાંભળીને અંતર્મુખ દૃષ્ટિ જાગી ગઈ...તેની ચેતના એકદમ શાંત થઈને કષાયોથી ભિન્ન પડી ગઈ ને અંતરમાં પોતાના પરમાત્મત્વનો અનુભવ કરીને તે જ વખતે તેણે અપૂર્વ સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કર્યું. અહા, આઠ ભવ પહેલાં એક તીર્થંકરની આત્મસાધના શરૂ થઈ.

શ્રીવિજયે પણ તે જ વખતે સમ્યગ્દર્શન ધારણ કર્યું. અહીંથી આપણા ચરિત્રનાયક (શાંતિનાથતીર્થંકર, તેમજ તેમના ભાઈ ચક્રાયુધ ગણધર)નું ધર્મસાધનામય મંગલ જીવન શરૂ થાય છે. ધન્ય એ સમ્યક્ત્વ જીવન! સમ્યક્ત્વ પામીને તેમને મોક્ષપ્રાપ્તિ જેવું મહાન સુખ થયું.

ત્યારબાદ, સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિથી જેમના ચૈતન્યપ્રદેશોમાં અપૂર્વ આનંદતરંગ ઉલ્લસી રહ્યા છે, અને જેણે દેશવ્રત ધારણ કર્યાં છે—એવા તે અમિતેજ—વિદ્યાધરને પોતાના પૂર્વભવ જાણવાની જિજ્ઞાસા થઈ; તેથી વિનયપૂર્વક તેણે પૂછ્યું—હે સર્વજ્ઞ દેવ! મને અને આ શ્રીવિજયને એકબીજા પ્રત્યે પરમ સ્નેહ કેમ છે? તથા આ અશનિઘોષે મારી બહેન(સુતારા)નું હરણ કેમ કર્યું?

ભગવાને દિવ્યધ્વનિમાં તેમના પૂર્વભવ બતાવ્યા :

હૈં હે અમિતેજ! પૂર્વભવમાં તું શ્રીષેણ રાજા હતો; ત્યાં આપઘાતથી મરી,, પાત્રદાનના પુણ્યથી ભોગભૂમિમાં ઉપજ્યો, પછી શ્રીપ્રભદેવ થયો ને ત્યાંથી તું આ અમિતેજ થયો છે.

હૈં આ શ્રીવિજયનો જીવ પૂર્વભવમાં તારી (શ્રીષેણની) અનિદિતા રાણી હતી; ભોગભૂમિમાં તે જીવ તારી સાથે હતો, દેવના ભવમાં પણ તે તારી સાથે વિમલપ્રભદેવ હતો; અને ત્યાંથી તારો સ્નેહી(બનેવી) શ્રીવિજય થયો છે.

તારી બહેન સુતારા, પૂર્વે સત્યભામા નામની બ્રાહ્મણકન્યા હતી; ત્યારે આ અશનિઘોષનો જીવ તેનો પતિ(કપિલ) હતો; પણ સત્યભામા તેને છોડીને તારા(શ્રીષેણના) શરણે આવી હતી. તે સત્યભામા પાત્રદાનનું અનુમોદન કરીને ભોગભૂમિમાં તેમ જ દેવલોકમાં તમારી સાથે જ હતી...તે જ અહીં પૂર્વભવના સ્નેહને લીધે તારી બહેન થઈ છે.

હૈં પૂર્વભવના મોહને લીધે અશનિઘોષ સુતારાને ઉધાડી ગયો હતો. પણ અંતે તમારાથી ભય

પામીને તે અહીં (ધર્મસભામાં) આવ્યો; તેની પાછળ તમે પણ અહીં આવ્યા અને સમ્યગ્દર્શન પામીને મોક્ષસાધના શરૂ કરી.

આ પ્રમાણે પૂર્વભવ બતાવીને કેવળીપ્રભુએ કહ્યું : હે અમિતતેજ ! હવે આત્મસાધનામાં ઉત્પત્તિ કરતા કરતા નવમા ભવે તમારો આત્મા ભરતક્ષેત્રમાં પંચમચક્રવર્તી અને ૧૬ મા તીર્થંકર થઈને મોક્ષ પામશે. અને ત્યારે આ શ્રીવિજય તમારો ભાઈ થઈને ચક્રાયુધ ગણધર થશે. હવે બધા ભવોમાં તે તમારી સાથે ને સાથે રહેશે.

અહો, કેવળીપ્રભુના શ્રીમુખથી પોતાના તીર્થંકરપદની ને મોક્ષની 'આજ્ઞા' સાંભળતાં રાજા અમિતતેજ અતિશય આનંદમાં ડૂબી ગયા, અને જાણે અત્યારે જ પોતાને અરિંહતપદની વિભૂતિ મળી ગઈ હોય ! એમ સંતુષ્ટ થયા. પોતાના ગણધરપદની વાત સાંભળીને શ્રીવિજયને પણ મહાન આનંદ થયો.

અશનિઘોષને પોતાના પૂર્વભવની કથા સાંભળીને જાતિસ્મરણ થયું અને વૈરાગ્ય પામીને તેણે દીક્ષા લીધી. સુતારાદેવી તથા જ્યોતિપ્રભા પણ પોતાના પૂર્વભવ જાણીને સંસારથી વિરક્ત થયા ને દીક્ષા લઈને આર્યિકા થયા. આ રીતે બધા જીવોએ કેવળીપ્રભુના ઉપદેશથી આત્મહિત કર્યું.

આપણા ચરિત્રનેતા અમિતતેજ અને શ્રીવિજય બંનેએ અપૂર્વ સમ્યગ્દર્શનવડે અનંત ચૈતન્યનિધાન પ્રાપ્ત કર્યા; ને દેશવ્રત અંગીકાર કરીને પોતપોતાની નગરીમાં પાછા ફર્યા.

હવે રાજા અમિતતેજના અંતરંગ જીવનમાં એક મહાન પરિવર્તન થઈ ગયું. 'દાસ ભગવંતકે, ઉદાસ રહે જગતસો' એવું આદર્શ શ્રાવકજીવન તેઓ જીવતા હતા. વિદ્યાધરોની બંને શ્રેણીના સ્વામી હોવાથી તેઓ 'વિદ્યાધરોના ચક્રવર્તી' હતા; છતાં આટલા મહાન રાજવૈભવની વચ્ચે પણ પોતાની આત્મસાધનાને તેઓ ક્ષણમાત્ર ભૂલતા ન હતા. ઘણા લોકોને પ્રશ્ન ઊઠતો કે 'શું આવા રાજવૈભવની વચ્ચે રહીને પણ ધર્મસાધના થઈ શકે ?' મહારાજા અમિતતેજનું જીવન જોઈને તેમને એ પ્રશ્નનું સમાધાન થઈ જતું કે : હા, ગૃહસ્થપણમાંય આત્મજ્ઞાનના બળે ધર્મસાધના (મોક્ષમાર્ગ) તે ચાલુ રહે છે; કેમકે જ્ઞાનીની ચેતના રાગથી ને સંયોગથી અલિપ્ત રહે છે. મહારાજા અમિતતેજ એવું ધર્મજીવન જીવતા હતા; અને તેમનું એ મંગલજીવન બીજા જીવોને પણ આત્મહિતની પ્રેરણા આપતું હતું.

એકવાર રાજા અમિતતેજ તેમજ શ્રીવિજય રમણીય તીર્થોની યાત્રા માટે નીકળેલા. ત્યાં એક શાંત ઉદ્યાનમાં અમરગુરુ તથા દેવગુરુ મુનિરાજને દેખ્યા. અહા, વીતરાગી આત્મતેજથી પ્રકાશતી તે મુનિવરોની શાંતમુદ્રા દેખતાં બંને મુગ્ધ બન્યા. મુનિરાજે તેમને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન ચારિત્રનો ઉપદેશ આપ્યો અને તીર્થંકરાદિ મહાપરુષોનું ચરિત્ર સંભળાવ્યું.

ત્યારે શ્રીવિજયે પોતાના પિતા ત્રિપૃષ્ઠવાસુદેવના પૂર્વભવો પૂછ્યા :

મુનિરાજે કહ્યું : સાંભળ હે ભવ્ય ! તારા પિતા આ ચોવીસીમાં છેલ્લા તીર્થંકર (મહાવીર) થશે. પૂર્વભવમાં તે જીવ ઋષભદેવનો પૌત્ર (મરીચીકુમાર) હતો, પણ ધર્મ પામ્યો ન હતો; તેથી દીર્ઘકાળ સંસારમાં ભમીભમીને નરક-નિગોદના અસંખ્ય ભવ તેણે કર્યા. પછી વિશ્વનંદી-રાજકુમાર થયો, બગીચાનિમિત્તે વૈરાગ્ય પામ્યો, ધર્મ પામ્યો ને મુનિ થયો; પણ ભોગોનું નિદાન કરીને ધર્મથી ભ્રષ્ટ થયો; ને અનુક્રમે ત્રિપૃષ્ઠવાસુદેવ થયો. તે ત્રણ ખંડની શ્રેષ્ઠ વિભૂતિનો ભોક્તા હતો; તેનો વૈભવ અપાર હતો; ત્રણ ખંડના હજારો દેવો ને ૧૬૦૦૦ રાજાઓ તેની સેવા કરતા; પણ ધર્મને ભૂલીને વિષયભોગોની તીવ્ર લાલસામાં જીવન ગુમાવીને તે નરકે ગયો છે ને મહાદુઃખ ભોગવી રહ્યો છે. (નરકથી નીકળી

હવેના ભવોમાં સિંહ થઈ ધર્મ પામશે; પછી ચક્રવર્તી થશે ને પછી અનુક્રમે મહાવીર તીર્થંકર થશે.)

રાજા શ્રીવિજય, પોતાના પિતાની ત્રણ ખંડની વિભૂતિનું વર્ણન સાંભળીને આશ્ચર્ય પામ્યો. અને પોતે પણ ધર્મના ફળમાં તેવી વિભૂતિની લાલસા કરીને તેનું નિદાન કરી બેઠો ! અરેરે, હાથમાં આવેલ ધર્મનું અમૃત મૂકીને તેણે વિષયોના ઝેરની વાંછા કરી !

ત્યાંથી ઘેર આવીને બંનેએ અનેક વર્ષો સુધી રાજસુખ ભોગવ્યા. પુણ્યયોગથી ફરી એકવાર તેમને બે મુનિરાજનાં દર્શન થયા. ધર્મકથા બાદ મુનિરાજે કહ્યું : હે ભદ્ર ! હવે તમારા બંનેનું એક મહિમાનું જ આયુ બાકી રહ્યું છે, માટે ધર્મસાધનામાં ચિત્ત લગાવો.

તે વાત સાંભળીને અમિતતેજ તેમજ શ્રીવિજય બંને, વૈરાગ્યભાવનાનું ચિંતન કરવા લાગ્યા. આ શરીર-સંસાર-ભોગો અસ્થિર ને ક્ષણભંગુર છે; તેમાં સુખ નથી; ચૈતન્યતત્ત્વ જ સ્થિર-અવિનાશી અને સુખનું ધામ છે. આવા ચિંતન વડે વૈરાગ્ય વધારીને તેઓ સંસારથી વિરક્ત થયા; બંનેએ પોતપોતાના પુત્રને રાજ્ય સોંપી દીધું ને સિદ્ધકૂટ ચૈત્યાલયમાં જઈને મહાન પૂજા કરી, દાન કર્યું; અને પછી ત્યાંના ચંદન વનમાં નંદનમુનિરાજ પાસે જઈને જિનદીક્ષા ધારણ કરી; ને પ્રાયોપગમન સંન્યાસપૂર્વક દેહ છોડ્યો. પછી ક્યાં ઉપજ્યા ? તે હવે જાઓ.

ભગવાન શાંતિનાથ : પૂર્વભવ ૮ મો : આનતસ્વર્ગમાં

આપણા ચરિત્રનાયક તીર્થંકર શાંતિનાથ તથા તેમના ભાઈ ચક્રાયુધ ગણધર તે બંને જીવો પૂર્વે નવમા ભવમાં અમિતતેજ તથા શ્રીવિજય રાજાઓ હતા; તેમણે મુનિ થઈને સંન્યાસપૂર્વક દેહ છોડ્યો ને ૧૩માં આનતસ્વર્ગમાં દેવ તરીકે ઉપજ્યા,—તેમનાં નામ રવિચૂલ અને મણિચૂલ. તે દેવવિમાનમાં ૧૦૦ યોજન લાંબું, પચાસ યોજન પહોળું ને ૭૫ યોજન ઊંચું રત્નમય અકૃત્રિમ જિનમંદિર છે; ને તેમાં ૧૦૮ જિનપ્રતિમા છે. ત્યાં જઈને બંને દેવોએ જિનબિંબનું પૂજન કર્યું. તે દેવલોકમાં આશ્ચર્યકારી વૈભવો હતા; તેમને અવધિજ્ઞાન તેમ જ અનેક લબ્ધિઓ હતી; ત્યાં રોજ નવા નવા ઉત્સવો થતા હતા. દેવલોકમાં તે બંને દેવોએ અસંખ્ય વર્ષો સુધી ઉત્તમ દૈવી વૈભવો પુણ્યના ફળમાં ભોગવ્યા; પરંતુ તે પુણ્યવૈભવો તેમને તૃપ્તિ આપી ન શક્યા, માત્ર આકુળતા જ આપી. અંતે થાકીને તેઓ મનુષ્યલોકમાં આવવા તૈયાર થયા.—ત્યારે બાકી બચેલા તેમનાં પુણ્યો પણ મનુષ્યલોકમાં તેમની સાથે જ આવ્યા. મનુષ્યલોકમાં તેઓ ક્યાં આવ્યા ? તે જોઈએ.

ભગવાન શાંતિનાથ : પૂર્વભવ ૭ મો :

વિદેહક્ષેત્રમાં અપરાજિત-બળભદ્ર ને અનંતવીર્ય-વાસુદેવ

જંબુદ્વીપના વિદેહક્ષેત્રમાં વત્સકાવતી દેશ છે, જ્યાં સદાય અનેક કેવળી ભગવંતો તેમ જ મુનિવરો વિચરે છે ને જૈનશાસનનું ધર્મચક્ર સદાય ચાલ્યા કરે છે. ત્યાંના મનુષ્યો જૈનધર્મમાં તત્પર છે, ને સ્વર્ગના દેવો પણ ત્યાં ધર્મ સાંભળવા આવે છે. તે દેશની પ્રભાકરી નગરીમાં ધર્માત્મા સ્મિતસાગર મહારાજા રાજ્ય કરતા હતા. આપણા કથાનાયક 'તીર્થંકર-ગણધર' એ બંને જીવો [રવિચૂલદેવ તથા મણિચૂલદેવ] દેવલોકમાંથી નીકળીને તે રાજાના પુત્રો થયા; તેમનાં નામ-અપરાજિત અને અનંતવીર્ય. મહાન પુણ્યને તેઓ સાથે લાવેલા, તેથી તેઓ બળદેવ-વાસુદેવ થયા.

રાજા સ્મિતસાગર બંને પુત્રોને રાજ્ય સોંપીને સંસારથી વિરક્ત થયા, ને સ્વયંપ્રભ જિનેન્દ્રની પાસે દીક્ષા લઈ મુનિ થયા. પરંતુ એકવાર ધરણેન્દ્રદેવની દિવ્યવિભૂતિ દેખીને તેણે તેનું નિદાન કર્યું. એટલે ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થઈ, ઘણા પુણ્યને ઓછા કરી, મૃત્યુ બાદ તે ધરણેન્દ્ર થયા. અરેરે, નિદાન તે ખરેખર નિંદનીય છે કે જે જીવને ધર્મથી ભ્રષ્ટ કરીને દુર્ગતિમાં રખડાવે છે.

અહિં પ્રભાકરી નગરીમાં અપરાજિત તથા અનંતવીર્યના રાજ્યવૈભવમાં દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ થવા લાગી. તેમની રાજસભામાં બર્બરી અને ચિલાતી નામની બે સુંદર નર્તકી હતી, તે દેશ-વિદેશમાં પ્રખ્યાત હતી. તે વખતે શિવમંદિર નામની વિદ્યાધરનગરીમાં રાજા દમિતારી રાજ્ય કરતો હતો; તે પ્રતિવાસુદેવ હતો, તેણે ત્રણખંડ પૃથ્વી જીતી લીધી હતી, ને તેના શસ્ત્રભંડારમાં એક દૈવી ચક્ર ઉત્પન્ન થયું હતું. તે દમિતારી રાજાએ બે નર્તકીની પ્રશંસા સાંભળી; તેણે બળદેવ-વાસુદેવને હુકમ કર્યો કે બંને નર્તકી મને સોંપી દો ને મારી આજ્ઞામાં રહીને રાજ્ય કરો.

તે બંને ભાઈઓએ યુક્તિ વિચારી; તેઓ પોતે જ નર્તકીનું રૂપ ધારણ કરીને દમિતારીના રાજમહેલમાં ગયા, ને તેની પુત્રી કનકશ્રીને ઉપાડીને ભાગી ગયા.

કનકશ્રીના અપહરણની વાત સાંભળતાં જ રાજા દમિતારી લશ્કર લઈને તે બંને સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. તે જ્યારે કોઈ રીતે જીતી ન શક્યો ત્યારે તેણે પોતાનું દૈવીચક્ર અનંતવીર્યને મારવા માટે તેના પર ફેંક્યું. પરંતુ અનંતવીર્યના પુણ્યાત્તિશયને લીધે તે ચક્ર તેની પાસે આવતાં જ શાંત થઈ ગયું ને ઊલટું તેનું આજ્ઞાકારી બની ગયું. અનંતવીર્યે ક્રોધપૂર્વક તે ચક્રવડે દમિતારીનો શિરચ્છેદ કર્યો. રે, એના ચક્રે એને જ માર્યો. મરીને તે નરકમાં ગયો. [તે દમિતારી-પ્રતિવાસુદેવના પિતા કીર્તિધર મુનિ થયા હતા ને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરી અરિહંતપણે વિચરતા હતા. અરે, પિતા તો કેવળી થયા ને પુત્ર નરકે ગયો ! પુત્રી કનકશ્રી, પોતાના દાદા કીર્તિધર-ભગવંતના સમવસરણમાં પોતાના પૂર્વભવ જાણીને, સંસારથી વિરક્ત થઈને અર્જિકા થઈ; તે સમાધિમરણ કરી સ્વર્ગમાં દેવીપણે ઊપજી.]

અપરાજિત તથા અનંતવીર્ય બંને ભાઈઓ [એટલે શાંતિનાથ તીર્થંકર તથા ચક્રાયુધ ગણધરના જીવો, પૂર્વે સાતમા ભવે] વિદેહક્ષેત્રમાં બળદેવ-વાસુદેવ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા. હજારો રાજાઓ તેમજ દેવો તેમની સેવા કરતા હતા; ત્રણ ખંડની ઉત્તમ વિભૂતિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ હતી; અનેક દૈવી વિદ્યાઓ તેમને સિદ્ધ હતી આ બધું જિનધર્મની ભક્તિનું ફળ હતું. શાસ્ત્રકાર કહે છે : હે ભવ્ય જીવો ! તમે મોક્ષને અર્થે જૈનધર્મની ઉપાસના કરો. અહા, જૈનધર્મની ઉપાસના તો મોક્ષફળ આપનારી છે, ત્યાં વચ્ચે સ્વર્ગદિની તો શી ગણતરી !!

*

*

*

*

*

વિદેહક્ષેત્રની પ્રભાકરી નગરીમાં બળદેવ-વાસુદેવ સુખપૂર્વક ત્રણખંડનું રાજ્ય કરતા હતા. એકવાર અપરાજિત બળદેવની પુત્રી સુમતિદેવીના લગ્નની તૈયારી થતી હતી; અતિ ભવ્ય લગ્નમંડપ વચ્ચે સુમતિકુમારી સુંદર શણગાર સજ્જને આવી હતી. ત્યાં અચાનક આકાશમાંથી એક દેવી ત્યાં ઊતરી ને સુમતિને કહેવા લાગી : હે સખી ! સાંભળ, તારા હિતની વાત કહું છું. હું સ્વર્ગની દેવી છું, તું પણ પૂર્વભવમાં દેવી હતી ને આપણે બંને સખીઓ હતી. એકવાર આપણે બંને સાથે નંદીશ્વર જિનાલયોની પૂજા કરવા ગયા હતા. પછી મેરૂના જિનાલયોની પણ વંદના કરી; ત્યાં એક ઋદ્ધિધારી મુનિના દર્શન કર્યા ને ધર્મોપદેશ સાંભળીને આપણે તે મુનિરાજને પૂછ્યું-હે સ્વામી ! આ સંસારમાંથી અમારી બંનેની મુક્તિ ક્યારે થશે ?

મુનિરાજે કહ્યું: તમે બંને ચોથા ભવમાં મોક્ષ પામશો. દેવી કહે છે: હે સુમતિ! તે સાંભળીને આપણે બહુ ખુશી થયા હતા, ને પછી તે મુનિરાજની સમીપમાં આપણે બંનેએ એકબીજાને વચન આપ્યું હતું કે-આપણા બેમાંથી જે પહેલાં મનુષ્યલોકમાં અવતરે, તેને બીજી દેવી સમજાવીને આત્મહિતની પ્રેરણા આપે. હે સખી! તે વચનનું પાલન કરવા હું સ્વર્ગેથી આવી છું. તું આ વિષયભોગોમાં ન પડ; સંયમ ધારણ કરીને આત્મહિત કર!

લગ્નમંડપની વચ્ચે દેવીની આ બધી વાત સાંભળતાં ભાવિ તીર્થંકર એવા બળદેવની વીરપુત્રી તે સુમતિને પૂર્વભવનું સ્મરણ થયું અને તે વૈરાગ્ય પામી; તેણે બીજી ૭૦૦ રાજકન્યાઓ સાથે દીક્ષા લીધી.... આર્થિકાવ્રતનું પાલન કરી, સ્ત્રીપર્યાય છેદી તે સુમતિનો જીવ ૧૩ મા સ્વર્ગમાં દેવ થયો.

એકાએક લગ્નમંડપમાં જ રાજકુમારીને 'વિવાહ વખતે વૈરાગ્ય' થતાં ચારેકોર આશ્ચર્ય ફેલાઈ ગયું. બળભદ્રનું ચિત્ત સંસારથી ઉદ્દાસીન થઈ ગયું, જો કે તેને સંયમભાવના જાગી, પણ પોતાના ભાઈ અનંતવીર્ય પ્રત્યેના તીવ્ર સ્નેહને લીધે તે સંયમ લઈ ન શક્યા. આવી મહાન વૈરાગ્યપ્રસંગ નજર સામે બનવા છતાં અનંતવીર્ય-વાસુદેવ [પૂર્વના નિદાનબંધના મિથ્યા સંસ્કારને લીધે] જરાય વૈરાગ્ય ન પામ્યો;...તેનું જીવન દિનરાત વિષયભોગોમાં જ આસક્ત રહ્યું. તીવ્ર વિષયાસક્તિને લીધે સદાય આર્ત-રૌદ્રધ્યાનમાં વર્તતો તે પંચપરમેષ્ઠીને પણ ભૂલી ગયો. અરે, જે ધર્મના અનુરાગને લીધે તે આવા પુણ્યભોગને પામ્યો તે ધર્મને જ તે ભૂલી ગયો. પોતાના ભાઈ સાથે અવારનવાર તે પ્રભુના સમવસરણમાં જતો ને ધર્મોપદેશ પણ સાંભળતો-પરંતુ તેનું ચિત્ત તો વિષયભોગોથી જ રંગાયેલું હતું. અરેરે! જેનું ચિત્ત જ મેલું હોય તેને પરમાત્માનો સંયોગ પણ શું કરી શકે? તીવ્ર આરંભ-પરિગ્રહના કલુષિત ભાવને લીધે તે અનંતવીર્ય રૌદ્રધ્યાનપૂર્વક મરીને નરકમાં ગયો.

નરકમાં ઉપજતાંવેત તે અર્ધચકવર્તીનો જીવ મહાભંચકર બીલમાંથી ઊંઘા માથે નીચેની ભયંકર કર્કશ ભૂમિ ઉપર પછડાયો. નરકભૂમિના સ્પર્શ માત્રથી તેને એવું ભયંકર દુઃખ થયું કે ફરીને ૫૦૦ ધનુષ ઊંચે ઊછળ્યો. એમ દુઃખથી વારંવાર ઊછળ્યો ને પછડાયો. તેને શરીરની વેદના અસહ્ય હતી. તેને જોતાંવેત બીજા હજારો નારકીઓ તેને મારવા લાગ્યા. આવા ભયંકર દુઃખો દેખીને તેને વિચાર આવ્યો કે અરે, હું કોણ છું? ક્યાં આવીને પડ્યો છું? વગર કારણો મને આટલું બધું દુઃખ આપનાર, આ ફૂર જીવો કોણ છે? મને આટલી ભયંકર પીડા કેમ છે? અરેરે, હું ક્યાં જાઉં? મારું દુઃખ કોને કહું? અહીં કોણ મને મદદ કરે? ભયંકર ગરમી ને ભૂખ-તરસથી મને મરણ કરતાંય વધુ દુઃખ થાય છે; મને પાણી ક્યાં મળે? આમ ભયંકર દુઃખના પોકાર કરતો તે જીવ આમથી તેમ ભમવા લાગ્યો. ત્યાં તેને કુઅવધિજ્ઞાન થયું; તેનાથી તેણે જાણ્યું કે અરે, આ તો નરકભૂમિ છે, પાપફળથી હું નરકમાં આવી પડ્યો છું, અને આ બધા નારકીઓ તથા પરમાધામી અસુરદેવો મને ભયંકર દુઃખ આપીને મારા પાપનું ફળ ચખાડી રહ્યા છે. અરેરે, દુર્લભ મનુષ્ય ભવ વિષયભોગોમાં ગુમાવીને હું આ ઘોર નરકમાં પડ્યો! મેં મૂર્ખાએ પૂર્વભવમાં ધર્મના ફળમાં ભોગોની ચાહના કરીને સમ્યક્ત્વરૂપી અમૃતને તો ઢોળી નાંખ્યું, ને વિષ જેવા વિષયોની લાલસા કરી. તે ભૂલને લીધે મારે અત્યારે કેવા ભંચકર નરકદુઃખો ભોગવવા પડે છે! અરેરે, વિષયોમાંથી સુખ તો મને જરાય ન મળ્યું, ઊલટું તેના સેવનથી આ દુઃખ મળ્યું. બાહ્યવિષયોમાં સુખ છે જ ક્યાં? સુખ તો આત્મામાં છે. અતીન્દ્રિય આત્મસુખની પ્રતીત કરીને હું મારા સમ્યક્ત્વને ફરીથી ગ્રહણ કરીશ, કે જેથી આવા ઘોર નરકદુઃખો ફરીને કદી ભોગવવા ન પડે. આમ પશ્ચાત્તાપ

સહિત નરકમાં ઘોરાતિઘોર દુઃખને સહન કરતો તે અનંતવીર્યનો જીવ (ભાવિ ગણધરનો જીવ) નરકમાં પોતાના અસંખ્યાતવર્ષના આયુની એક એક પળ ઘણી મુશ્કેલીથી, રોઈ રોઈ ને વીતાવતો હતો. અરે, એના દુઃખનું થોડુંક વર્ણન લખતાંય ધૂજારી છૂટે છે,—તો એ દુઃખ સહન કરનારની પીડાનું તો શું કહેવું? એને તો એ જ વેદે ને કેવળીપ્રભુ જ જાણે!

* * * * *

હવે આ બાજુ પ્રભાકરી નગરીમાં, પોતાના ભાઈ અનંતવીર્ય—વાસુદેવનું એકાએક મૃત્યુ થતાં, અપરાજિત—બલભદ્રને ખૂબ જ આઘાત લાગ્યો. ‘મારો ભાઈ મૃત્યુ પામે’ એમ કબૂલવા તેનું મન તૈયાર ન હતું. જો કે સ્વઆત્મતત્ત્વ સંબંધમાં તે વખતેય તેમનું જ્ઞાન જાગૃત હતું, પરંતુ પરજોય સંબંધમાં મરેલાને જીવતો માનવાની ભૂલ તેઓ બંધુમોહને લીધે કરી બેઠા; તેઓ અનંતવીર્યના મૃતદેહને ખભે ઉપાડીને ફર્યા, તેની સાથે વાત કરવાની ને તેને ખવડાવવાની ચેષ્ટાઓ પણ કરી. ઉદયભાવની વિચિત્રતા તો જીઓ! કે સમ્યક્ત્વની ભૂમિકામાં રહેલા એક ભાવિ તીર્થંકર, પોતે ભાવિગણધરના મૃતદેહને સાથે લઈને છ માસ સુધી ફર્યા, પણ ધન્ય છે તેની સમ્યક્ત્વ-ચેતનાને કે જેણે પોતાના આત્માને તે ઉદયભાવથી જીદો ને જીદો જ રાખ્યો! તે વખતે ભાગ્યયોગે તે બલભદ્રજીને યશોધર મુનિરાજનો સંગમ થયો; તેમણે ચૈતન્યતત્ત્વનો અદ્ભુત ઉપદેશ આપીને કહ્યું: હે રાજન્! તમે તો આત્મતત્ત્વને જાણનારા છો. હવે આ બંધુમોહને તથા શોકને છોડો ને સંયમ ધારણ કરીને પોતાનું કલ્યાણ કરો. છ ભવ પછી તો તમે ભરતક્ષેત્રમાં તીર્થંકર થવાના છો. આ મોહચેષ્ટા તમને શોભતી નથી; માટે તમારા ચિત્તને શાંત કરો ને ઉપયોગને આત્મધ્યાનમાં લગાવો!

મુનિરાજનો ઉપદેશ સાંભળતાં જ બળદેવને વૈરાગ્ય જાગ્યો. તેની ચેતના ચમકી ઊઠી. ‘અરે કોનો દેહ? ને કોણ ભાઈ! જ્યાં આ દેહ પણ મારો નથી ત્યાં બીજું કોણ મારું છે!

“નથી મોહ તે મારો કંઈ, ઉપયોગ કેવળ એક હું”

અરે, મોહચેષ્ટામાં મેં નકામો કાળ ગુમાવ્યો.—આમ વિચારી, તેણે દીક્ષા લીધી. દીક્ષા લઈને તે અપરાજિત—મુનિરાજે પોતાનું મન આત્મસાંધનામાં જ લગાડ્યું. અંતસમયે ઉત્તમ ધર્મધ્યાનપૂર્વક દેહ છોડીને તે મહાત્મા, ૧૬મા અચ્યુતસ્વર્ગમાં ઈન્દ્ર થયા.

* * * * *

ભગવાન શાંતિનાથ : પૂર્વભવ છઠ્ઠો : અચ્યુતસ્વર્ગમાં ઈન્દ્ર

આપણા ચરિત્રનાયક ભગવાન શાંતિનાથ, જેઓ અપરાજિત બલભદ્ર હતા ને પછી મુનિ થયા હતા, તેઓ સમાધિમરણ કરીને અચ્યુત સ્વર્ગમાં ઈન્દ્ર થયા. તેઓ ઉપજતાં જ દેવલોકમાં મંગલ વાજાં વાગવા માંડ્યા; દેવ-દેવીઓ તેમને વંદન કરીને આદરસત્કાર કરવા લાગ્યા. ત્યાંની આશ્ચર્યકારી વિભૂતિ જોતાં પણ તેમને કોઈ અચંબો ન થયો, કેમકે તેઓ જાણતા હતા કે મેં પૂર્વભવમાં આત્માની આરાધના કરી છે અને તે આરાધના કરતાં—કરતાં સાથે જે રાગ બાકી રહી ગયો તેનું આ ફળ છે. આ વૈભવનો એક રજકણ માત્ર પણ મારા આત્માનો નથી, બધુંય મારાથી જાદું જ છે....આમ નિર્મોહપણે ધર્મના મહિમાપૂર્વક સૌથી પહેલાં તેમણે તે ઈન્દ્રલોકમાં બિરાજમાન જિનપ્રતિમાનું ભક્તિથી પૂજન કર્યું અને ત્યાર પછી ઈન્દ્રપદનો સ્વીકાર કર્યો. આ રીતે તેમણે પોતાનો એવો ભાવ પ્રસિદ્ધ કર્યો કે હે જિનદેવ! અમને

આ સ્વર્ગવૈભવ ઈષ્ટ નથી, અમને તો આપના જેવો વીતરાગી આત્મવૈભવ જ ઈષ્ટ છે. આશ્ચર્યકારી ઈન્દ્રલોકના દિવ્યવૈભવમાં પણ ન લોભાવું—એ તો શું સાધારણ વાત છે? નહીં, એ અસાધારણ વાત છે. આત્મતત્ત્વની અદ્ભુતતાને જાણનારા પ્રભુ શાંતિનાથ જેવા સમ્યગ્દષ્ટિ—મહાત્મા જ તે કરી શકે.

તે અચ્યુત ઈન્દ્રને મહાન અવધિજ્ઞાન તથા વિક્રિયાદિ ઋદ્ધિઓ હતી...તેઓ વારંવાર તીર્થકરોના, પંચકલ્યાણકમાં જતા; ભવ્ય ઈન્દ્રસભામાં તેઓ સમ્યગ્દર્શનની ચર્ચા કરીને તેનો અપાર મહિમા પ્રસિદ્ધ કરતા ને ચારિત્રદશાની ભાવના ભાવતા. એ રીતે સુખપૂર્વક સ્વર્ગનું આયુ પસાર કરતા હતા.

અરે, જીવનભર ને ભવોભવ સાથે રહેનારા, તેમ જ ભવિષ્યમાં તીર્થકર—ગણધર થનારા બે ભાઈઓ વિખુટા પડ્યા: એક સ્વર્ગમાં ને બીજો નરકમાં! એનું નરકનું દુઃખ જોવાતું નથી; તેથી આપણે કથાને આગળ વધારતા પહેલાં, તે અનંતવીર્યના જીવને નરકમાંથી બહાર લાવીએ ને

સ્વર્ગમાં તે બંને ભાઈઓનું મિલન કરાવી દઈએ.

*

*

*

*

*

પહેલાં આપણે વાંચી ગયા કે અપરાજિત અને અનંતવીર્યના પિતા સ્મિતસાગર દીક્ષા લઈ મુનિ થયા હતા ને નિદાનબંધ કરીને ધરણેન્દ્રમાં ઊપજયા હતા. એકવાર તે ધરણેન્દ્રે અવધિજ્ઞાનમાં જાણ્યું કે—પૂર્વભવનો મારો પુત્ર અનંતવીર્ય મરીને નરકે ગયો છે; એટલે તરત જ તે ધરણેન્દ્ર નરકમાં તેને પ્રતિબોધવા ગયા. ને ધરણેન્દ્રને દેખતાં જ નારકી જીવો આશ્ચર્ય પામ્યા. આ કોઈ પ્રભાવશાળી દેવ અમને મારવા નહીં પણ શાંતિ પમાડવા આવ્યા છે—એમ સમજીને તે બધા નારકીઓ ક્ષણભર એકબીજા સાથે લડતા બંધ થઈ ગયા ને તે ધરણેન્દ્રની વાત સાંભળવા આતુર બન્યા.

ધરણેન્દ્રે અનંતવીર્યના જીવને સંબોધીને કહ્યું : હે ભવ્ય ! આ પહેલાંના ભવમાં તું ત્રણખંડનો સ્વામી વાસુદેવ હતો ને હું તારો પિતા હતો. ધર્મને ભૂલીને વિષયભોગોની તીવ્ર લાલસાને લીધે જ તું આ નરકમાં પડ્યો છે. હવે ફરીથી તારા આત્માની સંભાળ કર અને ખોયેલા તારા સમ્યક્ત્વ—રત્નને ફરીથી ગ્રહણ કર! હું ધરણેન્દ્ર છું ને તને પ્રતિબોધવા માટે જ અહીં આવ્યો છું.

અહા, નરકમાં જાણે અમૃત પીવા મળ્યું હોય! —એમ ધરણેન્દ્રના વચનો સાંભળીને તે નારકીજીવને મહાન શાંતિ થઈ. બે હાથ જોડીને ગદગદ થઈ ને કહેવા લાગ્યો: હે તાત! આપે આ નરકમાં પણ મને ધર્મોપદેશનું અમૃત પીવડાવીને મહાન ઉપકાર કર્યો. અરે, મનુષ્યભવમાં હું ત્રણખંડનો સ્વામી હતો, ને ભાવિમાં તીર્થકર થનારા મહાત્મા અપરાજિત બળદેવ મારા જીવનના સાથીદાર ભાઈ હતા; તે વખતે મારી સાથે રહેનારા જીવોમાંથી ઘણાય તો મોક્ષ પામ્યા, ઘણા જીવો સ્વર્ગમાં ગયા, ને હું અહીં નરકમાં પડ્યો ! પુણ્યફળ ભોગવતી વખતે તો મારા સાથીદાર

ઘણાય જીવો હતા, અત્યારે પાપફળ ભોગવતી વખતે અહીં મારું કોઈ નથી; હું એકલો જ મારાં પાપનાં ફળ ભોગવું છું.—

**જન્મ-મરણ એક જ કરે, સુખ-દુઃખ વેદે એક;
નર્કગમન પણ એકલો, મોક્ષ જાય જીવ એક.**

અહીં એકલો મારો આત્મા જ મારું શરણ છે.—આમ એકત્વભાવના વડે અંતર સ્વભાવમાં ઊંડા ઊતરીને તેણે ફરીથી સમ્યક્ત્વનું ગ્રહણ કર્યું... એટલું જ નહિ, આ પ્રસંગે બીજા પણ અનેક નારકીજીવો શાંતિ અને સમ્યક્ત્વ પામ્યા...ને હહુ જ ઉપકારબુદ્ધિથી હાથ જોડીને ધરણેન્દ્રને નમસ્કાર કરવા લાગ્યા. પોતાનું પ્રયોજન પૂરું થયું એમ જાણી તે ધરણેન્દ્ર પોતાના સ્થાનકે ચાલ્યા ગયા.

જીઓ તો ખરા, જીવોના પરિણામની વિચિત્રતા! ત્રણ ખંડનો રાજવૈભવ ભોગવવામાં અપરાજિત અને અનંતવીર્ય એ બંને ભાઈઓ સાથે જ હતા, છતાં એક તો વિશુદ્ધ-પરિણામને લીધે સ્વર્ગમાં ગયા ને બીજો સંકલેશપરિણામને લીધે નરકમાં ગયો. નરકની વચ્ચે પણ પાછું સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યું. બે ભાઈમાંથી એક અસંખ્યવર્ષો સુધી સ્વર્ગમાં ને બીજો અસંખ્ય વર્ષો સુધી નરકમાં, છતાં ઊંડી અંતરદષ્ટિથી જોઈએ તો બંને જીવો સમ્યગ્દષ્ટિ છે, બંને ચોથા ગુણસ્થાને છે ને સમ્યક્ત્વસુખ બંનેને સરખું છે. બંનેના સંયોગમાં ને ઉદયભાવમાં મોટો ફેર હોવા છતાં, સ્વભાવદશાની આ સમાનતાને ભેદજ્ઞાની જીવો જ ઓળખી શકે છે; ઉદય અને જ્ઞાનને જે જીદા દેખી શકે તે જ જ્ઞાનીઓની અંતરંગદશાને ઓળખી શકે.

અંતે તે અનંતવીર્યનો જીવ, સમ્યક્ત્વના પાલનપૂર્વક નરકની ઘોર યાતનામાંથી છૂટ્યો અને ભરતક્ષેત્રમાં વિદ્યાધરોનો સ્વામી મેઘનાદ રાજા થયો. એકવાર તે મેઘનાદ મેરુપર્વતના નંદનવનમાં જઈને વિદ્યા સાધી રહ્યો હતો; બરાબર તે જ વખતે અચ્યુતેન્દ્ર પણ ત્યાં જિનવંદના કરવા આવેલ; તેણે મેઘનાદને જોઈને કહ્યું : હે મેઘનાદ ! પૂર્વભવમાં આંપણે બંને ભાઈ હતા; હું અચ્યુતેન્દ્ર થયો છું; અને તું નરકમાં

અચ્યુતેન્દ્ર

ગયો હતો ત્યાંથી નીકળીને આ મેઘનાદ વિદ્યાધર થયો છે. વિષયભોગોની તીવ્ર લાલસાથી તે ધોર નરકદુઃખો ભોગવ્યા. એને યાદ કરીને હવે તું સાવધાન થા, આ વિષય-ભોગોને છોડ ને સંયમનું આરાધન કર ! તને સમ્યગ્દર્શન તો છે જ, હવે ચારિત્રધર્મને અંગીકાર કર ! તૃષ્ણાની આગ વિષયભોગો વડે શાંત નથી થતી પણ ચારિત્રજળ વડે જ તે શાંત થાય છે; માટે તું આજે જ તે ભોગોને છોડ ને પારમેશ્વરી જિનદીક્ષાને ધારણ કર. આ દીક્ષા તે મોક્ષની માતા છે. દેવો પણ તેને પૂજે છે.

પોતાના ભાઈ અચ્યુતેન્દ્રના મુખથી ચારિત્રદશાનો અપાર મહિમા અને વૈરાગ્યનો મહાન ઉપદેશ સાંભળીને તે મેઘનાદને જાતિસ્મરણ થયું; તરત જ તેનું ચિત્ત સંસારથી વિરક્ત થયું, અને પાછો ઘરે ગયા વગર ત્યાં ને ત્યાં જ એક મુનિરાજની સમીપમાં વસ્ત્ર-મુગટ વગેરે સર્વ પરિગ્રહ છોડી, તેણે ચારિત્રદશા અંગીકાર કરી. 'ધન્ય મુનિદશા !'—એમ પ્રશંસાપૂર્વક તેને વંદન કરીને અચ્યુતેન્દ્ર પોતાના સ્વર્ગમાં ચાલ્યા ગયા. (જીઓ તો

ખરા, ગુણનું બહુમાન ! એક તીર્થકરના આત્માએ ગણધરના આત્માને વંદન કર્યાં.)

શ્રી મેઘનાદ મુનિ આત્મધ્યાનપૂર્વક વિચરી રહ્યા હતા. એવામાં સુકંઠ નામના એક અસુરદેવે તેમના પર ઉપસર્ગ કર્યો. ધરણેન્દ્રને ઉપસર્ગની ખબર પડતાં તેણે તે અસુરને ભગાડી મૂક્યો ને મુનિનો ઉપસર્ગ દૂર કર્યો. અંતે તે મુનિરાજ શાંત ભાવથી સમાધિમરણ કરીને સોળમા અચ્યુત સ્વર્ગમાં પ્રતીન્દ્ર થયા. ઈન્દ્ર તો શાંતિનાથ-તીર્થકરનો જીવ, ને પ્રતીન્દ્ર ચક્રાયુધ-ગણધરનો જીવ,—એમ બંને ભાઈઓ ભેગા થયા. પોતાના પૂર્વભવના ભાઈ, તેમ જ ભવિષ્યના ભવના પણ ભાઈનો ભેટો થતાં તે પ્રતીન્દ્રને ઘણી પ્રસન્નતા થઈ; તેણે તેમનો ઘણો ઉપકાર માન્યો. તે ઈન્દ્ર તથા પ્રતીન્દ્ર બંને અસંખ્ય વર્ષો સુધી ચૈતન્યની અખંડ સાધનાપૂર્વક દેવલોકમાં સાથે જ રહ્યા. હવે સુધીના બાકીના પાંચેય ઉત્તમ ભવોમાં પણ તેઓ ભેગા જ રહેશે ને આત્મસાધનામાં વૃદ્ધિ કરતા કરતા, તીર્થકર-ગણધર થઈને, મોક્ષપદને પામશે. [આપણે પણ આ કથા દ્વારા મોક્ષ સુધી તેમની સાથે જ રહેશું. પ્રથમ વિદેહક્ષેત્રમાં-જ્યાં તેઓ ક્ષેમંકર તીર્થકરના પુત્ર થાય છે ત્યાં જઈએ.]

* * * *

ભગવાન શાંતિનાથ : પૂર્વભવ પાંચમો

ક્ષેમંકર-તીર્થકરના પુત્ર વજ્રાયુધ-ચક્રવર્તી (શાંતિનાથનો જીવ)

વજ્રાયુધના પુત્ર સહસ્રાયુધ (ગણધર-ચક્રાયુધનો જીવ)

*

* અહો, ચૈતન્યરસથી ભરેલું શાંતજીવન જીવનારા પ્રભો શાંતિનાથ ! તીર્થકર થવા *
* પહેલાંના પાંચમા તેમજ ત્રીજા બંને અવતારમાં આપ વિદેહક્ષેત્રમાં તીર્થકરદેવના પુત્ર *
* હતા. બંને વખતે સ્વર્ગની ઈન્દ્રસભામાં ઈન્દ્રે આપના ઉત્તમ ગુણોની પ્રશંસા કરી હતી *
* અને દેવ-દેવી આપની પરીક્ષા કરવા આવ્યા હતા; ત્યારે જૈનતત્ત્વજ્ઞાન અને બ્રહ્મચર્યમાં *
* આપ એવા અડગ રહ્યા કે દેવોથી પણ ન ડગ્યા. જ્ઞાનવૈરાગ્યની દૃઢતાના પ્રેરક આપના *
* જીવનના ઉત્તમ પ્રસંગો અમારા જેવા મુમુક્ષુઓને પણ આત્મસાધના માટે ઉત્સાહિત *
* કરે છે. અહીં આપના જીવનના તે પ્રસંગોનું આલેખન કરવાના મંગલપ્રસંગે આપશ્રીને *
* અમારા હૃદયમાં બિરાજમાન કરીને નમકાર કરીએ છીએ....અહો, આપના મંગલજીવનનું *
* આલેખન કરતી વખતે, જાણે કે આપ જ અમારા હૃદયમાં બેઠાબેઠા બોલતા હો એવી *
* મહાન પ્રસન્નતા અમને થાય છે. *

* * * *

આપણા હૃદયેશ્વર ભગવાન શાંતિનાથ અને તેમના ગણધર-એ બંને જીવો છજા-પૂર્વભવમાં અચ્યુતસ્વર્ગમાં ઈન્દ્ર તથા પ્રતીન્દ્ર થયા છે; ત્યાંથી નીકળીને હવે જે નગરીમાં તીર્થકરના પુત્ર-પૌત્ર તરીકે તેઓ અવતરવાના છે તે પાવન નગરીમાં આપણી કથા પ્રવેશે છે.

આ છે જંબુદ્વીપના વિદેહક્ષેત્રમાં મંગલાવતી દેશની રત્નસંચયપુર નગરી ! જ્યાંના મહારાજા ક્ષેમંકર-તીર્થકર, તે નગરીની શોભાની શી વાત ! જૈનધર્મના ઉપાસક પુણ્યવંત જીવો ત્યાં વસે છે અને

ઊંચા ઊંચા જિનમંદિરો છે. તે 'રત્નસંચયપુરી' બહારમાં તો જિનમંદિરોના શિખર ઉપર જડેલા રત્નોના પ્રકાશથી શોભી રહી છે; ને અંતરંગમાં, ધર્માત્માઓના હૃદયમાં રહેલા સમ્યગ્દર્શનાદિ રત્નોથી શોભી રહી છે. મહારાજા ક્ષેમંકર મહાપુણ્યવાન છે, ધીર-વીર છે, શુદ્ધ સમ્યગ્દર્શિ છે, અવધિજ્ઞાની છે, ચરમશરીરી છે અને તીર્થંકર છે.

તે ક્ષેમંકર મહારાજાની મહારાણી કનકમાલા; તેની કૂબે શાંતિનાથપ્રભુના જીવે (—પૂર્વના અપરાજિત-બળભદ્રના જીવે) અચ્યુતસ્વર્ગમાંથી અવતાર લીધો....તેનું નામ વજ્રાયુધ ! [પાઠક ! તમે યાદ કરજો કે, શાંતિનાથ પ્રભુએ પૂર્વે ૧૨મા ભવમાં પણ આ રત્નસંચયપુરી નગરીમાં જ 'શ્રીષેષારાજા' તરીકે અવતરીને રાજ્ય કર્યું હતું.] વાહ, રત્નપુરી તો જાણે તીર્થંકરોની ખાણ! વિદેહક્ષેત્રના વર્તમાન તીર્થંકરને ત્યાં ભરતક્ષેત્રના ભાવિતીર્થંકર પુત્ર તરીકે અવતર્યા. આમ તો બે સાક્ષાત્ તીર્થંકરોનું મિલન નથી થતું, પણ અહીં એક તીર્થંકરના ઘરે બીજા તીર્થંકરનો અવતાર થયો એટલે એક વર્તમાન અને એક ભાવિ એમ બે તીર્થંકર-આત્માઓનું પિતા-પુત્રરૂપે મિલન થયું.

❁ ભાવિ-ગણધરનો જીવ, કે જે પૂર્વે અપરાજિતનો ભાઈ અનંતવીર્ય-વાસુદેવ હતો, પછી નરકે ગયો હતો, અને ત્યાંથી નીકળી મેઘનાદ થઈ અચ્યુતસ્વર્ગમાં પ્રતીન્દ્ર થયો હતો, તે ત્યાંથી નીકળીને રત્નસંચયપુરીમાં વજ્રાયુધનો પુત્ર થયો. તેનું નામ સહસ્રાયુધ.(ભાવિ તીર્થંકર ને ગણધર અત્યારે પિતા-પુત્ર થયા.)

❁ તે સહસ્રાયુધને એક ચરમશરીરી પુત્ર હતો, તેનું નામ કનકશાંતિ.

—આ રીતે શાંતિનાથપ્રભુના જીવનમાં એક સાથે ચાર પેઢીના મહાપુરુષોનું જીવન વાંચી રહ્યા છીએ—

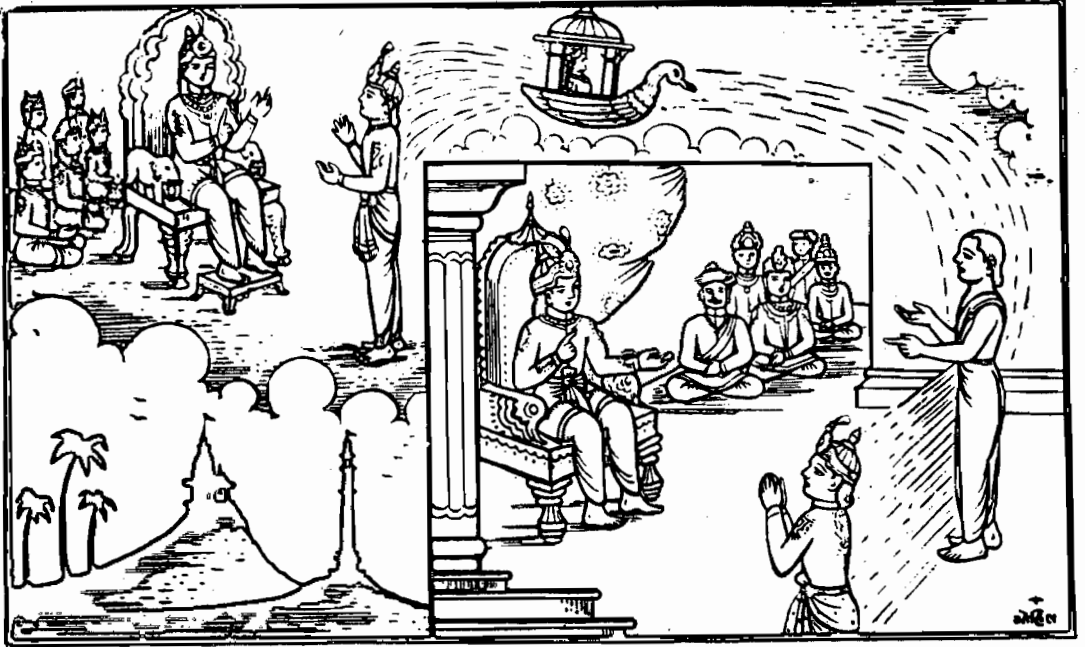
- (૧) ક્ષેમંકર મહારાજા (તે વિદેહક્ષેત્રના તીર્થંકર : રત્નસંચયપુરીના રાજા)
- (૨) તે ક્ષેમંકરના પુત્ર; વજ્રાયુધકુમાર (ચક્રવર્તી; ભાવિતીર્થંકર-શાંતિનાથ)
- (૩) તે વજ્રાયુધના પુત્ર; સહસ્રાયુધ (ભાવિ ગણધર-ચક્રાયુધ)
- (૪) તે સહસ્રાયુધના પુત્ર; કનકશાંતિ (જે ચરમશરીરી છે ને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરીને ધર્મોપદેશ વડે પોતાના દાદાને પણ વૈરાગ્યનું નિમિત્ત થશે.)

* * * *

એક વખત રત્નપુરીની રાજસભામાં એ ચારે મહાત્માઓ બેઠા છે; તીર્થંકર ક્ષેમંકર-મહારાજા પુત્ર-પૌત્ર અને પ્રપૌત્ર સહિત શોભી રહ્યા છે. એવામાં તે રાજસભામાં એક પંડિત આવ્યો... ને આશ્ચર્યકારી ઘટના બની. શું બન્યું તે સાંભળો.

જ્યારે અહીં રત્નપુરીમાં અદ્ભુત રાજસભા ભરાણી હતી તે જ વખતે અમરપુરીમાં અદ્ભુત ઈન્દ્રસભા ચાલતી હતી; તેમાં ઈન્દ્રમહારાજે વજ્રાયુધકુમારની પ્રશંસા કરતાં કહ્યું :—'હે દેવો ! હું મધ્યલોકના એક ધર્માત્માની વાત કહું છું તે સાંભળો ! —આ વાત સુખ દેનારી છે અને ધર્મનો મહિમા વધારનારી છે. જુઓ, અત્યારે વિદેહક્ષેત્રની રત્નસંચયપુરી નગરીમાં, તીર્થંકરભગવાન શ્રી ક્ષેમંકરમહારાજાની રાજસભામાં તેમના પુત્ર વજ્રાયુધકુમાર બેઠા છે, તેઓ પણ ભરતક્ષેત્રના ભાવિ તીર્થંકર છે, —મહાબુદ્ધિમાન છે, અવધિજ્ઞાની છે, ગુણોના સાગર છે, તત્ત્વોના જાણકાર છે, ધર્માત્મા છે, સમ્યગ્દર્શનના નિઃશંકતા વગેરે ગુણોથી શોભિત

છે અને જિનપ્રણીત તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનમાં અડગ છે....” આમ ઘણા પ્રકારે ઈન્દ્રે વજ્રાયુધકુમારની સ્તુતિ કરી.

[ઈન્દ્રસભામાં વજ્રાયુધની પ્રશંસા]

અને

[દેવ દ્વારા પરીક્ષા તથા સ્તુતિ]

ઈન્દ્રસભામાં વજ્રાયુધકુમારની આવી સ્તુતિ સાંભળીને ‘વિચિત્રશૂલ’ નામનો એક દેવ પરીક્ષા કરવા માટે રત્નપુરીમાં આવ્યો અને એકાંતવાદી-પંડિતનુ રૂપ ધારણ કરીને વજ્રાયુધકુમારને પૂછવા લાગ્યો: ‘હે કુમાર! આપ જીવ વગેરે પદાર્થોનો વિચાર કરવામાં ચતુર છો અને અનેકાન્તરૂપ જૈનમતને માનનારા છો; પરંતુ વસ્તુ કાં તો એકાંત ક્ષણિક હોય, અથવા તો એકાંત નિત્ય હોય! તો એ બતાવો કે, શું જીવ સર્વથા ક્ષણિક છે? કે સર્વથા નિત્ય છે?’

તેના ઉત્તરમાં વજ્રાયુધકુમાર અનેકાન્તસ્વભાવનો આશ્રય લઈને, અમૃત જેવા મધુર અને શ્રેષ્ઠ વચનો વડે કહેવા લાગ્યા—“હે વિદ્વાન! હું જીવાદિ પદાર્થોનું સ્વરૂપ પક્ષપાતરહિત કહું છું, તમે તમારા મનને સ્થિર કરીને સાંભળો! અનેકાન્તમય જૈનધર્મનું અમૃત તમે નથી પીધું ત્યાં સુધી જ એકાંતવાદરૂપ મિથ્યાત્વનું ઝેર તમારી વાણીમાં આવે છે. અનેકાન્તનું અમૃત ચાખતાં જ તમારું મિથ્યાત્વનું ઝેર ઊતરી જશે ને તમને તૃપ્તિ થશે. સાંભળો! જિન ભગવાનનાં અમૃત જેવા વચનમાં એમ કહ્યું છે કે જીવાદિ કોઈ પદાર્થો સર્વથા ક્ષણિક નથી તેમ જ સર્વથા નિત્ય પણ નથી; કેમકે જો તેને સર્વથા ક્ષણિક માનવામાં આવે તો પુણ્ય-પાપનું ફળ કે બંધ-મોક્ષ વગેરે કાંઈ બની શકે નહિ, પુનર્જન્મ બની શકે નહિ, વિચારપૂર્વક કરાતાં કાર્યો મકાન-વ્યાપાર-વિવાહ વગેરે બની શકે નહિ; જ્ઞાન-ચારિત્ર વગેરેનું અનુષ્ઠાન કે તપ વગેરે પણ નિષ્ફળ જાય, કેમકે જીવ ક્ષણિક જ હોય તો તે બધાનું ફળ કોણ ભોગવે? વળી ગુરુદ્વારા શિષ્યને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ કે પૂર્વજન્મના સંસ્કાર પણ રહેશે નહિ, ને પ્રત્યભિજ્ઞાન, જાતિસ્મરણજ્ઞાન વગેરેનો પણ લોપ થશે.—માટે જીવને સર્વથા ક્ષણિકપણું નથી. અને જીવને જો સર્વથા નિત્ય માનવામાં આવે તો, બંધ-મોક્ષ બની શકશે નહિ, અજ્ઞાન ટાળીને જ્ઞાન કરવાનું, કે કોધાદિની હાની ને જ્ઞાનાદિની વૃદ્ધિ બની શકશે નહિ, પુનર્જન્મ પણ

બની શકશે નહિ. ગતિનું પરિવર્તન પણ કઈ રીતે થશે?—માટે જીવ સર્વથા નિત્ય પણ નથી.

એક જ જીવ એક સાથે નિત્ય તેમજ અનિત્ય એવા અનેકસ્વરૂપ છે. (આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે, પર્યાયે પલટાય.)—તેને અનેકાન્ત કહેવાય છે. એ જ રીતે જીવાદિ તત્ત્વોમાં જે પોતાના ગુણપર્યાયો છે તેનાથી તે સર્વથા અભિન્ન નથી તેમ એકાંતે ભિન્ન પણ નથી; અનેકાન્તસ્વરૂપ વડે જ સત્યની સિદ્ધિ છે. અનેકાન્ત તે અમૃત છે. માટે બુદ્ધિમાનોએ પરીક્ષાપૂર્વક અનેકાન્ત-સ્વરૂપ જૈનધર્મનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ કેમકે તે જ સત્ય છે. એકાંત નિત્યપણું કે એકાંત ક્ષણિકપણું તે સત્ય નથી.

—આ પ્રમાણે વજ્રાયુધકુમારે વજ્ર જેવાં વચનો વડે એકાંતવાદની દલીલોને ખંડખંડ કરી નાંખી. વિદ્વાનના વેશમાં આવેલો તે દેવ પણ વજ્રાયુધની વિદ્વત્તાથી મુગ્ધ બન્યો. મનમાં પ્રસન્ન થઈને હજી વિશેષ પરીક્ષા માટે તેણે પૂછ્યું : હે કુમાર ! આપનાં વચનો બુદ્ધિથી ભરેલાં છે ને વિદ્વાનોને આનંદ પમાડનારાં છે; હવે એ સમજાવો કે—

શું જીવ, કર્મ વગેરેનો કર્તા છે?—કે સર્વથા અકર્તા છે?

ઉત્તરમાં વજ્રાયુધે કહ્યું : જીવને ઘટ-પટ-શરીર-કર્મ વગેરે પરદ્રવ્યનો કર્તા ઉપચારથી કહેવાય છે, ખરેખર જીવ તેનો કર્તા નથી. અશુદ્ધનયથી જીવ પોતાનાં ક્રોધ-રાગાદિ ભાવોનો કર્તા છે, પણ તે કર્તાપણું છોડવાયોગ્ય છે; શુદ્ધનયથી જીવ તે ક્રોધાદિનો કર્તા નથી; તે પોતાના સમ્યક્ત્વાદિ શુદ્ધ ચેતનભાવોનો ખરેખર કર્તા છે; એ તેનો સ્વભાવ છે—આ પ્રકારે જીવને કર્તાપણું તેમ જ અકર્તાપણું સમજવું.

વિદ્વાને ફરી પૂછ્યું—શું જીવ કર્મના ફળનો ભોક્તા છે?—કે નથી?

વિદેહના વર્તમાન તીર્થંકરની સભામાં બેઠેલા ભારતના ભાવિ તીર્થંકરે ઉત્તર આપ્યો—‘અશુદ્ધનયથી જીવ પોતે કરેલાં કર્મના ફળને ભોગવે છે; શુદ્ધનયથી તે કર્મફળનો ભોક્તા નથી; પોતાના સ્વાભાવિક સુખનો જ ભોક્તા છે.’

(દેવ—) જે જીવ કર્મ કરે છે તે જ તેના ફળનો ભોક્તા છે? કે કોઈ બીજો?

(વજ્રાયુધ) એક પર્યાયમાં જીવ શુભાશુભ કર્મને કરે છે ને બીજી પર્યાયમાં (અથવા બીજા જન્મમાં) તેના ફળને ભોગવે છે; એટલે પર્યાય-અપેક્ષાએ જોતાં જે કરે છે તે જ નથી ભોગવતો; અને દ્રવ્ય અપેક્ષાએ જોતાં, જે જીવે કર્મો કર્યાં તે જ જીવ તેનાં ફળને ભોગવે છે; એક જીવના સુખ-દુઃખને બીજો નથી ભોગવતો.

વળી દેવે પૂછ્યું—જીવ સર્વવ્યાપી મહાન છે? કે તલના દાણા જેવડો સૂક્ષ્મ છે?

વજ્રાયુધે કહ્યું: નિશ્ચયથી દરેક જીવ સદાય અસંખ્યપ્રદેશી છે. કેવલીસમુદ્ઘાત વખતે તે આખા લોકમાં સર્વવ્યાપી થઈ જાય છે (—જે માત્ર એક જ સમય રહે છે.) તે સિવાયના વખતમાં નાનું-મોટું જેવું શરીર હોય તેવા આકારવાળો તે હોય છે. તેનું કારણ એ છે કે દીપકના પ્રકાશની જેમ જીવમાં સંકોચ-વિસ્તાર થવાની શક્તિ છે, તેથી તે શરીરના આકાર જેવો થઈ જાય છે. મુક્તદશામાં રહેલો શરીરરહિત જીવ પણ સર્વથા નિરાકાર નથી તેમ જ સર્વવ્યાપી નથી, પરંતુ લગભગ છેલ્લા શરીર જેવા ચૈતન્ય-આકારવાળો હોય છે.

* અંતમાં તે પરીક્ષા કરવા આવેલા દેવે પૂછ્યું: હે કુંવરજી ! એ બતાવો કે, શું જીવ પોતે જ્ઞાનથી જાણે છે?—કે ઈન્દ્રિયોથી જાણે છે ?

વજ્રાયુધકુમારે કહ્યું: હે વત્સ! જીવ પોતે જ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, તેથી તે પોતે જાણે છે. ઈન્દ્રિયો કાંઈ જીવસ્વરૂપ નથી. શરીર અને ઈન્દ્રિયો તો અચેતન જડ છે; તેનાથી જીવ જીદો છે. અરિહંતો અને સિદ્ધભગવંતો ઈન્દ્રિયો વગર જ સર્વને જાણે છે; સ્વાનુભવી ધર્માત્માઓ પણ ઈન્દ્રિયોના અવલંબન વિના જ આત્માને અનુભવે છે. આ રીતે અતીન્દ્રિય જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા છે.

-આ પ્રમાણે આત્માનું સ્વરૂપ સરસ રીતે સમજાવીને છેવટે વજ્રાયુધકુમારે કહ્યું: જીવનું નિત્યપણું—ક્ષણિકપણું, બંધ—મોક્ષ, કર્તૃત્વ—ભોક્તૃત્વ વગેરે બધું અનેકાન્ત-નયોથી જ સિદ્ધ થાય છે; એકાંતનયથી તે કાંઈ પણ સિદ્ધ થઈ શકતું નથી. માટે હે ભવ્યજીવો! તમે અનેકાન્તમય જૈનધર્મઅનુસાર સમ્યક શ્રદ્ધા કરીને આત્માનું કલ્યાણ કરો.

-એ પ્રમાણે પંડિતવેશમાં રહેલા દેવે જે કોઈ પ્રશ્નો પૂછ્યા તે બધાયનું સમાધાન વજ્રાયુધકુમારે ઘણી ગંભીરતા અને દઢતાથી અનેકાંતઅનુસાર કર્યું. ભરતના ભાવિ તીર્થંકરના શ્રીમુખથી આવી સુંદર ધર્મચર્યા સાંભળીને વિદેહના સર્વે સભાજનો પ્રસન્ન થયા. અમૃતભરેલાં તેમનાં વચનો સાંભળીને અને તેમના તત્ત્વર્થશ્રદ્ધાનની દઢતા દેખીને, તે મિથ્યાદષ્ટિ દેવ પણ જૈનધર્મનું સ્વરૂપ સમજીને સમ્યગ્દર્શન પામી ગયો, અને તેને એટલો બધો સંતોષ તથા પ્રસન્નતા થઈ—જાણે કે મોક્ષપદ મળી ગયું હોય!

પછી તરત તે દેવે પોતાનું મૂળસ્વરૂપ પ્રગટ કર્યું અને સ્વર્ગમાં ઈન્દ્રે તેમની જે પ્રશંસા કરી હતી તે કહી સંભળાવી. 'હે પ્રભો ! મને ક્ષમા કરો....મેં આપના તત્ત્વજ્ઞાનમાં શંકા કરીને આપની પરીક્ષા કરી. આપના પ્રતાપે હું આજ જૈનધર્મની શ્રદ્ધા કરીને સમ્યગ્દર્શન પામ્યો છું. આપનો મહાન ઉપકાર છે; આપનું તત્ત્વજ્ઞાન ઉજ્જવળ છે ને આપ તો ભાવિ તીર્થંકર છો.'—આમ કહીને તે દેવે મહાનભક્તિથી દિવ્ય વસ્ત્રાભૂષણ ભેટ આપીને વજ્રાયુધકુમારનું બહુમાન કર્યું.

અહો, જગતમાં તે ધર્માત્મા જીવો ધન્ય છે કે જેઓ સમ્યકત્વાદિ નિર્મળ રત્નોવડે સુશોભિત છે, ઈન્દ્રો પણ જેમની પ્રશંસા કરે છે અને દેવો આવીને પરીક્ષા કરે તોપણ તત્ત્વ-શ્રદ્ધામાંથી જેઓ જરાપણ ડગતા નથી. આવા ધર્માત્માઓના સમ્યગ્દર્શનાદિ ગુણો જોઈને મુમુક્ષુનું હૃદય તેમના પ્રત્યે પ્રમોદથી ઉલ્લસિત થાય છે. ભાવિ શાંતિનાથ એવા શ્રી વજ્રાયુધકુમારનું નિર્મળ તત્ત્વજ્ઞાન જિજ્ઞાસુ જીવોને માટે અનુકરણીય છે.

*

*

*

*

*

ઉપરના પ્રસંગ પછી અમુક વખત બાદ, વજ્રાયુધકુમારના પિતા શ્રી ક્ષેમંકર તીર્થંકર સંસારથી વિરક્ત થયા; વજ્રાયુધકુમારનો રાજ્યાભિષેક કરીને, બાર વૈરાગ્ય અનુપ્રેક્ષાના ચિંતન-પૂર્વક પોતે સ્વયં દીક્ષા અંગીકાર કરીને મુનિ થયા. આત્મધ્યાનવડે અલ્પકાળમાં કેવળજ્ઞાન પ્રગટાવીને તીર્થંકર થયા અને સમવસરણમાં દિવ્યધ્વનિવડે ભવ્ય જીવોને ધર્મોપદેશ દેવા લાગ્યા.

આ બાજુ વજ્રાયુધ મહારાજા રત્નપુરીમાં રાજ્ય કરતા હતા, તેમના શસ્ત્રભંડારમાં એકાએક સુદર્શનચક્ર પ્રગટ થયું; અને છએ ખંડ ઉપર વિજય મેળવીને તેમણે ચક્રવર્તીપદ પ્રાપ્ત કર્યું. પિતાજી ધર્મચક્રી થયા ને પુત્ર રાજચક્રી થયા. ધર્મ અને પુણ્ય બંનેનો કેવો ઉત્તમ સુયોગ ! છતાં ધર્મીને માટે એક સરસ છે ને બીજાં નીરસ છે.

હવે તે વજ્રાયુધ-ચક્રવર્તીનો પૌત્ર (ને ક્ષેમંકર તીર્થંકરનો પ્રપૌત્ર) કનકશાંતિ કે જે ચરમશરીરી છે, —તે એકવાર પરિવાર-સહિત વનવિહાર કરવા ગયો; જેમ માટી ખોદતાં રત્નખજાનો મળી જાય

તેમ વનમાં તેને રત્નત્રયવંત મુનિરાજનાં દર્શન થયા. તે મુનિરાજ પાસેથી ધર્મોપદેશ સાંભળતાં તે કનકકુમાર વૈરાગ્ય પામ્યો ને દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો. ત્યારે તેના દાદા વજ્રાયુધ અને પિતા સહસ્રાયુધે કહ્યું: બેટા, હજી તારી ઉંમર નાની છે; અત્યારે તું રાજભોગ ભોગવ; પછી અમે જ્યારે દીક્ષા લઈએ ત્યારે અમારી સાથે તું પણ દીક્ષા લેજે !

—પણ વૈરાગી કનકકુમારે કહ્યું : હે દાદાજી ! હે પિતાજી ! જીવનનો શો ભરોસો ? અને મનુષ્ય—અવતારના આ દુર્લભ દિવસો વિષયાસક્તિમાં વેડફી દેવા મુમુક્ષુને પાલવે નહિ. મુમુક્ષુએ તો યમરાજનો વિશ્વાસ કર્યા વગર, બાળપણથી જ ધર્મની સાધના કરવી જોઈએ. માટે હું તો આજે જ દીક્ષા લઈશ.—એમ કહીને તે કનકશાંતિએ વનમાં જઈને જિનદીક્ષા લીધી. તે કનકમુનિરાજ, વિદ્યાધરના અનેક ઉપસર્ગો વચ્ચે પણ આત્મધ્યાનમાં અડોલ રહીને અલ્પકાળમાં કેવળજ્ઞાન પામ્યા.

પોતાના પૌત્રને કેવળજ્ઞાન થવાના સમાચાર સાંભળતાં જ અત્યંત આનંદિત થઈને વજ્રાયુધ ચક્રવર્તીએ ‘આનંદ’ નામની ગંભીર ભેરી વગડાવીને ઉત્સવ કર્યો અને પોતે ધામધૂમથી તે જિનરાજને વંદવા-પૂજવા માટે ગયા. ત્યાં સ્તુતિ કરીને પ્રાર્થના કરી કે ‘હે જિનરાજ ! સંસારના કષાયોથી ડરીને હું આપના શરણે આવ્યો છું; મને ધર્મોપદેશ સંભળાવવા કૃપા કરો. અનેક દેવો અને વિદ્યાધરો પણ કેવળજ્ઞાનના ઉત્સવમાં આવ્યા હતા. પ્રભુનો દિવ્ય મહિમા દેખીને, પેલો ઉપસર્ગ કરનારો વિદ્યાધર પણ પ્રભુના શરણે આવ્યો ને વેરભાવ છોડીને ધર્મની પ્રાપ્તિ કરી. શ્રી કનકકેવળીએ દિવ્ય વાણીમાં કહ્યું : સંસાર અનાદિઅનંત છે, અજ્ઞાનીજીવો તેનો પાર નથી પામી શકતા; પણ ભલ્યજીવો આત્મજ્ઞાન વડે અનાદિ સંસારનો પણ અંત કરી નાંખે છે. જેઓ રત્નત્રયરૂપ ધર્મનૌકામાં નથી બેસતા તેઓ અનંતવાર સંસાર-સમુદ્રમાં ડૂબે છે ને ઊછળે છે; પણ જેઓ આત્મજ્ઞાન કરીને ધર્મનૌકામાં બેસે છે તેઓ ભવ-સમુદ્રમાંથી બહાર નીકળીને મોક્ષપુરીમાં પહોંચી જાય છે. માટે મોક્ષાર્થી જીવે ભવસમુદ્રને પાર કરવા અવશ્ય ધર્મનું સેવન કરવું જોઈએ. ધર્મ જ માતા—પિતા સમાન હિતકારી છે, તે જ જન્મ-મરણના દુઃખોમાંથી ઉદ્ધાર કરીને જીવને ઉત્તમ મોક્ષસુખમાં સ્થાપે છે.’ (અહા, પૌત્ર તો કેવળી થઈને ઉપદેશ આપે છે ને દાદા-જે પોતે ભાવિ તીર્થંકર છે તે ભક્તિપૂર્વક ઉપદેશ સાંભળે છે.)

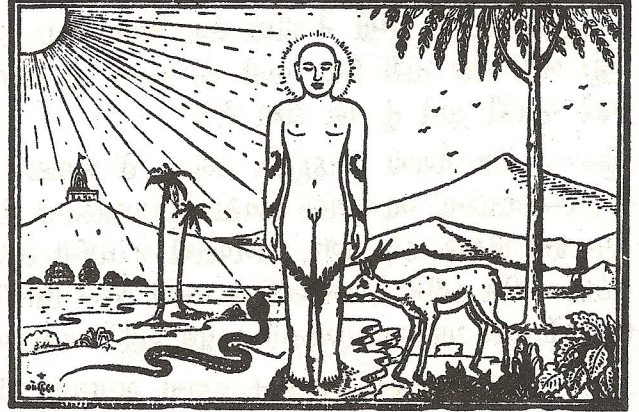

બાળકપણમાં જ કેવળજ્ઞાન—સંપદા પ્રાપ્ત કરી લીધી ને પરમાત્મા બની ગયા. તેમને ધન્ય છે.

વૈરાગી વજ્રાયુધ મહારાજાએ રાજમહેલમાં આવીને રત્નપુરીનું રાજ્ય પોતાના પુત્ર સહસ્રાયુધને

સોંપી દીધું ને પોતાના પિતા શ્રી ક્ષેમંકર-તીર્થંકરના સમવસરણમાં જઈને જિનદીક્ષા ધારણ કરી. વૈરાગ્ય તો પૌત્રના ઉપદેશથી પામ્યા, ને દીક્ષા પિતા પાસે લીધી. છ ખંડનો ચક્રવર્તીવૈભવ છોડીને દીક્ષા બાદ શ્રી વજ્રાયુધ મુનિરાજ સિદ્ધાયલપર્વત ઉપર એક વર્ષનો પ્રતિમાયોગ ધારણ કરીને ઊભા. બાહુબલીસ્વામીની જેમ તેમણે પણ આહાર-પાણી વગર એક વર્ષ સુધી અડોલપણે એવું ધ્યાનતપ કર્યું કે કંઈ સુધી વેલડીઓ વીંટાણી, તેમ જ સિંહ-સસલાં, સર્પ, હરણ વગેરે પશુઓ આવીને શાંતિપૂર્વક તેમના ચરણોમાં રહેવા લાગ્યા. તેમની શાંત ધ્યાનમુદ્રાથી પ્રભાવિત થઈને હિંસક પશુઓ પણ શાંત થઈ જતા હતા. પૂર્વના વેરી અસુરદેવે તેમને ધ્યાનથી ડગાવવા ઘણો ઉપસર્ગ કર્યો, છતાં વજ્રમુનેરાજ તો ધ્યાનમાં વજ્ર જેવા સ્થિર રહ્યા, તેમનું ચિત્ત ડગ્યું નહિ. અંતે ભકત-દેવીઓએ આવીને તે અસુરદેવોને ભગાડી મૂક્યા. દેવોએ સ્તુતિ કરીને તેમની ક્ષમા માંગી. મુનિરાજ વજ્રાયુધ અનેક વર્ષો સુધી રત્નત્રયની આરાધના સહિત વિદેહક્ષેત્રમાં વિચર્યા.

આ તરફ, તે વજ્રાયુધ મહારાજાના પુત્ર સહસ્રાયુધે કેટલોક વખત રત્નપુરીનું રાજ્ય કર્યું, પછી તેનું ચિત્ત પણ સંસારથી વિરક્ત થયું; તે વિચારવા લાગ્યા કે મારા દાદા તો તીર્થંકર છે, મારા પિતાજી પણ ચક્રવર્તીનું રાજ છોડીને મોક્ષને સાધવા માટે મુનિ થયા છે, મારો પુત્ર પણ દીક્ષા લઈને કેવળી થયો છે; અને હું હજી વિષય-ભોગોમાં પડ્યો છું! અરે, આ દુઃખદાયક અને પાપજનક વિષયભોગો મને શોભતા નથી, મને એમાં કયાંય ચેન નથી. મોક્ષને સાધવા હું આજે જ સાધુ થઈશ.—આવા નિશ્ચયપૂર્વક જિનદીક્ષા લઈને તેઓ પણ વજ્રાયુધ મુનિરાજની સાથે વિચરવા લાગ્યા. પિતા-પુત્ર (ભાવિ તીર્થંકર—ગણધર) બંને મુનિરાજોએ સાથે સાથે અનેક વર્ષો સુધી વિહાર કર્યો. અંતે વિદેહક્ષેત્રના વૈભારપર્વત પર તે બંને મુનિવરોએ રત્નત્રયની અખંડ આરાધનાપૂર્વક સમાધિમરણ કર્યું ને ઊર્ધ્વ ઐવેયકમાં અહમિન્દ્ર થયા.

આ રીતે ક્ષેમંકર તીર્થંકર, તેના પુત્ર વજ્રાયુધચક્રવર્તી, તેના પુત્ર સહસ્રાયુધ અને તેના પુત્ર કનકશાંતિ. એ ચાર પેઢીમાંથી બે પેઢીના જીવો તો મોક્ષ પામ્યા, ને વચલી બે પેઢીના જીવો અહમિન્દ્ર થયા; તેઓ ત્રણ ભવ પછી મોક્ષ પામશે.

[આ રીતે ભગવાન શાંતિનાથના પંચમ—પૂર્વભવ
'વજ્રાયુધ ચક્રવર્તી'ની કથા પૂરી થઈ.]

* * * *

ભગવાન શાંતિનાથ : પૂર્વભવ ચોથો: ત્રૈવેયકમાં અહમિન્દ્ર

આપણા ચરિત્રનાયક તીર્થકર શાંતિનાથ, તથા તેમના ગણધર ચક્રાયુધ, બંને જીવો ચોથા પૂર્વભવે, ત્રૈવેયકમાં અહમિન્દ્રદેવ થયા છે. ત્રૈવેયકના દેવોને દેવીઓ હોતી નથી છતાં, પૂર્વે ૧૬ માં સ્વર્ગમાં ઈન્દ્રપદ વખતે ઈન્દ્રાણીઓની વચ્ચે, કે ચક્રવર્તી પદ વખતે ૮૬૦૦૦ સુંદરીઓના સંગમાં, તેમને જે પુણ્યજન્ય સુખ હતું તેના કરતાંય ઘણું વધારે સુખ અહીં ઈન્દ્રાણી વગર પણ તેમને હતું. તે જ સાબિત કરે છે કે સુખ વિષયોના ભોગવટામાંથી નથી આવતું. હા, એટલું ખરું કે પૂર્વે મુનિદશામાં તેમને જેટલું મહાન વીતરાગી સુખ હતું તેટલું મહાન સુખ આ અહમિન્દ્રપદમાં ન હતું, કેમ કે સાચું સુખ તો વીતરાગતા જ છે. રાગના ફળમાં સાચું સુખ કેમ હોય?—ન જ હોય. આ વાત તે અહમિન્દ્ર બરાબર જાણતા હતા. અને,—

‘તેથી ન કરવો રાગ જરીયે ક્યાંય પણ મોક્ષેચ્છુએ,
વીતરાગ થઈને એ રીતે તે ભવ્ય ભવસાગર તરે.’

—આવી મુમુક્ષુભાવના સહિત દેવલોકનું અસંખ્ય વર્ષનું આયુ પૂરું કરીને તે બંને મહાત્માઓ મનુષ્યલોકમાં આવવા તૈયાર થયા.

[ભગવાન શાંતિનાથના ચોથા પૂર્વભવનું વર્ણન અહીં પૂરું થયું.]

ભગવાન શાંતિનાથ : પૂર્વભવ ત્રીજો

વિદેહમાં ઘનરથ તીર્થકરના પુત્ર: મેઘરથ તથા દંઢરથ

આ જંબુદ્વીપના વિદેહક્ષેત્રમાં પુષ્કલાવતીદેશ અને તેમાં પુંડરીકિણી નગરી છે, તે વિદ્યમાન સીમંધર ભગવાન વગેરે કેટલાય તીર્થકરોની જન્મનગરી છે. ત્યાંથી મોક્ષમાં જવાના દરવાજા—સદાય ખુલ્લા છે, તેથી સ્વર્ગના દેવોને પણ ત્યાં અવતરવાનું મન થાય છે. મહારાજા ઘનરથ એ નગરીના રાજા હતા; નગરી સુંદર હતી, ને તેના રાજા તેનાથીયે વધુ સુંદર હતા, કેમકે તે એક તીર્થકર હતા. અહમિન્દ્ર થયેલા આપણા બંને ચરિત્રનાયકો ત્યાંથી ચવીને ઘનરથ તીર્થકરના પુત્રો થયા: ભગવાન શાંતિનાથનો જીવ મેઘરથકુમાર થયો અને ગણધરનો જીવ દંઢરથકુમાર થયો. તે મેઘરથ અને દંઢરથ બંને ભાઈઓ આત્મજ્ઞાની, શાંત પરિણામી, વિદ્વાન અને મનોહર હતા. ભવોભવના અને મોક્ષસુધીના સાથી હોવાથી બંનેને એકબીજા પ્રત્યે પરમ સ્નેહ હતો. બંને સાથે જ રમતા, સાથે જ જમતા, સાથે ધર્મચર્યા કરતા ને પ્રભુના સમવસરણમાં કે રાજદરબારમાં પણ સાથે જ જતા. તેમની ચેષ્ટાઓ સૌને આનંદ પમાડતી.

બે કૂકડાના ઉદ્ધારનો પ્રસંગ

એકવાર મહારાજા ઘનરથ-તીર્થકર રાજસભામાં પરિવાર સહિત બેઠા હતા; યુવરાજ મેઘરથકુમાર પણ રાજદરબારમાં બેઠા હતા ને ધર્મના મહિમાની અદ્ભુત ચર્યા ચાલતી હતી. અહા, જે સભામાં વર્તમાન તીર્થકર તેમજ ભાવિ તીર્થકર-એકસાથે બિરાજતા હોય તે રાજસભામાં, રાજ્ય—ચર્યાને બદલે ધર્મચર્યા થાય—એમાં શું આશ્ચર્ય? પરંતુ, એકાએક તે ચર્યામાં ભંગ પડ્યો ને એક બીજી જ ચર્યા ઊભી થઈ. મહારાજા ઘનરથની નજર બે કૂકડા ઉપર પડી; બંને કૂકડા ઘણા ઝનૂનથી સામસામા લડતા હતા. તે વુદ્ધ તે બંને કૂકડાઓ માટે દુઃખનું કારણ હતું ને તેમાં રસ લેનારને પણ તે અશુભ ધ્યાનનું કારણ હતું. દયાળુ મહારાજાએ તરત તે કૂકડાનું યુદ્ધ રોકવાની ભાવનાથી, મેઘરથને સંબોધીને પૂછ્યું: હે મેઘરથ! આ બંને કૂકડાઓને એકબીજા ઉપર આટલો બધો વેરભાવ કેમ છે?

ત્યારે અવધિજ્ઞાની મેઘરથકુમારે તે બંને કૂકડાના પૂર્વભવ જાણીને કહ્યું : સાંભળો ! આ એક વૈરાગ્યની વાત છે. આ બંને કૂકડાનો વેરભાવ પૂર્વભવથી ચાલ્યો આવે છે. આ બંને કૂકડાના જીવો પૂર્વ સગા ભાઈ હતા, પણ એક બળદની માલિકી ખાતર તેઓ લડયા ને બંનેએ એકબીજાને મારી નાંખ્યા. પછી બંને જંગલી હાથી થયા, ત્યાં પણ લડીને મર્યા; પછી બંને પાડા થયા, ત્યાં પણ સામસામા લડીને મર્યા; પછી મેંઢા થયા ને એ જ રીતે મર્યા; અંતે તે બંને ભાઈઓ આ કૂકડા થઈને અત્યારે લડી રહ્યા છે. અરે, એક વખતના બે સગા ભાઈઓ ક્રોધવશ સંસારમાં ભટકતા કેટલીવાર સામસામા લડી મર્યા ! કષાયના સંસ્કાર જીવને કેવું દુઃખ આપે છે ! કષાયથી છૂટો પડે તો જ જીવને શાંતિ મળે.

મેઘરથની વાણી એવી શાંત અને મધુર હતી કે ક્ષણભર બંને કૂકડાઓ પણ યુદ્ધ કરવાનું ભૂલીને તે સાંભળવામાં મશગુલ બન્યા. કૂકડાના પૂર્વભવની કથા સાંભળીને સભાજનો આશ્ચર્યથી વૈરાગ્ય પામ્યા ને મેઘરથના દિવ્યજ્ઞાનની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. બંને કૂકડા પણ પોતાના પૂર્વભવની વાત સાંભળીને એકદમ શાંત થઈ ગયા; લડવાનું બંધ કરીને બંને વિચારમાં પડી ગયા કે અરે, આ તો મારો ભાઈ !' એ વખતે તે બંને કૂકડાને પોતાના પૂર્વભવનું જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું; આંખમાંથી આંસુની ધાર ચાલી; વેરભાવ દૂર થયો ને ઘનરથ તથા મેઘરથ પ્રત્યે ભક્તિભાવથી જોઈ રહ્યા. મેઘરથે તેમને વૈરાગ્યમય સંબોધન કર્યું : હે ભદ્ર ! હવે તમે હિંસકભાવ છોડો ને અહિંસામય જિનધર્મનું શરણ લ્યો, તેથી આવા દુઃખમય જન્મોથી તમારો છૂટકારો થાય. બંનેએ હિંસકભાવ છોડ્યો ને જૈનધર્મ સ્વીકારીને અહિંસક-ભાવપૂર્વક દેહ છોડ્યો.

તે બંને કૂકડા મરીને વ્યંતર દેવ થઈને તેમણે પોતાના ઉપકારી મેઘરથકુમારની કેવી ભક્તિ કરી ! તે વાત તમે હમણાં વાંચશો; ત્યારપહેલાં બીજી એક આશ્ચર્યકારી ઘટના તે જ રાજસભામાં બની-તે વાંચો.

* * * *

તે બે કૂકડાની કથા કહ્યા પછી મેઘરથે દિવ્યજ્ઞાનથી જાણીને સભાજનોને કહ્યું કે અત્યારે આ રાજસભામાં બે વિદ્યાધરો આવ્યા છે ને ગુપ્તપણે કૂકડાના ભવની વાત સાંભળી રહ્યા છે.

સભાએ આશ્ચર્યથી પૂછ્યું—અરે, એ બે વિદ્યાધરો કોણ છે ? ને અહીં શા માટે આવ્યા છે ?

મેઘરથે કહ્યું : સાંભળો, એ મજાની વાત છે. અહીં આવેલા બંને વિદ્યાધરો ચરમશરીરી છે, અને મહારાજા—ઘનરથ સાથે તેમને પૂર્વભવનો સંબંધ છે. [મેઘરથકુમાર પોતાના પિતા ઘનરથ તીર્થકરના પૂર્વભવની વાત કરે છે ને ઘનરથ તીર્થકર પોતે પુત્રના મોઢે પોતાના પૂર્વભવની વાત સાંભળી રહ્યા છે. એક વર્તમાન તીર્થકરના પૂર્વભવની વાત ભાવિતીર્થકર કરી રહ્યા છે:] પૂર્વભવમાં, આ પિતાજી—ઘનરથમહારાજા ઐરવતક્ષેત્રમાં 'અભયઘોષ' રાજા હતા, ત્યારે આ બંને વિદ્યાધરો તેમના પુત્રો હતા. એકવાર તે ત્રણેય જીવો સંસારથી વૈરાગ્ય પામી મુનિ થયા, ને અભયઘોષ મુનિરાજે તીર્થકર—નામકર્મ બાંધ્યું. ત્યાંથી સમાધિમરણ કરીને ત્રણેય જીવો ૧૬મા સ્વર્ગમાં ઊપજ્યા. ત્યાંથી ચવીને અભયઘોષ પિતા તો આ ઘનરથ તીર્થકર થયા છે, ને બંને પુત્રો વિદ્યાધર થયા છે. તે વિદ્યાધરો મેરુ ઉપર જિનમંદિરોનાં દર્શન કરવા ગયેલા, ત્યાં અવધિજ્ઞાની મુનિરાજની પાસે પોતાના પૂર્વભવની વાત સાંભળી, અને જાણ્યું કે અમારા પૂર્વભવના પિતા ઘનરથ—તીર્થકરપણે અવતર્યા છે ને અત્યારે પુંડરગિરિ-નગરીની રાજસભામાં બિરાજી રહ્યા છે.—આમ જાણીને તે વિદ્યાધરો અત્યંત સ્નેહવશ પોતાના પૂર્વભવના પિતાના (અને વર્તમાન તીર્થકરના) દર્શન કરવા માટે અહીં આવ્યા છે.

મેઘરથની આ વાત પૂરી થતાં જ બંને વિદ્યાધરો ખુશ થયા ને પ્રગટ થઈને ઘણા જ આદરપૂર્વક

તેમણે પોતાના પૂર્વભવના પિતા, ઘનરથ તીર્થકરના દર્શન કર્યા, 'અહા, અમારા પિતા તીર્થકર!' એમ જાણીને તેમનું હૃદય આનંદિત થયું. ફરીફરીને ઘનરથ તેમ જ મેઘરથ બંને 'દ્રવ્ય-તીર્થકરો' ની સ્તુતિ કરી, બહુમાન કર્યું; ને પ્રસન્નતાથી કહેવા લાગ્યા: અહો, અમારા પૂર્વભવના પિતાજીને તીર્થકરપણે દેખીને અમને મહાન હર્ષ થાય છે. હે દેવ! આપ ત્રિલોકપૂજ્ય છો; મોક્ષનો માર્ગ દેખાડનારા છો. પ્રભો! અમેય આપના પરિવારના છીએ; જેમ આ ભવમાં આ મેઘરથ અને દઢરથ આપના પુત્રો છે તેમ અમે પણ પૂર્વભવના આપના પુત્રો જ છીએ. આપ વિદેહના તીર્થકર છો ને ભાઈ મેઘરથ ભરતના ભાવિતીર્થકર છે. બંનેને દેખીને અમને મહાન આનંદ થાય છે.—આમ તે વિદ્યાધરો ઘણા આનંદિત થયા ને તેમને પોતાના પૂર્વભવોનું જાતિસ્મરમણજ્ઞાન થયું; તેથી સંસારથી વિરક્ત થઈને તેમણે જિનદીક્ષા લીધી...ને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરી મોક્ષપદને પામ્યા.

*

*

*

*

*

[અઢીઢ્ઢીપની યાત્રા]

હવે જ્યાં તે બે વિદ્યાધરો વિદાય થયા કે તરત એકાએક બે દેવો દિવ્યવિમાન લઈ ને ત્યાં આવ્યા, ને મેઘરથકુમારને દિવ્ય વસ્ત્રાભૂષણ ભેટ ધરીને ભક્તિથી કહેવા લાગ્યા: હે દેવ! પૂર્વભવમાં અમે બંને કૂકડા હતા અને દેવ થયા છીએ. અમે નિર્દય-હિંસક-માંસભક્ષી પ્રાણી હતા, તેમાંથી જૈનધર્મના ઉપદેશ વડે આપે અમારો ઉદ્ધાર કર્યો છે. આપ અમારા ઉપકારી છો અને વળી ભાવિ તીર્થકર છો. અમારા પૂર્વભવો બતાવીને આપે અમારો વેરભાવ છોડાવ્યો ને જૈનધર્મ પમાડ્યો, તેથી અમે દેવ થયા છીએ ને આપના ઉપકારને યાદ કરીને આપની સેવા કરવા આવ્યા છીએ. આપ અમારા દેવવિમાનમાં અમારી સાથે પધારો ને અમે આપને અઢીઢ્ઢીપની યાત્રા કરાવીએ. અમારા વિમાનમાં બેસીને આપ મનુષ્યક્ષેત્રના પાંચ મેરુ તેમજ બીજા અનેક રમણીય તીર્થોનાં દર્શન કરો. મનુષ્યો જ્યાં સુધી જઈ શકે છે તે માનુષોત્તર પર્વત સુધીના બધા ક્ષેત્રો અમે આપને બતાવશું.

મેઘરથકુમારે દેવોની તે વાતનો સ્વીકાર કર્યો; એટલે અતિ સુશોભિત દેવવિમાનમાં તેમને તથા તેમના પરિવારને બેસાડયા; ને વિમાન આકાશમાં ચલાવતાં—ચલાવતાં તે દેવો એક પછી એક બધા ક્ષેત્રો બતાવવા લાગ્યા: (જો કે અવધિજ્ઞાનથી તે ક્ષેત્રોને જાણી લેવાની તેમનામાં તાકાત હતી છતાં સમસ્ત પરિવાર સહિત વિમાનવિહાર કરતાં કરતાં તેઓ બધું જોતા હતા.) દેવે કહ્યું: હે સ્વામી! દેખો, આ જંબુઢ્ઢીપની વચમાં આપણું વિદેહક્ષેત્ર છે ને એના મધ્યભાગમાં આ સુંદર સુદર્શન મેરુપર્વત છે. જંબુઢ્ઢીપમાંના ભરત—ઐરવત કે વિદેહક્ષેત્રના બધા તીર્થકરોનો જન્માભિષેક આ મેરુ ઉપર થાય છે. આપના પિતાજી—મહારાજા ઘનરથતીર્થકરનો જન્માભિષેક પણ અહીં થયો હતો, ને આપ પોતે હવે ત્રીજા ભવે ભરતક્ષેત્રમાં શાંતિનાથતીર્થકર તરીકે જ્યારે અવતરશો ત્યારે આપનો પણ જન્માભિષેક આ મેરુ ઉપર જ થશે. આ મેરુની ઉતર દિશા તરફ રમ્યક, હૈરણ્યવત અને ઐરવત—એ ત્રણ ક્ષેત્રો છે, અને દક્ષિણ તરફ હરિવર્ષ, હેમવત અને ભરત—એ ત્રણ ક્ષેત્રો છે. જંબુઢ્ઢીપના આ સાત ક્ષેત્ર—વિભાગ કરનારા છ મહાપર્વતો છે—હિમવાન, મહાહિમવાન, નિષધ, નીલ, રુકિમ અને શિખરી. તેમની વચ્ચે મહા મેરુ સુદર્શન છે. તેના ઉપર શાશ્વત જિનમંદિરો છે.

સૌએ વિમાનમાંથી ઊતરીને જિનબિંબોનાં દર્શન કર્યા. અદ્ભુત શાંત—વીતરાગી જિનબિંબના દર્શનથી સૌને ઘણી પ્રસન્નતા થઈ; મેઘરથકુમારે તો ક્ષણભર આત્મધ્યાન કરીને શાંતરસ પી લીધો.

પછી વિમાનમાંથી ઊતરીને જિનબિબોનાં દર્શન કર્યાં. અદ્ભુત શાંત—વીતરાગી જિનબિંબના દર્શનથી સૌને ઘણી પ્રસન્નતા થઈ; મેઘરથકુમારે તો ક્ષણભર આત્મધ્યાન કરીને શાંતરસ પી લીધો.

પછી વિમાનમાં બેસીને આગળ વધ્યા. દેવોએ પુનઃ ભરતક્ષેત્ર ઉપર ચક્કર લગાવીને બતાવ્યું : હે સ્વામી ! દેખો, આ અયોધ્યાપુરી...અહીં ઋષભદેવ વગેરે અનંત તીર્થકરો જન્મ્યા છે. તેની બાજુમાં આ હસ્તિનાપુરી છે. ભગવાન ઋષભદેવ-મુનિરાજને, શેરડીના રસ વડે સૌથી પહેલું પારણું (વર્ષાતપનું પારણું) આ નગરીમાં શ્રેયાંસકુમારે કરાવ્યું હતું; અને આપ (મેઘરથકુમાર) પણ ત્રીજા ભવે આ જ નગરીમાં તીર્થકરપણે અવતરશો. અને આ બાજુ ઊંચો રમણીય પહાડ દેખાય છે તે જીઓ...એ સમ્મેદશિખર—શાશ્વત તીર્થ છે, અનંતા જીવો ત્યાંથી સિદ્ધિને પામ્યા છે; આપ પણ ત્યાંથી મોક્ષ પામશો.

આ રીતે ભરતક્ષેત્ર બતાવીને દેવોએ વિમાન વડે લવણસમુદ્ર ઓળંગ્યો ને બીજા ઘાતકીખંડદ્વીપમાં આવ્યા. ત્યાં બિરાજમાન સ્વયંપ્રભ વગેરે આઠ તીર્થકર ભગવંતોનાં દર્શન કરીને પછી ત્રીજા પુષ્પકરદ્વીપમાં આવ્યા, ત્યાં પણ તીર્થકર ભગવંતોના સમવસરણ વગેરેનાં દર્શન કર્યાં. પાંચે મેરુના દર્શનથી, તેમ જ વારંવાર તીર્થકર ભગવંતોના દર્શનથી સૌને અતિ આનંદ થતો હતો. અંતે પુષ્પકરદ્વીપની વચ્ચે આવેલા માનુષોત્તર પર્વત ઉપર ચારદિશામાં ચાર શાશ્વત જિનાલયોનાં દર્શન કર્યાં. પછી વિમાનને વિદેહક્ષેત્ર તરફ પાછું વાળતાં તે દેવોએ કહ્યું : હે સ્વામી ! મનુષ્યોના ગમનની હદ અહીં પૂરી થાય છે; અમે આપને ભક્તિપૂર્વક અઢીદ્વીપના તીર્થોની તેમજ તીર્થકરોની યાત્રા કરાવી. હવે અહીંથી આગળ મનુષ્યોનું ગમન નથી.

મેઘરથ અને દંઢરથકુમાર અઢીદ્વીપની યાત્રાથી પ્રસન્ન થયા ને પુનઃ પુંડરીકિણી નગરીમાં આવ્યા. તે બંને દેવો તેમને વંદન કરીને ચાલ્યા ગયા. અહો, સજ્જન પુરુષો પોતાના ઉપર કરાયેલા થોડાક ઉપકારને પણ ભૂલતા નથી; અને તેમાં પણ બીજા બધા ઉપકારો કરતાંય ધર્મનો ઉપકાર તો સૌથી મહાન છે.

[ભગવાન શાંતિનાથ : પૂર્વભવમાં અઢીદ્વીપની યાત્રા પૂરી.]

* * *

ઘનરથ મેઘરથ, એક વર્તમાન તીર્થકર અને એક ભાવિ તીર્થકર—એવા પિતા—પુત્રે અનેક વર્ષો સુધી સાથે રહીને પુંડરીકિણી નગરીને શોભાવી. ઉત્તમ ધર્મશાસન વડે પ્રજાજનોને સુખી કર્યાં. એકવાર મોક્ષની કાળલબ્ધિથી પ્રેરિત થયેલા મહારાજા ઘનરથ તીર્થકરને સ્વયંબુદ્ધપણે સંસારથી વૈરાગ્ય જાગ્યો; તેમણે મેઘરથને રાજ્ય સોંપ્યું ને પોતે વનમાં જઈ જિનદીક્ષા ધારણ કરી. દેવોએ તેમના દીક્ષાકલ્યાણકનો મહોત્સવ કર્યો. ઘનરથ મુનિરાજ શુકલધ્યાન વડે કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરીને તીર્થકર થયા ને એ દિવ્યધ્વનિ વડે ઘણા જીવોને મોક્ષનો માર્ગ બતાવતા હુઆ વિદેહક્ષેત્રમાં વિચરવા લાગ્યા.

*

*

*

*

આ તરફ મહારાજા મેઘરથ મહાન પુણ્યોદયથી પુંડરીકિણી નગરનું રાજ્ય સંભાળતા હતા. તેઓ શુદ્ધ સમ્યગ્દર્શનના ધારક અને અવધિજ્ઞાની હતા; વ્રત અને શીલગુણોથી શોભતા હતા; પંચપરમેષ્ટી પ્રત્યે વિનયવંત અને જિનવાણીના રસિક હતા; દાનધર્મના પણ જાણકાર હતા ને સુપાત્ર જીવોને આદરપૂર્વક દાન દેતા હતા.

ભાવિતીર્થંકર એવા તે મહારાજા મેઘરથ એકવાર અષ્ટાલ્લિકાપર્વમાં જિનપૂજા કરીને ઉપવાસપૂર્વક સભામાં બેઠા હતા ને જૈનધર્મના ઉપદેશ વડે અહિંસા ધર્મનું સ્વરૂપ સમજાવતા હતા. એવામાં એક આશ્ચર્યકારી બનાવ બન્યો :

એકાએક ત્યાં એક કબૂતર આવ્યું, તે ભયથી ધ્રૂજતું હતું. તેની પાછળ એક ભયંકર ગીધ હતું. ભયભીત કબૂતરે ગીધથી બચવા મેઘરથ રાજાનું શરણ લીધું.

તરત તે ગીધ (મનુષ્યની ભાષામાં) બોલ્યું : હે મહારાજ ! આપ દયાળુ છો, દાનેશ્વરી છો, હું બહુ જ ભૂખ્યું છું ને માંસ જ મારો ખોરાક છે; માટે આ કબૂતર મને આપી દો; નહીંતર હું ભૂખથી મરી જઈશ. તમારે કબૂતરની રક્ષા કરવી હોય તો, તેના ભારોભાર માંસ તમારા શરીરમાંથી કાપીને મને આપો.

ગીધ પંખીને મનુષ્યની ભાષા બોલતું જોઈને સભામાં સૌને આશ્ચર્ય થયું. નાનાભાઈ દઢરથે, મેઘરથને પૂછ્યું—હે પૂજ્ય બંધુ ! આ ગીધપક્ષી મનુષ્યોની ભાષા કેમ બોલે છે ? તેમાં શું રહસ્ય છે ? ત્યારે મેઘરથે અવધિજ્ઞાનથી બંધુ જાણીને કહ્યું : સાંભળો, હું તેનું રહસ્ય ખુલ્લું કરું છું.

કબૂતર અને ગીધનો પ્રસંગ; દેવદ્વારા પરીક્ષા; દાનનું સ્વરૂપ

આ કબૂતર અને ગીધ બંને જીવો પૂર્વભવમાં વણિકપુત્રો હતા અને સગાં ભાઈ હતા. તેઓ અત્યંત લોભી હતા, તેથી ધનને માટે લડ્યા અને એકબીજાને મારી નાંખીને તેઓ આ કબૂતર તથા ગીધ થયા છે. કષાયથી જીવને કેવા દુઃખ સહન કરવા પડે છે ! તે જાણીને હે ભદ્ર જીવો ! તમે કષાય છોડો, વેરભાવ છોડો. [ભાવિ તીર્થંકરના દર્શનથી તેમજ તેમના મોઢે પોતાના પૂર્વભવની વાત સાંભળીને, તે બંને પક્ષીઓનું ચિત્ત શાંત થયું. વેરભાવ છોડીને તેઓ મેઘરથની વાત સાંભળવા લાગ્યા.]

[રાજા મેઘરથ કહે છે :] આજે ઈન્દ્રસભામાં ઈન્દ્ર મહારાજે મારી પ્રશંસા કરી કે ‘રાજા મેઘરથ ભાવિતીર્થંકર છે, આત્મજ્ઞાની છે, જૈનસિદ્ધાન્તમાં કુશળ છે, દાનધર્મનું સ્વરૂપ જાણનારા વિવેકી છે, મહાન દાતા છે.’—મારી આ પ્રશંસા સાંભળીને એક દેવથી તે સહન થઈ નહીં તેથી તે દેવ મારી પરીક્ષા કરવા અહીં આવ્યો છે ને ગીધના શરીરમાં પ્રવેશીને મનુષ્યની ભાષામાં આ કબૂતરની માંગણી કરી રહ્યો છે.

—આમ કહીને મેઘરથે તે દેવના પૂર્વભવ પણ બતાવ્યા; અને પછી કહ્યું—ગીધના શરીરમાં રહેલા હે દેવ ! સાંભળ, તારી માંગણી અનુચિત છે. કબૂતર એ કાંઈ ભક્ષ્ય નથી, તેમજ તે દાનમાં દેવાની વસ્તુ નથી. માંસ વગેરે અભક્ષ્ય વસ્તુનું દાન દેવાનો ધર્મમાં નિષેધ છે. માંસ, ભલે પોતાના શરીરનું હોય તોપણ તે દાનમાં દેવાયોગ્ય વસ્તુ નથી. તેમજ ગીધ વગેરે માંસભક્ષી જીવો દાન-દેવા માટે પાત્ર પણ નથી. [હા,—પૂર્વે કબૂતરના બદલામાં પોતાના શરીરનું માંસ દાન તરીકે દેનાર એક અજ્ઞાની-રાજાની વાત લોકોમાં પ્રસિદ્ધ છે, પણ તે વાત ધર્મ સિદ્ધાન્તમાં માન્ય નથી, તેમજ તે રાજા કે તે દાન પ્રશંસનીય નથી. અરે, શું માંસનું દાન દેવાય ? નહીં, એ તો પાપ છે, હિંસા છે, અવિવેક છે, લેનાર અને દેનાર બંનેને દુર્ગતિનું કારણ છે.]

‘તો દાનનું સાચું સ્વરૂપ શું છે?’—એમ પૂછતાં મહારાજા મેઘરથ કહે છે :

હે ગીધ, હે દેવ ! હે સભાજનો ! તમે દાનનું સત્યસ્વરૂપ સાંભળો :—

- ૯ દાન એવી વસ્તુનું દેવું જોઈએ કે જે નિર્દોષ હોય; સ્વપર (દિનાર-લેનાર) બંનેને હિતકારી હોય, અને જ્ઞાન તથા સંયમનું સાધન હોય.
- ૧૦ માંસાદિ અભક્ષ્ય વસ્તુઓ દાનમાં દેવાય નહિ. આહારદાન કે ઔષધદાન પણ, મધ-માંસ-ઈંડા-દારૂ-માછલાનું તેલ વગેરે સંબંધ વગરનું હોવું જોઈએ. એવી અભક્ષ્ય વસ્તુઓનું પોતાને પણ ભક્ષણ ન કરાય ને બીજાને દાનમાં પણ ન દેવાય.
- ૧૧ દાન, સામા બદલાની આશા વગર દેવું જોઈએ.
- ૧૨ દાન એવા સુપાત્ર જીવોને આદરપૂર્વક દેવું જોઈએ કે જેઓ ધર્મના સાધક હોય. રત્નત્રયવંત મુનિ-શ્રાવક-ધર્માત્મા સાધર્મી વગેરે સુપાત્ર જીવોને આદરપૂર્વક દાન દેવું તે શ્રેષ્ઠ દાન છે, અને આવું સુપાત્રદાન તે ગૃહસ્થ-શ્રાવકોનું મુખ્ય કાર્ય છે.
- ૧૩ યોગ્ય વસ્તુનું દાન એવી વિધિથી દેવું જોઈએ કે જે સ્વ-પરને હિતનું કારણ થાય, ને જેનાથી મોક્ષમાર્ગનો લાભ થાય.

જો ગીધને આ કબૂતર દાનમાં દઈએ તો, બિચારો કબૂતરને કેટલું દુઃખ થાય? તેમ જ ગીધને પણ તેના માંસનું ભક્ષણ કરવાથી કેટલું મોટું પાપ લાગે? બંનેનું અહિત જ થાય. વળી માંસનું દાન દેનારને પણ હૃદયમાંથી દયાધર્મનો નાશ થઈ જાય ને હિંસાનું મહાન પાપ લાગે. માટે આ કબૂતર કે માંસ વગેરે અશુદ્ધ વસ્તુ દાન દેવા યોગ્ય નથી; માંસની ઈચ્છા કરનારો જીવ દાન માટે પાત્ર નથી; અને એવું દાન કરનાર જીવ દાતા નથી; શુદ્ધ ભાવનાથી, શુદ્ધ વસ્તુ, ધર્મના સુપાત્ર જીવને, નિર્દોષ વિધિથી દેવી તે જ સાચું દાન છે ને તેનું ફળ મહાન છે.

—આ પ્રમાણે મેઘરથ રાજાએ યુક્તિપૂર્વક દાનનું સ્વરૂપ સમજાવ્યું.

ત્યારે, ગીધના શરીરમાં રહેલો (પરીક્ષા કરવા આવેલો) તે દેવ, તેમના વીતરાગી ઉપદેશથી ઘણો પ્રભાવિત થયો. તેણે પ્રગટ થઈને મેઘરથ રાજાની સ્તુતિ કરી : હે દેવ! આપ દાનધર્મના યથાર્થ જ્ઞાતા છો. ભગવાન ઋષભદેવ વખતે ભરતક્ષેત્રની જે ભૂમિમાં (હસ્તિનાપુરીમાં) દાનતીર્થનું પ્રવર્તન થયું છે તે જ ભૂમિમાં આપ ત્રીજા ભવમાં તીર્થંકર થવાના છો. ઈન્દ્ર મહારાજે આપના ગુણોની જે પ્રશંસા કરી તે ગુણો નજરે જોઈને હું ધન્ય બન્યો.—આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરીને તે દેવ ચાલ્યો ગયો.

ગીધ અને કબૂતરના જીવો પણ મેઘરથ રાજાનો ઉપદેશ સાંભળીને પ્રભાવિત થયા, ને ધર્મના સંસ્કારપૂર્વક દેહ છોડીને વ્યંતરદેવ થયા. તે બંને દેવોએ આવીને મેઘરથ સ્વામીનો ઉપકાર માન્યો : હે દેવ! તમે અમને જૈનધર્મનું ને દાનનું સ્વરૂપ સમજાવીને મહાન ઉપકાર કર્યો છે; તમારી કૃપાથી જ અમે તુચ્છ પશુપર્ણિયામાંથી છૂટીને દેવ થયા છીએ.

—આ રીતે ભાવિ તીર્થંકર એવા તે મહાત્મા, બે ભવથી અનેક દેવો વડે પૂજાય છે; બંને ભવમાં તીર્થંકરના પુત્ર થયા ને ઈન્દ્રે તેમની પ્રશંસા કરી; દેવોએ આવીને પરીક્ષા કરી; પણ એ મહાત્મા તો નિંદા-પ્રશંસાથી પેલે પાર એવી ધર્મસાધનામાં આગળ વધતા જ રહ્યા. બે વાર તીર્થંકરના પુત્ર થયા, ચકવર્તી પણ થયા, છતાં પોતાના ચૈતન્ય-વૈભવની મહત્તા તેઓ કદી ન ચૂક્યા; ચૈતન્યરસ સિવાય બીજે ક્યાંય તેઓ સંતુષ્ટ ન થયા. એ રીતે સર્વત્ર નિર્મોહપણે આત્માને મોક્ષના માર્ગમાં જ ચલાવતા-ચલાવતા

આપણા ચરિત્રનાયક હવે તો ભવસમુદ્રના કિનારે આવી પહોંચ્યા છે. અહા, એ તીર્થંકરનું પૂર્વજીવન પણ અદ્ભુત આશ્ચર્યકારી ને ધન્ય છે...સાક્ષાત્ તીર્થંકરજીવનની તો વાત જ શી ?

મહારાજા મેઘરથ મહાન રાજ્યની વચ્ચે રહીને પણ ઉત્તમ શ્રાવકધર્મનું પાલન કરતા હતા. સામાયિક વગેરે વ્રતોના પાલનપૂર્વક તેઓ પોતાની આત્મશુદ્ધિને વધારતા હતા. તેમનું ચિત્ત સંયમભાવનામાં રમતું હતું. સંયમધારી મુનિવરોને દેખીને તેઓ અતિ પ્રસન્ન થતા હતા. એકવાર આકાશમાર્ગે ચારણશ્રદ્ધિધારક મુનિવરો પધારતાં તેમણે મહાન ભક્તિપૂર્વક શુદ્ધ આહારદાન કર્યું. ત્યાં તો આકાશમાં દેવોએ વાજાં વગાડ્યા ને રત્નવૃષ્ટિ થઈ. અહા, જે મુનિવરોને ભક્તિથી આહારદાન દેવાનો આવો મહિમા છે, તે મુનિદેશાના મહિમાની શી વાત !—તે મહારાજા રત્નવૈભવમાં ન લલચાયા પણ મુનિદેશાના રત્નત્રય પ્રાપ્ત કરવા માટે તેનું ચિત્ત લલચાયું : અહા, હું ક્યારે આવી મુનિદેશા પ્રાપ્ત કરું !

ઈન્દ્રસભામાં પ્રશંસા અને દેવીઓ દ્વારા પરીક્ષા

આત્મસાધનામાં તત્પર રહેનારા ને સંયમની ભાવનામાં ગૂલનારા મહારાજા મેઘરથે એકવાર પર્વતિથિમાં પ્રૌષધઉપવાસ કર્યો હતો, આખો દિવસ ધર્મસાધનામાં વીતાવીને રાત્રે એકાન્ત ઉદ્યાનમાં જઈને તે ધર્મત્ત્મા ધ્યાનમાં ઊભા. તે ધીર-વીર મહાત્મા પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક પ્રતિમાયોગને ધારણ કરીને એકાગ્રચિત્તથી મેરુસમાન અચલપણે આત્મધ્યાન કરતા હતા; કોઈ-કોઈવાર નિર્વિકલ્પ-શુદ્ધોપયોગી થઈને મુનિસમાન શોભતા હતા. એવામાં એક વિશેષ ઘટના બની...શું બન્યું !

ઈશાનસ્વર્ગની ઈન્દ્રસભામાં ઈન્દ્રે આશ્ચર્યપૂર્વક તેમની પ્રશંસા કરી : “અહો, તે મહાત્માને ધન્ય છે; તે સમ્યક્ત્વાદિ ગુણોના સાગર છે, જ્ઞાની છે, વિદ્વાન છે, અત્યંત ધૈર્યવાન છે, શીલવાન છે; અત્યારે તેઓ મેરુસમાન અચલ આત્મધ્યાન કરી રહ્યા છે. આત્મચિંતનમાં તેમની તત્પરતા દેખીને આશ્ચર્ય થાય છે. અહો ! તેમને નમસ્કાર હો !”

આ રીતે ઈન્દ્રે પ્રશંસા કરી, ત્યારે દેવો આશ્ચર્ય પામ્યા ને પૂછ્યું—હે નાથ ! અત્યારે આપ કયા સજ્જનની સ્તુતિ કરી રહ્યા છો ? મનુષ્યલોકમાં એવા તે કોણ મહાત્મા છે કે જેનાં વખાણ આ દેવસભામાં થાય ?

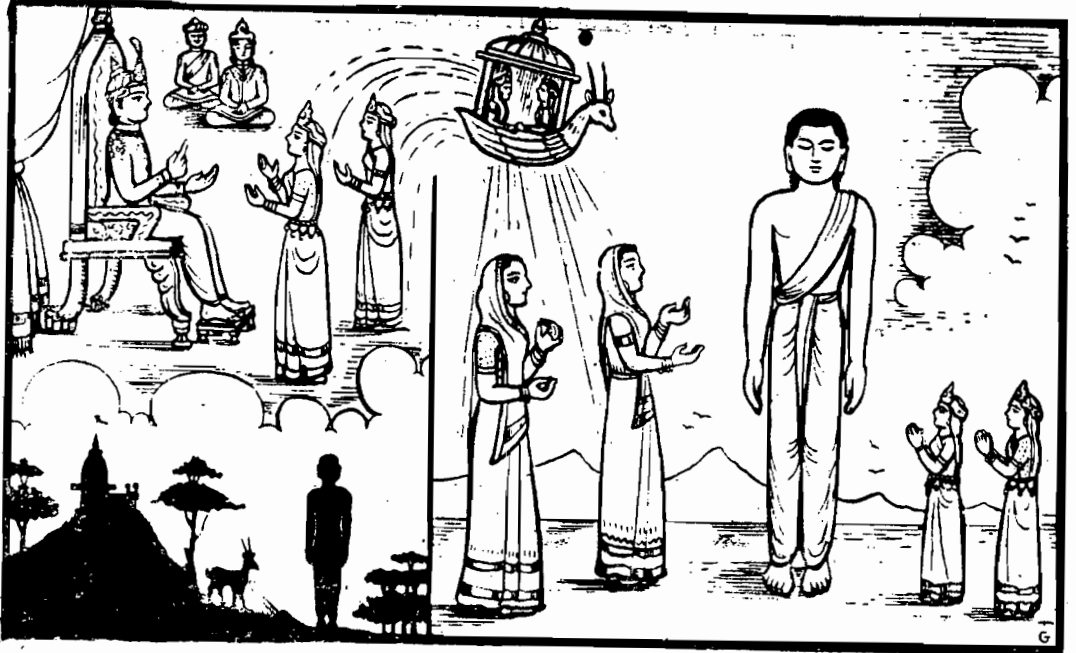
ત્યારે ઈન્દ્રે કહ્યું હે દેવો, સાંભળો !—

મનુષ્યલોકમાં વિદેહક્ષેત્રમાં અત્યારે મેઘરથરાજા ધ્યાનમાં ઊભા છે, તેમની મેં પ્રશંસા કરી. તેઓ એક ભવ પછી ભરતક્ષેત્રમાં શાંતિનાથ તીર્થંકર થવાના છે; તેમણે શરીરનું પણ મમત્વ છોડીને અત્યારે પ્રતિમાયોગ ધારણ કર્યો છે ને આશ્ચર્યકારી આત્મધ્યાનમાં ઊભા છે....તેમનો શીલગુણ પણ અદ્ભુત છે.

ઈન્દ્રસભામાં પ્રશંસા (અને) દેવીઓ દ્વારા પરીક્ષા તથા સ્તુતિ

ઈન્દ્રની વાત સાંભળીને બીજા દેવો તો પ્રસન્ન થયા; પણ બે દેવીઓ તેમની પરીક્ષા કરવા માટે પૃથ્વીપર આવીને તેમને ધ્યાનમાંથી ડગાવવા માટે ઉપદ્રવ કરવા લાગી. પરંતુ મહારાજા મેઘરથ તો કાયા અને માયા બંનેથી પાર એવા સમતાભાવમાં જ લીન હતા; અત્યંત ધીર-વીર ને સમુદ્ર જેવા ગંભીર તેઓ પોતાના પરમાત્મ-તત્ત્વના આનંદમાં મશગુલ હતા. તેમના પરિજ્ઞામ અત્યંત શાંત હતા. આત્મા સિવાય બીજે ક્યાંય તેમનું ચિત્ત લાગ્યું ન હતું. અહા, જાણે કે ઉપસર્ગને લીધે વચ્ચેથી ઢંકાયેલા કોઈ મુનિરાજ ઊભા હોય ! એવા લાગતા હતા.

સ્વર્ગમાંથી આવેલી દેવીઓએ અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગ શરૂ કર્યા : કાયરનાં તો કાળજા કંપી ઊઠે—એવા ભયંકર દશ્યો ખડા કર્યા; તેમ જ મનોહર હાવભાવ—ગીત—વિલાસ—આલિંગન વગેરે રાગવદ્ધક કામચેષ્ટાઓ કરી કરીને તેમને ધ્યાનથી ડગાવવા ઘણો ઉપદ્રવ કર્યો. પણ મેઘરથ તો મેરુ જેવા અકંપ જ રહ્યા. અરે ! મોક્ષના આનંદમાં જેનું મન લાગેલું છે એ તે કાંઈ વિષયોમાં લલચાય ? બહારમાં શું ચેષ્ટા થાય છે—એનું લક્ષ પણ એમને ક્યાં છે ? અંતે દેવીઓ થાકી. છેવટે તીરસ્કાર ભરેલા વચનો બોલી, કાયાની અનેક બિહામણી ચેષ્ટા કરી, પણ એ ધ્યાની વીર આત્મધ્યાનથી ન ડગ્યા તે ન જ ડગ્યા. દુષ્ટ દેવીઓ એમના વૈરાગ્ય બખ્તરને ભેદી ન શકી. ઉપયોગને નિજ—પરમાત્માની અંદર ગોપવીને જે બેઠા છે તેને બહારના ઉપદ્રવો શું કરી શકે ?—પરમાત્મતત્ત્વમાં તેનો પ્રવેશ જ ક્યાં છે ? જેમ વીજળીના વજ્ર કડાકા પણ મેરુને નથી હલાવી શકતા તેમ દેવીઓની રાગચેષ્ટા એ મહાત્માના મન—મેરુને જરાય ડગાવી ન શકી. અંતે દેવીઓ હારી ગઈ; તેમને ખાતરી થઈ કે ઈન્દ્રરાજે જે પ્રશંસા કરી હતી તે યથાર્થ છે. આ પ્રમાણે તેમના ગુણોથી પ્રસન્ન થઈને તે દેવીઓએ તેમને વંદન કર્યા, ક્ષમા માંગી ને તેમની સ્તુતિ કરીને પોતાના દેવલોકમાં ચાલી ગઈ. રાત્રિ પૂરી થતાં મહારાજા મેઘરથે નિર્વિઘ્નપણે પોતાનો કાયોત્સર્ગ પૂરો કર્યો.

“અહા, સદા આત્મચિંતનમાં તત્પર આવા ધર્માત્માઓને ધન્ય છે...કે જેમનું જ્ઞાન—શીલ અને ધ્યાન પ્રશંસનીય છે, ને દેવો દ્વારા પણ જેમનું મન ડગતું નથી, મોક્ષને સાધનારા મહાત્માઓની શૂરવીરતા ખરેખર અદ્ભુત—આશ્ચર્યકારી છે.”

*

*

*

*

ભગવાન શાંતિનાથના ત્રીજા પૂર્વભવની મંગલ કથા ચાલી રહી છે. વિદેહની પુંડરીકિણી નગરીમાં મહારાજા મેઘરથ, તેમના ભાઈ દંઢરથની સાથે રાજ્ય કરી રહ્યા છે. બંને ભાઈઓને ધર્મ—અર્થ—કામની

સાથે મોક્ષસાધનાનો પુરુષાર્થ પણ ચાલુ જ છે. મેઘરથની 'મહારાણીનું નામ પ્રિયમિત્રા છે, તે પણ ધર્મસાધનામાં સાથ આપી રહી છે; તે શીલવાન, ગુણવાન અને અતિશય રૂપવાન છે.

એકવાર ઈન્દ્રસભામાં ઈન્દ્રાણીએ તે પ્રિયમિત્રાના ગુણની તેમજ રૂપની પ્રશંસા કરી; તેથી બે અપ્સરાઓ આશ્ચર્યપૂર્વક તેનું રૂપ જોવા માટે સ્વર્ગમાંથી પુંડરીકિણી નગરીમાં આવી. તે વખતે મહારાણી અલંકાર ઉતારીને સાદા વેશમાં હતી; અલંકાર વગરના તેના સાદા રૂપની સુંદરતા પણ દેખીને તે દેવીઓ આશ્ચર્ય પામી અને કહ્યું કે હે મહારાણી ! તારા રૂપની જેવી પ્રશંસા અમે ઈન્દ્રસભામાં સાંભળી હતી તેવું જ રૂપ અમે નજરે જોયું !

ત્યારે, 'ઈન્દ્રસભામાં મારા રૂપનાં વખાણ થયા !'—એવા ગર્વથી તે પ્રિયમિત્રાએ કહ્યું : હે દેવીઓ ! હમણાં નહિ, બેઘડી પછી જ્યારે હું વસ્ત્રાલંકારનો શણગાર સજીને તૈયાર થાઉં ત્યારે તમે મારું અદ્ભુત રૂપ જો...જો !

બે ઘડી પછી વસ્ત્રાલંકારથી સુસજ્જ થઈને તે મહારાણી સિંહાસન પર બેઠી; પરંતુ ત્યારે તેનું રૂપ જોઈને બંને દેવીઓએ પ્રસન્ન થવાને બદલે નિરાશાથી માથું ધૂણાવ્યું.

રાણીએ પૂછ્યું—કેમ ?

દેવીએ કહ્યું—હે સૌભાગી ! પહેલા શણગાર વગર તારું સુંદર રૂપ અમે જોયું હતું તેવું અત્યારે રહ્યું નથી; સોળ શણગાર સજવા છતાં અત્યારે તારા રૂપમાં કાંઈક વિકૃતિ આવી ગઈ છે.

એ સાંભળતાં જ રાણી એકદમ ઉદાસ થઈ ગઈ. તેણે પોતાના સ્વામી મેઘરથ સામે જોયું; તેમણે કહ્યું—હા, દેવી ! આ અપ્સરાઓની વાત સારી છે. તારા મુખની શોભામાં કમી દેખાય છે. અરે, દેહ—રૂપની આવી ક્ષણભંગુરતા દેખીને તે રાણી એકદમ વૈરાગ્ય પામી ને દીક્ષા લેવા તૈયાર થઈ.

ત્યારે મહારાજા મેઘરથે તેને ઘેર્ય બંધાવ્યું કે હે દેવી ! હમણાં દીક્ષા ન લ્યો, થોડો વખત ખમી જાઓ. મારું ચિત્ત હવે રાજભોગોથી ઉદાસ થયું છે, એટલે થોડા સમયમાં તીર્થંકરપ્રભુનો સુયોગ થતાં આપણે બંને સાથે જ દીક્ષા લેશું.

ઉપરના પ્રસંગને થોડા દિવસ વીત્યા; ત્યાં એકવાર પરમ પિતા ભગવાન ઘનરથ—તીર્થંકર તે નગરીમાં પધાર્યા. પિતા અને પ્રભુ પધાર્યાની વધામણી સાંભળતાં જ મેઘરથના હર્ષનો પાર ન રહ્યો : 'અહા, મહાન ભાગ્યોદયથી ધર્મનું કલ્પવૃક્ષ મારા આંગણે આવ્યું'—એમ સમજી તે મેઘરથરાજા પરિવાર સહિત મોટા ઉત્સવપૂર્વક સમવસરણમાં ગયા. એક તો પોતાના પિતા અને વળી તીર્થંકર...તેમના દર્શનથી મહાન આનંદ થયો. જેવો આનંદ પરમ પિતા ભગવાન આદિનાથના દર્શનથી મહારાજા ભરતને થતો...તેવો જ આનંદ પરમ પિતા ઘનરથ તીર્થંકરના દર્શનથી રાજા મેઘરથને થયો. સૌએ ભક્તિથી પરમાત્માની વંદના કરીને તેમની દિવ્યવાણી સાંભળી. અહા, એક તીર્થંકરના શ્રીમુખથી તેમના જ પુત્ર (અને ભાવિતીર્થંકર) ધર્મોપદેશ સાંભળી રહ્યા છે; સાથે તેના ભાઈ (ભાવિગણધર) પણ બેઠા છે. ભગવાનની વાણીમાં સમ્યક્ત્વથી માંડીને મોક્ષની સાધના સુધીનું વર્ણન આવ્યું. રાગ વગરના શુદ્ધોપયોગવડે જ આત્મસાધનાની શરૂઆત ને પૂર્ણતા થાય છે એમ ભગવાને બતાવ્યું.

પ્રભુની વાણીમાં મોક્ષ—સાધનાનું અદ્ભુત વર્ણન સાંભળીને રાજા મેઘરથનું ચિત્ત મોક્ષને સાધવા ઉત્સુક બન્યું; તેઓ સંસાર છોડી મુનિદીક્ષા લેવા તૈયાર થયા. તેમના ભાઈ દંઢરથ પણ તેમની સાથે જ દીક્ષા લેવા તૈયાર થયા.

મેઘરથે તેને રાજ્ય સંભાળવા માટે કહ્યું; પણ દંઢરથે કહ્યું કે હે પૂજ્ય બંધુવર ! જે રાજપાટ-વિષય ભોગોને તમે અસાર જાણીને છોડી રહ્યા છો, તો હું પણ તેને અસાર જ સમજું છું. તમે જેને છોડવા ચાહો છો,—તેનું ગ્રહણ કરવાનું મને શા માટે કહો છો ? તમે આ બધાનો મોહ છોડી રહ્યા છો તો હું તેના મોહમાં કેમ અટકું ? હું તમારો ભવોભવનો સાથીદાર ભાઈ છું ને મોક્ષ થતાં સુધી તમારી સાથે જ રહીશ...એટલે હું પણ તમારી સાથે જ દીક્ષા લઈને પરમપિતાના ચરણોમાં રહીશ.

—આ રીતે ઘનરથ—તીર્થંકરના ચરણોમાં તેમના પુત્રો મેઘરથ તથા દંઢરથ બંનેએ જિનદીક્ષા અંગીકાર કરી; તેમની સાથે બીજા (૭૦૦૦) સાત હજાર રાજાઓએ દીક્ષા લીધી; તેમજ મહારાણી પ્રિયમિત્રા વગેરે અનેક શ્રાવિકાઓ પણ દીક્ષા લઈને આર્યિકા બની.

દીક્ષા લઈને મેઘરથ-દંઢરથ બંને મુનિવરોએ આત્મધ્યાન વડે શુદ્ધરત્નત્રયધારણ કર્યા, ઉત્તમ તપ કર્યો ને બારઅંગનું જ્ઞાન પ્રગટ કરીને શ્રુતકેવળી થયા. તેઓ સદાય ઉત્તમ વૈરાગ્યભાવનાઓમાં તત્પર રહેતા હતા. ઘનરથ તીર્થંકરના ચરણસાન્નિધ્યમાં મેઘરથ મુનિરાજે ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ પ્રગટ કર્યું, તેમજ દર્શનવિશુદ્ધિ વગેરે ૧૬ ઉત્તમ ભાવનાઓ વડે સર્વોત્કૃષ્ટ એવી તીર્થંકરપ્રકૃતિ બાંધવાનો પ્રારંભ કર્યો,—જાણે કે એક તીર્થંકર—પિતા પાસેથી તેમના જ પુત્રે તીર્થંકરપણાનો વારસો લીધો. પિતા ઘનરથપ્રભુ તો પૂર્વે બાંધેલી તીર્થંકરપ્રકૃતિને છોડતા હતા, ત્યારે પુત્ર-મેઘરથ મુનિરાજ (ભવિષ્યમાં તીર્થંકર થવા માટે) નવી તીર્થંકરપ્રકૃતિને બાંધતા હતા.—તો શું ઘનરથ તીર્થંકરે છોડેલા તે જ તીર્થંકરપ્રકૃતિના પરમાણુ મેઘરથમુનિના આત્મામાં પ્રવેશતા હશે ?—આશ્ચર્ય !

જ્ઞાની—ધ્યાની બંને મુનિવરો અનેક વર્ષો સુધી સાથે વિચર્યા. તેઓ ઉપવાસાદિ બાહ્ય તપ તેમ જ આત્મધ્યાન વગેરે અંતરંગ તપ કરતા હતા. તેઓ ઠંડી-ગરમી વગેરે સમસ્ત પરીષદ સહન કરતા હતા;—જો કે વિશેષ પુણ્યયોગને લીધે ઋતુઓ તેમને અનુકૂળ રહેતી હતી ને બહારમાં બીજા ઉપદ્રવો પણ આવતા ન હતા. ગમે તેવી પરિસ્થિતિમાં તેઓ કોધાદિ કષાય થવા દેતા ન હતા, વીતરાગી શાંતભાવ વડે ઉત્તમ ક્ષમા—માર્દવ—આર્જવ—શૈય—સત્ય—સંયમ—તપ—ત્યાગ—આર્કિયન્ય ને બ્રહ્મચર્ય એ દશધર્મોનું પાલન કરતા હતા. વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ અર્થે તથા કર્મોની હાનિ અર્થે તેઓ સદાય અંધ્રુવ—અશરણ—એકત્વ—અન્યત્વ—અશુચિ—સંસાર—આસ્રવ—સંવર—નિર્જરા—લોક—ધર્મ અને બોધિદુર્લભતા એ બાર અનુપ્રેક્ષાઓનું ચિંતન કરતા હતા; તે વૈરાગ્યભાવનાઓનું ચિંતન તેમના ચિત્તમાં આનંદ ઉપજાવતું હતું, અને વારંવાર શુદ્ધોપયોગ વડે નિર્વિકલ્પ મોક્ષસુખનું વેદન તેઓ કરતા હતા. શુદ્ધોપયોગી મુનિમાં અને સિદ્ધમાં શું કાંઈ ફેર છે ?—બહાર રહેલા જીવો તેમનામાં અંતર દેખે તો ભલે દેખે, તેમને પોતાને તો નિર્વિકલ્પ આનંદમાં લીનતા જ હોવાથી કોઈ દ્વૈત દેખાતું નથી.

અહા, આથી વિશેષ એ મુનિદેશાનો મહિમા શું લખીએ ? એ અતીન્દ્રિયસુખને આ ઈન્દ્રિયજન્ય અક્ષરો વડે કેમ બતાવી શકાય ? આવી આનંદમય દેશામાં જૂલતા-જૂલતા એ મેઘરથ-દંઢરથ મુનિવરો અનેક વર્ષો સુધી વિચર્યા ને ધર્મોપદેશવડે કેટલાય જીવોનું કલ્યાણ કર્યું. ૬૪ મહાન ઋદ્ધિઓમાંથી કેવળજ્ઞાન સિવાયની લગભગ બધી ઋદ્ધિઓ તેમને પ્રગટી હતી, પરંતુ તે લબ્ધિઓનો ઉપયોગ કરવામાં તેમનું લક્ષ ન હતું; તેમનું લક્ષ તો ચૈતન્યની સાધનામાં જ ચોંટ્યું હતું. જ્યારે તેમનું આયુ એક જ માસ બાકી રહ્યું ત્યારે તેમણે વિધિપૂર્વક સમાધિમરણ કરવા માટે પ્રાયોગમન—સંન્યાસ ધારણ કર્યો; દેહની અત્યંત ઉપેક્ષા કરીને તેઓ ધ્યાન—સ્વાધ્યાયમાં જ રહેવા લાગ્યા; તેમણે આહાર—પાણી સર્વથા છોડી દીધા; તેઓ પોતાના શરીરની કોઈ પ્રકારની સાર—સંભાળ કરતા ન હતા. તેમ જ બીજા પાસે

કરાવતાં ન હતા. મહાન શૂરવીરતાપૂર્વક તેઓ ચાર આરાધનામાં તત્પર હતા. પરિણામની વિશુદ્ધિ વધતાં વધતાં તેઓ શુક્લધ્યાનમાં આરૂઢ થયા ને. ઉપશમભાવથી ગુણસ્થાનશ્રેણી ચઢવા માંડ્યા. રાગ-દ્વેષ—મોહનો ઉપશમ કરીને તેઓ ૧૧મા વીતરાગી-ગુણસ્થાને પહોંચ્યા... અને... વીતરાગી યથાખ્યાતચારિત્ર; સહિત ઉત્તમ સમાધિપૂર્વક દેહ છોડીને તેઓ, સંસારના સર્વોત્કૃષ્ટસ્થાન એવા 'સર્વાર્થસિદ્ધિ' દેવલોકમાં ઊપજ્યાં.

[ભગવાન શાંતિનાથના ત્રીજા-પૂર્વભવ મેઘરથનું વર્ણન અહીં પૂરું થયું.]

*

*

*

*

ભગવાન શાંતિનાથ : પૂર્વભવ બીજો

આપણા ચરિત્રનાયક ભગવાન શાંતિનાથ અને તેમના ભાઈ એ બંને જીવો સર્વાર્થસિદ્ધિમાં બિરાજે છે... જ્યારે તેઓ સર્વાર્થસિદ્ધિમાં બિરાજતા હતા ત્યારે પ્રભુ કુંથુનાથના આત્મા પણ તે સર્વાર્થસિદ્ધિમાં ઊપજ્યા હતાં. વાહ, અહીં એક ક્ષેત્રમાં બે તીર્થંકર કદી ભેગા ન થાય, પણ ત્યાં તો અનેક તીર્થંકરો અસંખ્ય વર્ષો સુધી ભેગા રહે છે ને એકબીજા સાથે અદ્ભુત-અચિત્ય ચૈતન્યચર્યા કરે છે. અરે પાઠક ! તને જાણીને આનંદ અને આશ્ચર્ય થશે કે દેવલોકમાં (તેમ જ નરકમાં પણ) અત્યારે અસંખ્ય તીર્થંકર—જીવો એવા છે કે જેઓ ત્યાંનું આયુ પૂરું થતાં સીધા તીર્થંકરપણે અવતરશે... ને એકેક તીર્થંકર કરોડો—અબજો જીવોને તારશે. વાહ, કેવી છે જૈનધર્મની વિશાળતા ! સર્વાર્થસિદ્ધિ—દેવલોક સૌથી શ્રેષ્ઠ છે, સિદ્ધશિલાથી તે માત્ર ૧૨ યોજન નીચે છે; ત્યાંના દેવો જેમ ક્ષેત્રથી સિદ્ધાલયની નજીક છે તેમ ભાવથી પણ સિદ્ધપદની એકદમ નજીક છે. શુદ્ધ રત્નત્રયવાળા ઉત્તમ મુનિવરો જ સર્વાર્થસિદ્ધિમાં ઊપજે છે, તેથી ત્યાં પણ તેમનું જીવન એકદમ શાંત હોય છે. સંસારના ધર્મજીવોમાં તીર્થંકરપદ પામનારા, અસંખ્ય જીવો પાકે ત્યારે સર્વાર્થસિદ્ધિનું પદ માત્ર એક જીવ પામે છે. તે સર્વાર્થસિદ્ધિ—દેવો સંખ્યાતા જ છે. તેઓ બધાય અપ્રતિહત

સર્વાર્થ સિદ્ધિમાં

સમ્યગ્દષ્ટિ છે ને અસંખ્ય વર્ષો સુધી વીતરાગવિજ્ઞાનનું અમૃત પીએ છે; મુક્તિરમણી તેમને સાદ-પાડીને મોક્ષપુરીમાં બોલાવી રહી છે; અને તે દેવો પણ, વિષયભોગોમાં અનાસક્ત હોવા છતાં મુક્તિરમણીમાં તેમનું ચિત્ત આસક્ત છે. દિવ્ય રત્નોની પ્રભાથી ઝળકી રહેલા દેવવિમાનોમાં તે અહમિન્દ્રદેવોને ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યજનિત સર્વ સુખો વિદ્યમાન હોવા છતાં, તે બધાયથી પાર અંદરના અતીન્દ્રિય ચૈતન્યસુખને જ તેઓ ઈષ્ટ સમજે છે. તેમને શુક્લલેશ્યા છે, કોઈ જાતનું પાપ કે પ્રતિકૂળતા નથી, દુઃખ કે રોગ નથી; અહા, જ્યાંના બધાય જીવો પૂર્વે મુનિજીવનની વીતરાગતા અનુભવીને આવ્યા હોય, બધાય સમ્યગ્દષ્ટિ હોય, બધાય આત્મઅનુભવી હોય અને બધાય એક ભવ પછી પરમાત્મા થઈને મોક્ષ જવાના હોય, તે દેવલોકના ધાર્મિક વાતાવરણની શી વાત !! ત્યાં સૌના પરિણામ એકદમ શાંત છે, બહારમાં પણ કોઈ નાનું-મોટું નથી, ક્યાંય ઈર્ષા કે કલેશ નથી; એક સેકંડમાત્રમાં બધેય જવાની શક્તિ હોવા છતાં તેઓને પોતાના વિમાન સિવાય બીજે ક્યાંય જવાની આકુળતા નથી. તે દેવો પોતાના

દેવવિમાનમાં રહેલ શાશ્વત જિનપ્રતિમાઓનાં દર્શન-પૂજન-સ્તવન કરે છે. અવધિજ્ઞાન વડે તીર્થકરોના પંચકલ્યાણક જાણીને જિનમહિમા કરે છે, અને સદાય મોક્ષના કારણભૂત તત્ત્વચર્યા કરે છે. તે દેવોને દેવીઓ હોતી નથી, છતાં ઈન્દ્ર કરતાં પણ તેઓ વધુ સુખી છે. અંતરમાં પોતે સાક્ષાત્ અનુભવેલા, આત્મતત્ત્વના અગાધ-અપાર વૈભવના અનંત મહિમાની ચર્યા ને ચિંતન અસંખ્ય વર્ષો સુધી તેઓ કર્યા કરે છે; તેમાં તેઓ કદી કંટાળતા નથી; તેમને નિદ્રા નથી; આહાર નથી;—માત્ર ૩૩૦૦૦ વર્ષે એકવાર પોતાના જ કંઠમાંથી ઝરતા અમૃતના સ્વાદને મનમાં ચિંતવીને તેઓ તૃપ્ત થઈ જાય છે. તેમને ઈષ્ટનો વિયોગ કે અનિષ્ટનો સંયોગ કદી થતો નથી. પૂર્વભવમાં તેઓ રત્નત્રયના પ્રતાપે સુખી હતા, વર્તમાન સુખી છે ને આગામી ભવમાં મોક્ષસુખ પામવાના છે. તેમને કોઈ ચિંતા કે ભય નથી, કોઈ પ્રત્યે દ્વેષ કે વેરભાવ નથી; નીચેના દેવો કરતાં તેમનું શરીર નાનું છે પણ સુંદરતા મહાન છે. તેમને સમસ્ત ત્રસનાડીના અસંખ્યાત યોજનોને જાણનારું અવધિજ્ઞાન તથા એટલી જ મહાન વિક્રિયાઋદ્ધિ હોય છે પણ તેઓ તે ઋદ્ધિનો ઉપયોગ કદી કરતા નથી. કેમકે તેઓ મુનિસમાન ઈચ્છારહિત હોય છે. આ રીતે મેઘરથ અને દંઢરથ—કે જેઓ સર્વાર્થસિદ્ધિમાં અહમિન્દ્ર થયા છે તેઓ બંને સુખના સાગરમાં ૩૩ સાગર સુધી ડૂબી રહ્યા છતાં, ભવસાગરને તો તરીને બહાર નીકળ્યા ને હવે મોક્ષપુરીમાં જવા માટે તેઓ મનુષ્યલોકમાં આવવા તૈયાર થયા. [ચાલો, તેઓ આવે તે પહેલાં તેમનું સ્વાગત કરવા અને જન્મોત્સવ જોવા આપણે હસ્તિનાપુરીમાં પહોંચી જઈએ.]

[ભગવાન શાંતિનાથના બીજા-પૂર્વભવ સર્વાર્થસિદ્ધિનું વર્ણન અહીં પૂરું થયું.]

* *

હસ્તિનાપુરીમાં શાંતિનાથ-અવતાર

*	નિજવૈભવમાં શાંતિ અનંતી ધરતા શાંતિનાથ;	*
*	અનંત શાંતિ આપો અમને, તમને ધ્યાવું નાથ.	*
*		*
*	ચકવર્તીની પદવી છોડી બન્યા સિદ્ધભગવાન;	*
*	શાંતિ આપી સર્વ જીવોને બતાવી નિજનિધાન.	*

હે પ્રભો શાંતિનાથ ! આપનું જીવન ખરેખર અદ્ભુત છે. સંસારનો અંત કરતાં—કરતાં આપે સંસારની સર્વોચ્ચ પદવીઓ (ચકવર્તીપદવી, સર્વાર્થસિદ્ધપદવી તેમજ તીર્થકરપદવી પણ) પ્રાપ્ત કરી લીધી; ને અંતે એ બધાયથી પાર એવી સિદ્ધપદવી ને પ્રાપ્ત કરીને મોક્ષપુરીમાં બિરાજ્યા....તેથી આપનું જીવન આનંદ-મંગલકારી છે.

અહા, પ્રભુના ઉત્તમ ચરિત્રના મહિમાની શી વાત ! 'હું શાંતિનાથ ભગવાનનું જીવનચરિત્ર વાંચું છું.'—એમ આ કથામાં ઉપયોગ જોડતાં પણ, સંસારની સર્વ અશાંતિ દૂર થઈને, આત્મામાં કોઈ નવીન શાંતિ પ્રગટ થાય છે. હે શાંતિયાહક શ્રોતાઓ ! તમે પણ ભક્તિપૂર્વક સ્થિરચિત્તે આ શાંતિનાથ પ્રભુનું ચરિત્ર સાંભળો.

આપણા આ ભરતક્ષેત્રમાં હસ્તિનાપુરી નગરી છે. પૂર્વે ભગવાન ઋષભદેવ તે નગરીમાં વિચર્યા હતા ને દીક્ષા પછી સૌથી પહેલું (વર્ષાંતપનું) પારણું તે હસ્તિનાપુરીમાં રાજા સોમપ્રભ તથા શ્રેયાંસકુમારના

હાથે કર્યું હતું. એટલે આ ચોવીસીમાં ઉત્તમ દાનતીર્થનો પ્રારંભ તે નગરીમાં જ થયો હતો. પછી તે સોમરાજાના પુત્ર જયકુમાર હસ્તિનાપુરના રાજા થયા, તેઓ ભરતચકવર્તીના સેનાપતિ હતા, પછી દીક્ષા લઈને ઋષભદેવપ્રભુના ગણધર થયા ને મોક્ષ પામ્યા. ત્યારપછી તે સોમરાજાના કુરુવંશમાં અસંખ્ય રાજાઓ થયા ને મોક્ષ પામ્યા. હવે જ્યારની આપણી આ કથા છે તે વખતે, તે હસ્તિનાપુરના કુરુવંશમાં વિશ્વસેનમહારાજા રાજ્ય કરતા હતા; તેમની મહારાણી ઐરાદેવી (અચિરાદેવી); તેમની કૂખે સોળમા તીર્થકરનો અવતાર થયો. તેમનું આ મંગલ જીવન ભવ્ય જીવોને અપૂર્વ શાંતિ દેનારું છે. હે સુભવ્ય સાધર્મીઓ ! અતીન્દ્રિય શાંતિવાળા ભગવાન શાંતિનાથને ધ્યાન વડે હૃદયમાં બિરાજમાન કરીને, તેમનું આ મંગલચરિત્ર વાંચો...સાંભળો.

અરે, જેનાથી કષાયની વૃદ્ધિ થાય ને વૈરાગ્યનો નાશ થઈ જાય—એવી વિકથા, પોતાનું આત્મકલ્યાણ ચાહનારા જીવોએ, કદી સાંભળવી નહિ; કેમકે તેવી વિકથા સાંભળવાથી પાપ લાગે છે ને ધર્મના સંસ્કારો નાશ પામે છે. જે કથાના શ્રવણથી વૈરાગ્યની વૃદ્ધિ થાય ને પરિણામ શાંત-ઉજ્જવળ થાય, તેવી જ કથા સત્પુરુષના મુખેથી ભક્તિપૂર્વક નિરંતર સાંભળવી; કેમકે તેના શ્રવણ-વાંચનથી ધર્મના સંસ્કાર પુષ્ટ થાય છે ને પૂર્વનાં પાપો નષ્ટ થઈ જાય છે. માટે, કર્ણ-અંજલિવડે આ ધર્મકથાનું શ્રેષ્ઠ અમૃત પીઓ.

અહા, તીર્થકરાદિ મહાપુરુષોની ધર્મકથા મોટા કે નાના ભાઈ કે બહેન સૌને આનંદ પમાડે છે, ને ઉત્તમ સંસ્કારોના સીંચન વડે સન્માર્ગ બતાવીને જીવને મોક્ષના માર્ગમાં લઈ જાય છે. અરે, મનુષ્યોને તો ઠીક....દેવોનેય આનંદ પમાડે એવી આ ધર્મકથા હે ભવ્ય જીવો ! તમે આત્મકલ્યાણ માટે સાંભળી રહ્યા છો, તે ખરેખર તમારા ઉત્તમ ભાગ્યની નિશાની છે.

*

*

*

*

*

ભરતક્ષેત્રમાં ઋષભદેવથી માંડીને ધર્મનાથ સુધી ૧૫ તીર્થકરો, અને ભરતાદિ ચાર ચકવર્તીઓ થઈ ગયા; હવે ત્યાર પછીના ત્રણ તીર્થકરો (તેમજ તે જ ત્રણ ચકવર્તીઓ) જ્યાં અવતરવાના છે એવી સુંદર હસ્તિનાપુરીમાં જઈએ. અહીંનાં રાજા-પ્રજા પુણ્યવંત છે અને દેવ-ગુરુ-ધર્મની ઉપાસનામાં તત્પર રહે છે; વેપાર-ધંધા કે ચક્કી-ચૂલામાં આરંભથી તેમને જે થોડુંક પાપ લાગે છે તે પાપને, જિનપૂજા-સ્વાધ્યાય-દાન વગેરે સત્કાર્યો વડે દરરોજ ધોઈ નાંખે છે. દુનિયાની શ્રેષ્ઠ વસ્તુઓ આ નગરીમાં આવે છે. અહીંના પુણ્યવાન લોકોને ભવિષ્યની કોઈ ચિંતા નથી એટલે જેટલું કમાય છે તેટલું દાનાદિમાં ખર્ચી નાંખે છે; છતાં પુણ્યોદયે તેમને બધી વસ્તુઓ વધતી જાય છે. ઉત્તમ દાન માટે તો આ નગરી ભગવાન ઋષભદેવના જમાનાથી જ જગપ્રસિદ્ધ છે.

માહ માસ ચાલતો હતો...ત્યાં અચાનક તે હસ્તિનાપુરમાં રાજમહેલના આંગણે કરોડો રત્નોની વૃષ્ટિ થવા લાગી; અને છ માસ બાદ શ્રાવણ વદ સાતમે મહારાણી અચિરાદેવીએ અતિ મંગલસૂચક સિંહ-હાથી-માળા-રત્નોનો ઢગલો વગેરે ૧૬ ઉત્તમ સ્વપ્નો જોયા. અહા, કુદરતની રચના તો જીઓ ! બધાય તીર્થકરોની માતાઓ એક સરખા ૧૬ મંગળ સ્વપ્નો નિયમથી જીએ છે. આવા ઉત્તમ ૧૬ સ્વપ્નો તીર્થકરની માતા સિવાય બીજા કોઈને આવે નહિ. જે વખતે અચિરામાતાએ સ્વપ્નો જોયા તે જ વખતે, અસંખ્ય યોજન દૂર એવી સર્વાર્થસિદ્ધિમાંથી પ્રભુ શાંતિનાથનો જીવ તીર્થકર-અવતાર તરીકે

તેમના ઉદરમાં અવતર્યો. મહારાણીએ અલ્પનિદ્રામાં જોયું કે એક મહા સુંદર સુંગધઝરતો હાથી પોતાના મુખમાં પ્રવેશી રહ્યો છે.

મહારાણી જાગ્યા; અતિ હર્ષપૂર્વક પંચપરમેષ્ઠીનું ચિંતન કર્યું; પછી રાજસભામાં જઈ અતિ હર્ષદાયક મંગલ સ્વપ્નોની વાત કરી. અવધિજ્ઞાની વિશ્વસેન મહારાજાએ જાણ્યું કે અહો ! ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરનું આપણે ત્યાં આગમન થયું છે. હે દેવી ! સોળમા તીર્થંકરનો જીવ તમારા ગર્ભમાં અવતરી ચૂક્યો છે; એટલું જ નહિ, તે મહાત્મા ચક્રવર્તી થઈને આખા ભરતક્ષેત્રનું રાજ્ય કરશે ને પછી તીર્થંકર થઈને આખા વિશ્વમાં ધર્મનું સામ્રાજ્ય કરશે; એનું રૂપ અદ્ભુત સુંદર હશે; કામદેવ, ચક્રવર્તી અને તીર્થંકર એવી ત્રણ ઉત્તમ પદવીના તે ધારક થશે.

વાહ ! આ વાત સાંભળીને કોને હર્ષ ન થાય ! મહાદેવી અચિરામાતાના હર્ષાનંદનો પાર ન રહ્યો : 'અહા, આવા ધર્માત્મા ને મોક્ષગામી જીવ મારા અંતરમાં !' એવા પરમ ઉલ્લાસથી તેના અંતરમાં ચૈતન્યમહિમાના કોઈ અપૂર્વ ભાવો જાગ્યા; અસંખ્ય પ્રદેશે તેને કોઈ અપૂર્વ ચૈતન્યભાવોનું વેદન થયું; તેના અંતરમાંથી મોહાંધકાર દૂર થયો ને ચૈતન્યપ્રકાશ ખીલી ઊઠ્યો. **અહો, ધન્ય તીર્થંકર-મહિમા ! એ ત્રિકાળમંગળ આત્મા જેના અંતરમાં બિરાજમાન હોય તેના અંતરમાં મોહાંધકાર રહી શકે નહીં.**

શાંતિનાથપ્રભુના ગર્ભાવતાર-કલ્યાણકનો ઉત્સવ કરવા સ્વર્ગેથી ઈન્દ્રો આવી પહોંચ્યા; તેમણે મહારાજા વિશ્વસેન તથા મહાદેવી અચિરાનું તીર્થંકરના માતા-પિતા તરીકે સન્માન કર્યું, દિવ્ય વસ્ત્રાભૂષણો ભેટ આપ્યાં અને સ્તુતિ કરી કે અહો, આપને ત્યાં ૧૬ મા તીર્થંકરનું આગમન થયું છે...આપ તીર્થંકરના માતા-પિતા હોવાથી જગતના માતા-પિતા છો.

હસ્તિનાપુરીના ભાગ્ય ખીલી ઊઠ્યા; અયોધ્યાતીર્થ જેવું ગૌરવ તેને પ્રાપ્ત થયું. ત્યાં રોજ રોજ રત્નોનો વરસાદ થતો હતો; શાંતિ તેમજ સમૃદ્ધિ વધતી જતી હતી. કમલવાસી શ્રી-હ્રી-ધૃતિ-કીર્તિ-લક્ષ્મી-સરસ્વતી વગેરે દેવકુમારીઓ પણ ઈન્દ્રની આજ્ઞાથી અચિરામાતાની સેવા કરવા આવી હતી. તે દેવીઓ આનંદ-વિનોદપૂર્વક ચર્ચા કરીને માતાને આનંદ પમાડતી હતી ને ઉદરસ્થ પ્રભુનો મહિમા પ્રસિદ્ધ કરતી હતી.

❁ એકવાર શ્રીદેવીએ પૂછ્યું : હે સખી ! આ માતાજીની આસપાસમાં સર્વત્ર આટલી બધી શાંતિ કેમ છે ?

❁ ત્યારે લજ્જાવંતી હ્રી-દેવી બોલી : સાંભળ હે દેવી ! ભગવાન શાંતિનાથ પોતે માતાજીના ઉદરમાં બિરાજી રહ્યા છે, તેમના પ્રતાપે આટલી બધી શાંતિ ફેલાઈ રહી છે.

❁ ધૈર્ય દેવીએ પૂછ્યું : હે સખી ! વિશ્વસેન રાજા અને અચિરામાતાની કીર્તિ એકાએક આટલી જગપ્રસિદ્ધ કેમ બની ગઈ ?

❁ કીર્તિ દેવીએ કહ્યું : હે દેવી ! ત્રણ લોકની કીર્તિને વશ કરનાર તીર્થંકરનો આત્મા તેમને ત્યાં પુત્ર તરીકે આવ્યો છે તેથી.

❁ લક્ષ્મીદેવીએ પૂછ્યું : હે દેવી સરસ્વતી ! હમણાં-હમણાં અચિરામાતાના અંતરમાં સરસ્વતી ઊભરાઈ રહી છે ને આખા રાજ્યમાં લક્ષ્મીની ખૂબ વૃદ્ધિ થઈ રહી છે-તેનું શું કારણ ?

૪ સરસ્વતીદેવીએ કહ્યું : હે લક્ષ્મી ! અત્યારે માતાના અંતરમાં જે તીર્થકર બિરાજે છે તે ત્રણલોકની લક્ષ્મીના તેમજ ત્રણલોકમાં શ્રેષ્ઠ સરસ્વતીના (કેવળજ્ઞાનના) સ્વામી થવાના છે, તેથી લક્ષ્મી અને સરસ્વતી બંને અહીં ઊભરાવા માંડ્યા છે.

—આવી ઉત્તમ યજ્ઞમાં પ્રસન્નતાપૂર્વક ભાગ લઈને માતાજી પણ દેવીઓને આનંદ પમાડતા હતા. એ રીતે પ્રસન્ન વાતાવરણમાં સવાનવ માસ વીત્યા; ત્યારબાદ.....

વૈશાખ વદ ૧૪ના રોજ માતા અચિરાદેવીએ એક સર્વોત્કૃષ્ટ સુંદર પુત્રને જન્મ આપ્યો... જાણે જગતપ્રકાશક દીવો પ્રગટ્યો. તે જ ક્ષણે તેના તેજથી ત્રણલોક પ્રકાશિત થઈ ગયા. હજી કેવળજ્ઞાનનો દિવ્યપ્રકાશ તો પછી થશે, ત્યાર પહેલાં પુણ્યોદયના પરમ તેજથી પૃથ્વી ઝળકી ઊઠી. માત્ર મનુષ્યલોકનું

જ નહિ, સ્વર્ગનું તેમજ નરકનું વાતાવરણ પણ બે ઘડી શાંતિમય બની ગયું, કોઈ નવીન આહ્વાદ સર્વત્ર ફેલાઈ ગયો. સ્વર્ગના દિવ્ય વાજિંત્રો એકસાથે વાગવા માંડ્યા અને દિવ્ય ઐરાવત હાથી ઉપર બેસીને ઇન્દ્રમહારાજ હસ્તિનાપુરીમાં પ્રભુનો જન્મોત્સવ કરવા દેવોના ઠાઠમાઠસહિત આવી પહોંચ્યા. તીર્થકરપ્રભુના જન્મનો એવો મહાન ઉત્સવ થયો કે જાણે દુનિયાભરનો આનંદ અહીં ભેગો થયો હોય ! 'શાંતિ'પ્રભુનો અવતાર થતાં ત્રણલોકના જીવોના અંતરમાં 'શાંતિ'નો અવતાર થયો.

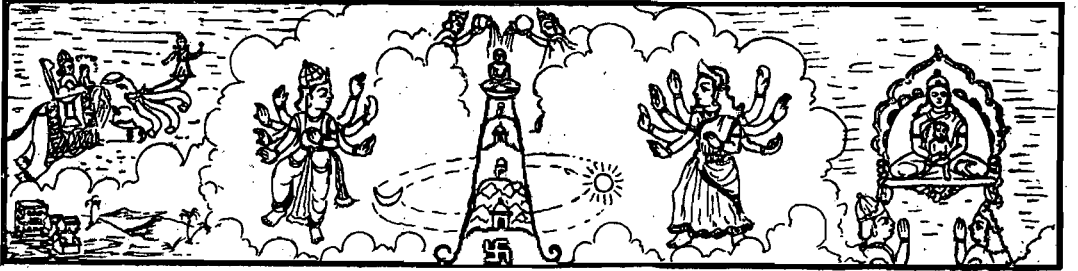
એ બાલતીર્થકરને તેડીને ઇન્દ્રાણી ધન્ય બની; અહા, તીર્થકર જેવા ધર્માત્માનો સીધો સ્પર્શ થતાં પરમ વાત્સલ્યથી તે રોમાંચિત થઈ. દેવપર્યાયમાં જો કે પુત્ર નથી હોતા પણ કોઈ સાતિશય પુણ્યયોગે તીર્થકર-બાળકને પોતાની ગોદમાં તેડતાં તે ઇન્દ્રાણીને પુત્રસુખ કરતાંય વિશેષ કોઈ અલૌકિક સંતોષની લાગણી થઈ. તે ભૂલી ગઈ કે હું ઇન્દ્રાણી છું; તે તો જાણે કે હું આ બાળકની

‘બા’ જ છું—એવું વેદન કરવા લાગી...ને પ્રભુભક્તિમાં તલ્લીન થઈને પોતાને જ પ્રભુરૂપે અનુભવવા લાગી. અહા, બાલતીર્થકર પણ અનેક જીવોને સમ્યક્ત્વમાં કારણ થાય છે. મોક્ષગામી બાળકને ગોદમાં લેતાં તે ઈન્દ્રાણી પણ મોક્ષમાર્ગી બની ગઈ. આનંદના કોઈ અપૂર્વ રોમાંચપૂર્વક ઈન્દ્રાણીએ એ બાલતીર્થકર ઈન્દ્રના હાથમાં આપ્યા. ઈન્દ્ર તો એ પ્રભુનું રૂપ જોઈને જાણે ગાંડો જ બની ગયો! તે એકસાથે હજાર આંખ ધારણ કરીને પ્રભુનું રૂપ જોવામાં તલ્લીન થયો. ત્યારે તેને આશ્ચર્ય થયું કે ઈન્દ્રલોકથી પણ સુંદર વસ્તુ આ મનુષ્યલોકમાં હોઈ શકે છે! અરે, સાચી જ વાત છે—મુનિદશા કે મોક્ષ જેવી સૌથી સુંદર વસ્તુ ઈન્દ્રલોકમાં ક્યાં છે? એ તો મનુષ્યલોકમાં જ છે ને! ઈન્દ્રનો ગર્વ ઊતરી ગયો ને મનુષ્યલોકની તીર્થકર—વિભૂતિ પાસે દેવલોકની ઈન્દ્રવિભૂતિ પણ તેને તૂચ લાગી. હજાર આંખવાળો ઈન્દ્ર પ્રભુનું રૂપ જોવામાં એવો મશગુલ બન્યો કે પોતાની ઈન્દ્રાણીના દિવ્ય રૂપનેય તે ભૂલી ગયો...તે એમ સૂચવે છે કે, વીતરાગ સ્વરૂપનું અવલોકન કરનાર મુમુક્ષુ ભવ્યાત્માનું ચિત્ત તેમાં એવું મશગુલ થઈ જાય છે કે જગતના વિષયકષાયોમાંથી તેનું ચિત્ત સહેજે હટી જાય છે.

પ્રભુને દેવી ઐરાવત હાથી ઉપર બિરાજમાન કરીને, મહાન સવારી સહિત ઈન્દ્ર મેરુપર્વત ઉપર લઈ ગયો અને ત્યાં અતિશય ભક્તિપૂર્વક અભિષેક કર્યો. અસંખ્ય વર્ષો પહેલાંના ઈન્દ્રે ક્ષીરસાગરના પવિત્ર જળથી ભગવાન આદિનાથનો જેવો મહાભિષેક કર્યો હતો તેવો જ અભિષેક આ ઈન્દ્રે શાંતિનાથ ભગવાનનો કર્યો. બાલતીર્થકરપ્રભુની સવારીથી એ હાથી પણ ધન્ય બન્યો. ખરેખર તે કાંઈ હાથી ન

હતો, એ તો સૌધર્મસ્વર્ગનો એક દેવ હતો; અને પ્રભુને પોતાની પીઠ ઉપર બિરાજમાન કરવા માટે તે દેવે સ્વયં વિક્રિયા વડે હાથીનું રૂપ ધારણ કર્યું હતું.—‘હાથી’ પણ કેવો? —દેવી! જેનું વર્ણન કલ્પાનાતીત છે. એકલાખ જોજન મોટો; કેટલીયે સૂંઢ; દરેક સૂંઢમાં સરોવર; સરોવરમાં કમળ; અને તે કમળની દરેક પાંખડી ઉપર અપ્સરા દેવીઓ ભક્તિ—નૃત્ય કરે. અદ્ભુત હતી એ રચના! અહા, જેના ઉપર તીર્થકરની સવારી થાય—તેની શોભાની શી વાત!! પુરાણકાર તો કહે છે કે તે વખતે ઐરાવત હાથી સાથે ઈન્દ્રની સાત પ્રકારની સેનામાં કરોડો વાજિંત્રો સહિત અબજો બળદ—હાથી—ઘોડા—રથ વગેરે હતા. ખરેખર એ કાંઈ તિર્થંજીવો ન હતા પણ દેવોની જ તે પ્રકારની અદ્ભુત વિક્રિયા હતી. ઈન્દ્રનો ઠાઠ—માઠ—વૈભવ એટલો બધો વિશાળ અને અચિંત્ય હતો કે આખા મનુષ્ય લોકમાં તે સમાય નહિ. આવી અચિંત્ય વિભૂતિવાળા ઈન્દ્રને પણ અદ્ભુત જિનભક્તિ કરતો દેખીને ઘણાય મિથ્યાદષ્ટિ દેવો પણ જૈનધર્મની શ્રદ્ધાથી સમ્યગ્દષ્ટિ બની જતા હતા. આથી જ ‘જિનમહિમા—દર્શન’ને સમ્યગ્દર્શનનું કારણ કહ્યું છે. એ ઈન્દ્ર-ઈન્દ્રાણી, એ ઐરાવત હાથી, એ દેવ-દેવીઓ,—બધાય તીર્થકર પ્રત્યેની ભક્તિથી જેટલાં પુણ્યકર્મોનું ઉપાર્જન કરતા હતા, ને જેટલા પાપ કર્મોનું વિસર્જન કરતા હતા, તે બેમાં અલ્પ—બહુત્વ

કોનું હતું—તે અમે નથી કહી શકતા; પણ એટલું ચોક્કસ કહી શકીએ છીએ કે તે વખતે એ જિનમુદ્રાના દર્શનથી વીતરાગરસની જે પુષ્ટિ થતી હતી તે સૌથી મહાન હતી ને મોક્ષનું કારણ હતી. શાંતિપ્રભુના સાન્નિધ્યમાં શાંતિનો એ એક ચમત્કાર હતો. ભક્તિની ચેષ્ટાઓ બધાયની ભિન્ન-ભિન્ન હતી પરંતુ એ ભક્તિનું ફળ તો બધાયને સરખું જ હતું. ધન્ય જિનમહિમા !

એ નાનકડા ભગવાનનું શરીર જો કે સ્વયં સુશોભિત હતું, શોભા માટે બહારના કોઈ અલંકારની જરૂર એને ન હતી; છતાં—“દેવલોકના માનસ્તંભના દિવ્ય પટારામાં ઉત્પન્ન થયેલા આ સર્વોત્કૃષ્ટ અલંકાર, હું તીર્થંકર સિવાય બીજા કોને પહેરાવું? આ દિવ્ય અલંકારને ધારણ કરી શકે એવું બીજું તો કોઈ વિશ્વમાં છે નહીં—” આમ વિચારીને ઇન્દ્રાણીએ સ્વર્ગનાં તે દિવ્ય આભૂષણો બાલતીર્થંકરને પહેરાવ્યા...ને સાથે સાથે પ્રભુના કપાળમાં રત્નનું મંગળ તિલક કર્યું—એ બહાને જાણે તેણે પોતાના આત્માને જ મોક્ષનું તિલક કર્યું. પછી તે ઇન્દ્રાણી આનીકોર...ને..તેનીકોર મોઢું ફેરવી ફેરવીને આશ્ચર્યપૂર્વક પ્રભુની શોભા જોઈ રહી.

—એ પ્રભુના દર્શનથી સર્વે જીવોને શાંતિ થતી હતી, તેથી ઇન્દ્રે એ સોળમા તીર્થંકરનું નામ ‘શાંતિનાથ’ રાખ્યું. તેમના ચરણમાં હરણનું ચિહ્ન હતું. જન્માભિષેક બાદ ૧૦૦૮ મંગલ નામોથી ઇન્દ્રે એ પ્રભુની સ્તુતિ કરી. આશ્ચર્યકારી તાંડવનૃત્ય કર્યું અને પ્રભુની સવારી લઈને પાછા હસ્તિનાપુર આવ્યા.

હસ્તિનાપુરના રાજમહેલમાં આવીને ઇન્દ્રે અત્યંત બહુમાનપૂર્વક માતા-પિતાને તેમનો પુત્ર સોંપ્યો, અને તેમની સન્મુખ ફરીથી એ બાલતીર્થંકરની અદ્ભુત ભક્તિ કરી. ઇન્દ્ર પોતે ઇન્દ્રાણી સાથે ધનગન... ધનગન કરતો આનંદથી નાચી ઊઠ્યો. અંતરમાં અમર્યાદિત હર્ષોલ્લાસ થતાં કોણ નથી નાચી ઊઠતું! અહા, ઇન્દ્રના નૃત્યની શી વાત! તે નૃત્યમાં ઇન્દ્ર એકસાથે હજાર હાથ ઊલાળીને, અને તે દરેક હાથ ઉપર પોતાના જેવો જ ઇન્દ્ર પોતાના જેવી જ ચેષ્ટા કરી કરીને નાચતો હોય—એવી અદ્ભુત વિક્રિયા કરીને નાચતો હતો. વળી તેનું નૃત્ય એટલું બધું ઝડપી હતું કે, તબલામાં ધાધીન...ને ધાતીન...એમ એક તાલ પછી બીજો તાલ પડે ત્યાર પહેલાં તો તે બે-તાલની વચ્ચેના અંતરાળમાં તે ઇન્દ્ર મેરુપર્વતની પ્રદક્ષિણા કરીને પાછો આવી જાય ને તાલમાં તાલ પૂરાવીને નાચે.

અહા, રાજમહેલના આંગણામાં કરોડો પ્રજાજનોની સમક્ષ એકકોર ઇન્દ્ર આવું અદ્ભુત નૃત્ય કરતો હતો... અને તે વખતે બીજી કોર અચિરામાતાના ખોળામાં બેઠોબેઠો ઓલો શાંતિકુવર તે નૃત્ય જોતો હતો ને ઇન્દ્રના નૃત્ય કરતાંય અદ્ભુત એવી આનંદમય જ્ઞાનચેતનાને પોતાના અંતરમાં નચાવતો હતો! અંતરના એ નૃત્યને જોનારા કોઈક વિરલાં જ હતા. હસ્તિનાપુરીના પ્રજાજનોના હર્ષનો તો કોઈ પાર ન હતો, કેમકે તેને તો એકકોર તીર્થંકરના સાક્ષાત્ દર્શન અને બીજી કોર ઇન્દ્રનું નૃત્ય—એમ બે અદ્ભુત વસ્તુઓ એકસાથે જોવા મળી હતી. દેવો તો હસ્તિનાપુરમાં એક જ વર્ષમાં આ બીજી વખત આવ્યા એટલે તેની તો કોઈ નવાઈ લાગતી ન હતી. પણ પ્રભુના દર્શનની અદ્ભુતતા તેમને ખરેખર આનંદ પમાડતી હતી. પુત્રનો આવો અદ્ભુત મહિમા દેખીને માતા-પિતાને તેમ જ નગરજનોને અંતરમાં કોઈ અનેરો ચૈતન્યમહિમા જાગ્યો. ઘણાય જીવો તે પ્રસંગે સમ્યગ્દર્શન પામ્યા. તે વખતે સાતમી નરકના જીવોનેય ચિત્તમાં ક્ષણભર શાંતિ થઈ, તો બીજાની શી વાત! શાંતિનાથનો અવતાર સર્વે જીવોને શાંતિનું કારણ થયો. તેઓ જે રાજમહેલમાં બિરાજતા તે નંદાવર્ત-મહેલની શોભા અદ્ભુત હતી. તે મહેલના આંગણે રોજ સવારમાં હજારો-લાખો જીવો પ્રભુના દર્શન કરવા ઊભરાતા. એ મહેલમાં ‘જીવંત જિન’

બિરાજતા હોવાથી ખરેખર તે એક સાક્ષાત્ 'જિન મંદિર' હતું. બીજા જિનમંદિરોમાં તો જિનબિંબરૂપ 'સ્થાપના-જિન' હોય છે, ત્યારે આ મંદિરમાં તો સાક્ષાત્ 'દ્રવ્યજિન' પોતે બિરાજતા હતા, તેથી તે જગતનું એક મંગલ તીર્થ હતું.

પંદરમા તીર્થકર ભગવાન ધર્મનાથનું શાસન લગભગ ત્રણ સાગર સુધી ચાલ્યું; તેના અંતભાગમાં પા-પલ્ય (લાખો કરોડો વર્ષો) સુધી ધર્મનો વિચ્છેદ થઈ ગયો હતો, ત્યારબાદ સોળમાં તીર્થકર શાંતિનાથ ભગવાનનો અવતાર થયો ને ધર્મની ધારા પુનઃ ચાલુ થઈ. તેમનું આયુષ્ય એકલાખ વર્ષનું હતું, દેહપ્રમાણ ૪૦ ધનુષ (લગભગ ૧૦૦ મીટર) ઊંચું હતું; તેમાં ચક્ર-ધ્વજ-શૌખ-પદ્મ-હરણ-તોરણ વગેરે ઉત્તોમત્તમ ૧૦૮ ચિહ્નો હતા. જગતમાં શ્રેષ્ઠ એવું ચક્રવર્તીપદ, સર્વાર્થસિદ્ધિ-ઈન્દ્રપદ કે તીર્થકરપદ ધર્મના આરાધક જીવને જ મળે છે; ધર્મ રહિત જીવોને તેવા ઉત્તમ પુણ્ય હોતાં નથી. આવી બધી ઉત્તમ પદવીઓ ધર્મસાધક ભગવાન શાંતિનાથના જીવને ધર્મની સાધના સાથેના ઉત્તમ પુણ્ય વડે પ્રાપ્ત થઈ હતી; છતાં અંતે તો કર્મજનિત એ બધી સંયોગી પદવીઓને છોડીને પ્રભુએ સ્વભાવભૂત એવા અસંયોગી સિદ્ધપદને જ સાધ્યું. પ્રભુનું જીવન આપણને એમ બતાવે છે કે ભવમાં અવતરવું એ ખરેખર ધન્યતા નથી, પણ અવતારનો અંત કરીને અનંત-સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ કરવી તેમાં જ ધન્યતા છે.

કામદેવ તરીકે, ચક્રવર્તી તરીકે ને તીર્થકર તરીકે તેમના દેહની સુંદરતા સર્વોત્કૃષ્ટ હતી, તો અંતરમાં અપૂર્વ ભેદજ્ઞાન, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ અને અવધિજ્ઞાન વડે તેમના આત્માની સુંદરતા પણ મહાન હતી. તેમની દશ આંગળીઓની કોમળતામાં તો જાણે ઉત્તમ ક્ષમાદિ દશ ધર્મો વરસતા હતા, તેથી તેમાં જરાય કઠોરતા ન હતી. એ બાલતીર્થકર શાંતિકુમારના મસ્તકના સુંવાળા-વાંકડિયા વાળથી માંડીને ઠેઠ પગના ચમકદાર નખ સુધીના શરીરના સર્વે અંગોની શોભાનું જીદું જીદું વર્ણન કરવાની શી જરૂર છે !-એટલું જ કહેવું બસ થશે કે-તે શરીરના સર્વાંગમાં વ્યાપીને એક મહા મંગળરૂપ તીર્થકર પ્રભુજી બિરાજી રહ્યા હતા; શરીરના સર્વ પ્રદેશોમાં સર્વત્ર એક ધર્માત્મા-તીર્થકરજીવના અસંખ્ય પ્રદેશો (ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વાદિસહિત) ભરેલા હતા; એટલે કોઈક નિશ્પેષથી તો તે શરીર પોતે 'ભગવાન' હતું, છતાં, તે પ્રભુના દર્શનથી સમ્યગ્દર્શન તેઓ જ પામતા હતા કે જેઓ ઊંડા ઊતરીને દેહથી પાર એવી અચિંત્ય ચૈતન્ય-શોભા વડે પ્રભુને ઓળખતા હતા.-ધન્ય તીર્થકર અવતાર !

પ્રભુ શાંતિનાથના અવતાર પછી કેટલાક વખત બાદ, મહારાજા વિશ્વસેનની બીજી રાણીએ પણ એક સુંદર પુત્રને જન્મ આપ્યો;—પૂર્વે મેઘરથના ભવમાં જે દંદરથ નામનો ભાઈ હતો અને જે સર્વાર્થસિદ્ધિમાં પણ સાથે હતો, તે જીવ, ત્યાંથી ચ્યવીને અહીં શાંતિનાથપ્રભુના ભાઈ તરીકે અવતર્યો,—તેનું નામ ચક્રાયુધ.

બંને ભાઈઓ (—કે જે તીર્થકર અને ગણધરની જોડલી છે તેઓ) દિવસે-દિવસે વૃદ્ધિગત થવા લાગ્યા; તેમના ગુણોનો વૈભવ બધુ ને વધુ ખીલવા લાગ્યો. તેમની બાલરમતો પણ આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવી હતી. દેવો પણ તેમની સાથે રમવા માટે તેમના જેવડા બાળકનું રૂપ ધારણ કરીને હસ્તિનાપુરીમાં રહેતા. અહા, તીર્થકરનો સંગ કોને ન ગમે ? પુણ્યજનિત રાજ્યલક્ષ્મી અને ધર્મજનિત મોક્ષલક્ષ્મી—તે બંનેના તેઓ એકસાથે સ્વામી હતા,—છતાં મોક્ષ લક્ષ્મીનું તો સન્માન કરતા હતા ને પુણ્યલક્ષ્મી પ્રત્યે ઉદાસીન રહેતા હતા. (એટલે મોક્ષલક્ષ્મી તો મહારાણીના સ્થાને હતી ને પુણ્યલક્ષ્મી તો માત્ર દાસી

જેવી હતી.) બંને ભાઈઓ આત્માના અનુભવી હતા, ચરમશરીરી હતા અત્યંત આત્મરસિક હતા. ઘણીવાર તેઓ જ્યારે આત્માના અનુભવની ગંભીર—આનંદકારી ચર્ચા કરતા ત્યારે, તીર્થંકર—ગણધરની એ અદ્ભુત ધર્મચર્ચા સાંભળીને જિજ્ઞાસુ જીવો મુગ્ધ બની જતા અને તત્ત્વનું સ્વરૂપ સમજીને ઘણા જીવો આત્મઅનુભવ કરી લેતા હતા. 'તેઓ સ્વાનુભવની કેવી અદ્ભુત ચર્ચા કરતા હશે!' હે પાઠક! તારા અંતરની એ જિજ્ઞાસા પૂરી કરવા અહીં તેનો થોડોક નમૂનો આપું છું :-

એકવાર શાંતિકુમાર અને ચકાયુધકુમાર બંને ભાઈઓ મનોહર ઉદ્યાનમાં ફરવા ગયેલા; બીજા પણ ઘણા માણસો સાથે હતા. આનંદ—વિનોદપૂર્વક દિવસ પૂરો થયો. સંધ્યા સમયે શાંતિનાથે પોતાના ભાઈને કહ્યું : ભાઈ ચક! ચાલો અત્યારે શાંતિથી બે ઘડી અંતરમાં પરમાત્મતત્ત્વનું ચિંતન કરીએ. એ વાત સાંભળતાં જ ચકકુમાર ખુશી થયા, અને બંને ભાઈઓ ધ્યાનમાં બેસીને આત્મસ્વરૂપ ચિંતવવા લાગ્યા. તરત જ પરિણામ શાંત થયા ને એકાએક ઉપયોગ નિજસ્વરૂપમાં એકાગ્ર થતાં સ્વાનુભૂતિનો નિર્વિકલ્પ આનંદ થયો. જીવનમાં વારંવાર તેઓ આવો અનુભવ કરતા જ હતા...ત્યારે તો જાણે કોઈએ બે સિદ્ધભગવંતો અહીં બિરાજતા હોય! યોગી જેવા ધ્યાનસ્થ એ બંને રાજકુમારોને દેખીને બધા મનુષ્યો પણ પ્રભાવિત થયા ને બધી પ્રવૃત્તિ છોડીને આત્મચિંતનમાં બેસી ગયા. ચારેકોર શાંતિનું એકદમ સ્તબ્ધ વાતાવરણ છવાઈ ગયું. અરે, વનમાં સિંહ ને સસલાં, સર્પ ને મોર વગેરે પશુ—પંખીઓ પણ એમની શાંત-ધ્યાનમુદ્રા દેખીને આશ્ચર્ય પામ્યા ને વેર કે ભય છોડીને સૌ શાંતપરિણામથી પ્રભુસન્મુખ બેસી ગયા...જાણે સમવસરણમાં જ બેઠા હોય! કોઈ જાતના કોલાહલ વગર ઘણો સમય એમને એમ પરમ શાંતિમાં પસાર થયો.—જે દેખીને, ક્રોધથી ભિન્ન ચૈતન્ય—શાંતિ કેવી હોય—તે ભવ્યજીવોને પ્રતીતમાં આવી જતું હતું ને પરમશાંત મોક્ષતત્ત્વની શ્રદ્ધા થઈ જતી હતી.

ધ્યાન પૂરું થતાં તૃપ્ત—તૃપ્ત થઈને જ્યારે બંને રાજકુમારોએ આંખ ઊઘાડી ત્યારે, આસપાસનું એકદમ ઉપશાંત વાતાવરણ જોઈને તથા બધા જીવોને આત્મશાંતિના વિચારમાં દેખીને, બંનેને ઘણી પ્રસન્નતા થઈ. અહા, જાણે તીર્થંકરનું સમવસરણ જ હોય!

પ્રભુની મધુર દષ્ટિથી સૌ સભાજનો પ્રસન્ન થયા. થોડીવારે નગરશેઠ બોલ્યા : હે દેવ! આપનું આશ્ચર્યકારી ધ્યાન દેખીને અમને સૌને પણ આત્મધ્યાનની પ્રેરણા જાગી ઊઠે છે ને વગર શીખ્યે સહેજે આત્મધ્યાન આવડી જાય છે. હે પ્રભો! આપ બંને ભાઈઓએ કેવી રીતે આત્મધ્યાન કર્યું? ને તે આત્મધ્યાનમાં શું દેખ્યું? તે જાણવાની અમને સૌને ઉત્કંઠા છે...તો કૃપાં કરીને તે બતાવો.

નગરશેઠનો આવો સુંદર પ્રશ્ન સાંભળીને બંને ભાઈઓ પ્રસન્ન થયા ને તેમની જિજ્ઞાસા પૂરી કરવા માટે તેઓ એકબીજા સાથે સ્વાનુભવની ચર્ચા કરવા લાગ્યા. [અહા, બે ભાઈ...બંને સમ્યગ્દષ્ટિ-ચરમશરીરી-મોક્ષગામી; એક તીર્થંકર ને બીજા ગણધર; કેવી સુંદર જોડી! તેમની સ્વાનુભૂતિની ચર્ચા સાંભળો—]

શાંતિકુમારે કહ્યું : હે ભાઈ ચકાયુધ! શુદ્ધ આત્મતત્ત્વનું ધ્યાન કોણે કરી શકે? ને તેને માટેની પાત્રતા કેવી હોય, તે કહો.

ચકાયુધકુમારે કહ્યું : આત્મતત્ત્વ ઘણું અદ્ભુત છે, અચિંત્ય મહિમાવાળું છે. પ્રથમ જેણે જૈન ધર્મના જ્ઞાની અનુભવી પાસેથી આત્મતત્ત્વનું યથાર્થ સ્વરૂપ નક્કી કર્યું હોય, તેના શુદ્ધ દ્રવ્ય—ગુણ—પર્યાયોને રાગથી વિભક્ત અને ચૈતન્યસ્વરૂપથી એકત્વરૂપ જાણ્યા હોય; તેને

જાણતાં ચૈતન્યરસની અતિ મીઠાશ-લગની લાગી હોય ને રાગના રસ પ્રત્યે ઉદાસીનતા થઈ ગઈ હોય; એવો મુમુક્ષુ જીવ વિષય-કષાયોથી વિરક્ત થઈ શાંત પરિણામ વડે ચૈતન્યના અનુભવ માટે ચિત્તને આત્મામાં એકાગ્ર કરવા મથતો હોય છે.—એવા સુપાત્ર જીવને જ્યારે ચૈતન્યરસની પરાકાષ્ટા ધાય છે ત્યારે તેનો ઉપયોગ આત્મસન્મુખ એકાગ્ર થઈ જાય છે, તે સ્વાનુભૂતિ છે. હે બંધુવર! ભવોભવથી તમારા ઉત્તમ સમાગમને લીધે આવી સ્વાનુભૂતિનું સ્વરૂપ મેં જાણ્યું છે.

શાંતિનાથ : હે બંધુ! તારી વાત ઉત્તમ છે. તે સ્વાનુભૂતિ વખતે અંદર શું દેખાયું?

ચક્રાયુધ : અહો દેવ! એ વખતે આત્માએ પોતે પોતાને દેખ્યો...દેખનાર અને દેખવાયોગ્ય વસ્તુ (—શુદ્ધનય અને એનો વિષય) એવા ભાવ—ભેદરૂપ જુદાઈ પણ તે વખતે ન હતી; એકાકાર આત્મા સર્વગુણોના રસ સહિત પોતે પોતાને અનુભવતો હતો. વચનાતીત ને વિકલ્પાતીત હતી એ આત્મઅનુભૂતિ! આશ્ચર્યથી પણ પાર એવા પરમ શાંત રસરૂપે આત્મા પોતે જ, પ્રત્યક્ષ—અતીન્દ્રિયજ્ઞાનના સ્વાદમાં આવતો હતો. ત્યાં ઈન્દ્રિયો ન હતી, રાગ ન હતો કે દ્રવ્યગુણપર્યાયના કોઈ ભેદ પણ ન હતા; એકલો જ્ઞાયક—આત્મા પોતે પોતાના આનંદમાં લીન થઈને સર્વોપરિ પરમતત્ત્વપણે પ્રકાશતો હતો.

શાંતિનાથ : વાહ, અદ્ભુત છે આત્મઅનુભૂતિનું વર્ણન! પહેલીવારની અપૂર્વ સ્વાનુભૂતિ વખતે તો જાણે આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશોની અંદર આનંદનો કોઈ મોટો ધરતીકંપ થતો હોય, એવી ઉથલપાથલ થઈ જાય છે, ક્રોધરૂપી પર્વતના ફૂરચા ઊડી જાય છે ને તેને બદલે શાંતિનો ગર્ભીર સમુદ્ર હીલોળા લ્યે છે; દુઃખને બદલે પરમસુખ વેદાય છે; ભવને બદલે મોક્ષમાં આત્મા બેઠેલો હોય—એવી તૃપ્તિ અનુભવાય છે. અહા, એ અનુભૂતિમાં પોતાના સર્વ ગુણોનો શાંત—અતીન્દ્રિયરસ એકસાથે સ્વાદમાં આવે છે ને પ્રભુસિદ્ધ જેવી વીતરાગી તૃપ્તિ વેદાય છે. માટે—

આમાં સદા પ્રીતિવંત બન, આમાં સદા સંતુષ્ટ ને
આનાથી બન તું તૃપ્ત, તુજને સુખ અહો! ઉત્તમ થશે.

(બે ભાઈ વચ્ચે સ્વાનુભવની સુંદર ચર્ચા ચાલી રહી છે; અને
સભાજનો તે સ્વાનુભૂતિનો રસ પીવા મશગુલ બન્યા છે.)

શાંતિનાથ : એ સ્વાનુભૂતિ વખતે નિર્વિકલ્પ ઉપયોગમાં સ્વ-પરપ્રકાશકપણું કઈ રીતે હોય છે?

ચક્રાયુધ : તે વખતે અતંમુખ ઉપયોગમાં માત્ર આત્મપ્રકાશન છે, આત્મા જ સ્વજ્ઞેય છે; પોતે જ જ્ઞાતા ને પોતે જ જ્ઞેય—એમ જ્ઞેય—જ્ઞાયકનું અભિન્નપણું છે. તે વખતે ઉપયોગમાં પરજ્ઞેય નથી હોતું; કેમકે સાધકનો ઉપયોગ સ્વમાં ને પરમાં બંનેમાં એકસાથે લાગતો નથી, એક વખતે એકમાં જ ઉપયોગ હોય છે.

શાંતિનાથ : સ્વાનુભવ વખતે જ્ઞાન તે સ્વજ્ઞેય, ને આનંદ તે પરજ્ઞેય, એમ સ્વ—પરપ્રકાશકપણું માનીએ તો ?

ચક્રાયુધ : નહીં; સ્વાનુભૂતિમાં એવો ગુણભેદ નથી હોતો. ત્યાં શ્રદ્ધા—જ્ઞાન—આનંદ બધાય ગુણો

એકરસપણે (અભેદ) અનુભવમાં આવે છે. વળી અતીન્દ્રિય આનંદને 'પર' કહેવાનું વ્યાજબી નથી, કેમકે તે તો આત્માની સ્વાનુભૂતિમાં જ સમાયેલ છે, જુદો નથી.

શાંતિનાથ : તો પછી જ્ઞાનનો સ્વ-પરપ્રકાશક સ્વભાવ છે—તેનું શું ?

ચક્રાયુધ : હા, જ્ઞાનનો સ્વ-પરપ્રકાશક સ્વભાવ છે—એ ખરું, પણ જ્યાં સુધી તે સ્વભાવ પ્રગટીને કેવળજ્ઞાનરૂપ થયો નથી ત્યાંસુધી તે વિભાવજ્ઞાન છે; તે ભલે સમ્યગ્જ્ઞાન હોય છતાં હજી અધૂરું છે તેથી તેનો 'ઉપયોગ' સ્વ-પરને એકસાથે જાણી શકતો નથી.

શાંતિનાથ : તો શું તે વખતે તે જીવને સ્વ-પરનું જ્ઞાન નથી ?

ચક્રાયુધ : છે; પણ ઉપયોગ સ્વજ્ઞેયમાં જ વર્તે છે, ભેદજ્ઞાન વડે પરવસ્તુને પરરૂપે જાણી છે તે જ્ઞાન તે પર્યાયમાં વર્તે છે ખરું, પણ લબ્ધરૂપે વર્તે છે; ઉપયોગમાં તો આત્મા જ જ્ઞાતા ને આત્મા પોતે જ જ્ઞેય છે. પરથી ભિન્નતાના જ્ઞાન માટે કાંઈ પરસન્મુખ ઉપયોગ હોવો જરૂરી નથી. પોતાના શુદ્ધ આત્માને જ સ્વજ્ઞેયપણે જાણ્યો ને તેમાં રાગની કે જડની ભેળસેળ ન કરી, તે જ ભેદજ્ઞાન છે. જ્ઞાનીને તે નિરંતર વર્તે છે.

શાંતિનાથ : ધર્મીનો ઉપયોગ અંદરમાં હોય ત્યારે તો તે અતીન્દ્રિય-ઉપયોગમાં ઈન્દ્રિય-વિષયો છૂટી ગયા છે, પરંતુ જ્યારે તે જ ધર્મીનો ઉપયોગ બહાર જાય ને ઈન્દ્રિયજ્ઞાન હોય ત્યારે તે બાહ્યઉપયોગ વખતે, શું તેને એકલું ઈન્દ્રિયજ્ઞાન જ હોય ?—કે અતીન્દ્રિય જ્ઞાન પણ હોય ?

ચક્રાયુધ : ધર્મીને બાહ્ય ઉપયોગ વખતે ઈન્દ્રિયજ્ઞાન હોય...તેમ જ તે જ વખતે તેને તે પર્યાયમાં અતીન્દ્રિયજ્ઞાન પણ ચાલુ જ છે; એકલું ઈન્દ્રિયજ્ઞાન નથી. હા, તે વખતે ઉપયોગરૂપે અતીન્દ્રિયજ્ઞાન નથી, તોપણ તે જ પર્યાયમાં, પહેલાં જે આત્મજ્ઞાન કરેલું છે તેની ધારણા વર્તે છે—એટલે અતીન્દ્રિય જ્ઞાનનું પરિણમન (લબ્ધપણે) તે જ પર્યાયમાં ચાલી રહ્યું છે. જો એકલું ઈન્દ્રિયજ્ઞાન હોય તો સમ્યગ્જ્ઞાન ટકી શકે નહિ ને મોક્ષમાર્ગ પણ ચાલુ રહે નહિ. માટે અતીન્દ્રિયજ્ઞાન, તેમ જ અનંતાનુબંધી કષાયના અભાવરૂપ અપૂર્વ શાંતિ, સમ્યક્શ્રદ્ધા વગેરે ઈન્દ્રિયાતીત શુદ્ધભાવો ધર્મીની પર્યાયમાં સદાય વર્તતા જ હોય છે; ને એ ભાવો વડે જ ધર્મીજીવની સાચી ઓળખાણ થાય છે.

અહો, ચેતનરસથી ભરેલી આવી સરસ તત્ત્વચર્યા, અને તે પણ તીર્થકર-ગણધર થનાર બે મહાત્માઓના શ્રીમુખથી સાંભળીને સભાજનો સ્વાનુભૂતિના ગંભીર રહસ્યો સ્પષ્ટપણે સમજી ગયા, અને તે જ વખતે અનેક જીવોએ શાંત પરિણામ વડે સ્વાનુભૂતિ પણ પ્રાપ્ત કરી લીધી. તીર્થકરપ્રકૃતિનો ઉદય આવ્યા પહેલાં જ ભગવાન શાંતિનાથે ધર્મતીર્થનું પ્રવર્તન શરૂ કરી દીધું—જાણે કે એના દ્વારા પ્રભુએ એમ બતાવી દીધું કે—ધર્મને કર્મના ઉદય સાથે ક્યાં સંબંધ છે ?

(આ ચર્યા સ્વાનુભૂતિપ્રિય સજ્જન-મુમુક્ષુઓને તેમજ જ્ઞાનીઓને ખૂબ ગમી છે.)

પાઠક ! સ્વાનુભવની આ સુંદર ચર્યા દ્વારા તને એ જાણીને પ્રસન્નતા થશે કે, તીર્થકરોનું આખું જીવન કેવું મહાન—સુંદર—ગંભીરભાવોથી ભરેલું હોય છે ! ને તેમના સમાગમમાં જીવોને ધર્મની કેવી ઉત્તમ પ્રેરણાઓ મળ્યા કરતી હોય છે !! —ધન્ય એ જીવન ! ખરેખર સત્પુરુષોનો સંગ જીવને કલ્યાણનું કારણ થાય છે.

શાંતિનાથ અને ચક્રાયુધ, તીર્થંકર અને ગણધર,—બંને રાજકુમારો યુવાન થયા. તેમની હાજરીમાં હસ્તિનાપુરીના રાજદરબારની રોનક બદલી જતી. વિશ્વસેન મહારાજાએ અનેક ઉત્તમ ગુણવંતી રાજકન્યાઓ સાથે તેમના વિવાહ કર્યા. માતા અચિરાદેવી તો આવું પુત્રસુખ પામીને એવા તૃપ્ત થઈ ગયા કે હવે સંસારના કોઈ સુખની અભિલાષા તેમને રહી નથી, માત્ર મોક્ષની જ અભિલાષા છે.

એકલાખ વર્ષના આયુવાળા રાજકુમાર શાંતિનાથ જ્યારે પચ્ચીસ હજાર વર્ષના થયા ત્યારે મહારાજાએ તેમનો રાજ્યાભિષેક કરીને હસ્તિનાપુરીનું સામ્રાજ્ય તેમને સોંપી દીધું. તે ચક્રાયુધકુમારને યુવરાજપદ આપ્યું. 'અહા, આ તીર્થંકર જેવા સ્વામી અમને ક્યાં મળશે !' એમ વિચારીને જગતની બધી વિભૂતિઓ તેમની પાસે આવવા લાગી. તેમના શાસનમાં સર્વત્ર શાંતિ હતી. દેશોદેશના રાજાઓ તેમનો આદર કરતા હતા.

જ્યારે મહારાજા શાંતિનાથને રાજ્યઅવસ્થામાં બીજા ૨૫ હજાર વર્ષ વીત્યા એટલે કે ૫૦ હજાર વર્ષના થયા ત્યારે, અકસ્માત તેમના શસ્ત્રભંડારમાં ચક્રવર્તીપદનું સૂચક સુદર્શનચક્ર પ્રગટ થયું; તે ચક્રરત્નની સાથે જ દેવી છત્ર, તલવાર, રાજદંડ, કાકિણી, ચર્મ અને ચુડામણિ એમ કુલ ૭ અજીવરત્નો તેમને પ્રાપ્ત થયા. તે દરેક રત્નની એકેક હજાર દેવો રક્ષા કરતા હતા. તે ઉપરાંત તેમના મહાન પુણ્યોદયે ખાસ પુરોહિત, સ્થપતિ, સેનાપતિ અને ગૃહપતિ હસ્તિનાપુરમાં પાક્યા; છખંડમાં શ્રેષ્ઠ એવું કન્યારત્ન, ગજરત્ન તથા અશ્વરત્ન વિજ્યાર્ધપર્વતમાં ઉત્પન્ન થયા, અને વિદ્યાધરો ભક્તિપૂર્વક તે ભેટ આપી ગયા. —આ સાતેય જીવરત્નો શાંતિનાથ ચક્રવર્તીની સેવા કરવા પ્રગટ થયા, ને એકેક હજાર દેવો તે દરેક રત્નની સેવા કરતા હતા. આમ કુલ ૧૪ રત્નો પ્રાપ્ત થયા. તે ઉપરાંત તે પુણ્યકાળે સમુદ્ર અને નદીઓના સંગમ પાસે નવ મહાનિધિ પ્રગટ થઈ, તે લાવીને દેવોએ શાંતિનાથ મહારાજાની સેવામાં અર્પણ કરી હતી. જો કે બહારમાં ૧૪ રત્નો પ્રાપ્ત થયા ત્યાર પહેલાં પ્રભુએ તો હજારો વર્ષો પૂર્વે, માત્ર આઠ વર્ષની વયે જ અંતરમાં ૧૪ શ્રેષ્ઠરત્નો પ્રાપ્ત કરી લીધા હતા....જેમાં (૧) સુદર્શનચક્ર જેવું ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વ તો પૂર્વભવથી જ સાથે લાવ્યા હતા; તેની સાથે નિઃશંકતાદિ ૮ ગુણો ને ૫ અણુવ્રતો —એ પ્રમાણે ૧૪ રત્નો પ્રભુ પાસે પહેલેથી હતા, —જે કર્મોને જીતનારા ને ક્ષાયિકલબ્ધિના અખંડ નવનિધાનને પ્રાપ્ત કરાવનારા હતા; તે અખંડ ચૈતન્યનિધાન પાસે છખંડને કે નવનિધાનને પ્રભુ તુચ્છ સમજતા હતા, છતાં તે નવનિધિઓ પ્રભુને મહાન સમજીને તેમના શરણે આવી હતી. પુણ્યરૂપી લોહચૂંબકને લીધે જગતની સર્વોત્તમ વસ્તુઓ ત્યાં ખેંચાઈ આવતી હતી. ચક્રના બળથી નહિ પણ પુણ્યના બળથી તેઓ ચક્રવર્તી થયા; —અને ચક્ર પણ પુણ્યના પ્રતાપથી જ આવ્યું હતું ને ! પણ તેઓ ધર્મચક્રી તો સમ્યક્ત્વરૂપી સુદર્શનચક્રના બળથી થયા હતા. છખંડની વિભૂતિ મેળવવા માટે તેમને કોઈ સાથે લડાઈ નહોતી કરવી પડી; છએ ખંડના રાજા—મહારાજાઓ તેમ જ વ્યંતર દેવો પણ ઉત્તમ ચીજવસ્તુઓ લઈ—લઈને સામેથી પ્રભુને ભેટ ધરવા આવતા હતા ને તેમની આજ્ઞા માથે ચડાવતા હતા. —અરે, જેનો જન્મ થતાંવેંત ઈન્દ્ર પોતાની વિભૂતિ લઈને સેવા કરવા આવે ને ચરણોમાં ઝૂકી જાય, ત્યાં બીજાની શી વાત !

પ્રભુ શાંતિનાથ જ્યારે ધર્મચક્રી થશે ત્યારે ધર્મચક્ર સહિત ભરતક્ષેત્રના માત્ર આર્યખંડમાં જે વિહાર કરશે, અનાર્ય ખંડોમાં નહીં જાય. અને અત્યારે રાજચક્રવર્તીપણે તેમણે સુદર્શનચક્રસહિત છએ ખંડમાં વિહાર કર્યો, અનાર્યખંડોમાં પણ તેઓ ગયા. અત્યાર સુધીના કોઈ તીર્થંકર અનાર્યખંડોમાં નહોતા ગયા. ભાગ્યશાળી બન્યા તે અનાર્યખંડો પણ....કે ત્યાંના જીવોને હોનહાર તીર્થંકરના દર્શન થયા. ચક્રવર્તી તરીકે પ્રભુ શાંતિનાથ સૌરાષ્ટ્રમાંય પધાર્યા હતા...ને પછી ધર્મચક્રી-તીર્થંકર તરીકે પણ પધાર્યા હતા; શત્રુંજયગિરિના

જિનમંદિરમાં બિરાજમાન જિનપ્રતિમા આજે ય પ્રભુ શાંતિનાથનું સ્મરણ કરાવે છે. ત્રણ ખંડના વિજય બાદ પ્રભુ શાંતિનાથચક્રી જ્યારે વિજયાર્દ્ધપર્વત પર ગયા ત્યારે ત્યાંના વિદ્યાધર રાજાઓએ ઘણા ઈર્ષપૂર્વક તેમનું એક પરમાત્મા જેવું જ સન્માન કર્યું અને ત્યાંના (૧) વિજયપર્વત નામનો સફેદ હાથી (૨) પવનંજય નામનો ઉત્તમ ઘોડો તથા (૩) સુભદ્રા નામની સુંદર કન્યા —એ ત્રણ ઉત્તમોત્તમ રત્નો તે ચક્રવર્તી મહારાજાને અર્પણ કરીને મહાન આદરપૂર્વક તેમના શાસનનો સ્વીકાર કર્યો. વિદ્યાધરોમાં તીર્થંકર પાકતા નથી તેમ જ ત્યાં સામાન્યપણે કોઈ તીર્થંકર જતા પણ નથી. પરંતુ આ ખાસ ચોવીસીમાં એક જ જીવ એક સાથે તીર્થંકર અને ચક્રવર્તી એ બંને પદવીના ધારક થવાથી વિજયાર્દ્ધપર્વત પર તેમ જ અનાર્યખંડોમાં પણ છંદસ્થ—તીર્થંકરની પધરામણી થઈ,—એ ત્યાંના લોકોને માટે એક અતિ આશ્ચર્યકારી અને મહા આનંદનો બનાવ હતો. પ્રભુનું સુદર્શનચક્ર પણ ધર્મચક્ર જેવું જ હતું, કેમકે તેના વડે કદી કોઈ જીવની હિંસા થવાનો પ્રસંગ પણ બનતો ન હતો,—એટલું જ નહિ, એ ચક્રધારક માત્ર ચક્રવર્તી જ ન હતા;—સાથે તીર્થંકર પણ હતા,—એટલે એમના ‘સુ-દર્શન’થી ભવ્યજીવો ધર્મ પણ પામતા હતા. પ્રભુ કાંઈ હાથી—ઘોડા લેવા કે રત્નો લેવા છ ખંડમાં નહોતા ગયા; રત્નોના ઢગલા તો એમના જન્મ્યા પહેલાં જ રાજમહેલમાં થઈ ગયા હતા. અહા, એક ભાવિ તીર્થંકર, તીર્થંકરપણે અવતર્યા પછી છખંડમાં વિહાર કરીને મ્લેચ્છ ખંડના જીવોને પણ દર્શન આપે એ તેમનું કેવું મહાન ભાગ્ય ! અહો શાંતિનાથ ! તમે તો અનાર્યજીવોને પણ શાંતિ આપી...ત્યાં આર્યજીવોની તો વાત જ શી ! ખરેખર—

પ્રભુ પુનિત પગલાં જ્યાં થયા તે દેશને પણ ધન્ય છે;
એનાં કર્યાં દર્શન અહા ! તે જીવ સૌ કૃતપુણ્ય છે.

પાંચમ ચક્રવર્તી પ્રભુ શાંતિનાથને છ ખંડનો દિગ્વિજય કરતાં ૮૦૦ વર્ષ લાગ્યા હતા. જ્યારે ચક્રવર્તી ભરતરાજાને ૬૦,૦૦૦ વર્ષ લાગ્યા હતા. દરેક ચક્રવર્તી પોતાની વિજયગાથા વૃષભાચલ પર્વતની એક શીલા પર કોતરે છે,—પણ તે કોતરવાની જગ્યા માટે તેણે પૂર્વના કોઈ એક ચક્રવર્તીનો લેખ ભૂંસાડવો પડે છે. અને ત્યારે તેનો ગર્વ ઊતરી જાય છે કે અરે, હું કાંઈ આ ભરતક્ષેત્રનો પહેલવહેલો સ્વામી નથી, મારા પહેલાં તો અસંખ્ય ચક્રવર્તીઓએ આ પૃથ્વીને ભોગવી છે ને ભોગવીને છોડી દીધી છે. આજે આ શિલા પરથી તેમનું નામ પણ ભૂંસાઈ ગયું છે; મારું નામ ભૂંસાઈ જશે.—પરંતુ પ્રભુ શાંતિનાથ ચક્રવર્તીની વાત એ બધાય ચક્રવર્તીઓ કરતાં જીદી હતી; કેમકે તે બધા ચક્રવર્તીઓમાંથી કોઈ તીર્થંકર ન હતા.... જ્યારે આ તો ચક્રવર્તી ઉપરાંત તીર્થંકર પણ હતા; તેમણે લેખ લખવા માટે કોઈનું નામ ભૂંસાડવું ન પડ્યું, તે શિલાના અગ્રભાગમાં તેમના પુણ્યપ્રભાવે નામ લખવાની સુંદર જગ્યા બની ગઈ હતી. ત્યાં “આ ભરતક્ષેત્રના હોનહાર ૧૬મા તીર્થંકર શાંતિનાથ મહારાજા છખંડનો દિગ્વિજય કરીને ભરતક્ષેત્રના પાંચમા ચક્રવર્તી થયા....” એવો શિલાલેખ સ્વહસ્તે વજ્રવડે ટંકોત્કીર્ણ કર્યો. (આજે પણ પ્રભુના હસ્તાક્ષર ત્યાં મોજીદ હશે.)

આ રીતે હસ્તિનાપુરીના મહારાજા શાંતિનાથ આ બીજી વાર ચક્રવર્તી થયા આ પહેલાં પૂર્વ પાંચમા ભવમાં પણ તેઓ વિદેહક્ષેત્રમાં ક્ષેમંકર—તીર્થંકરના પુત્ર વજ્રાયુધ હતા ત્યારે ચક્રવર્તીપદ પામ્યા હતા ને પછી તે છોડી દીધું હતું. પણ તે ચક્રવર્તીપદ જાણે હજી પ્રભુનો સંગ છોડવા માંગતું ન હોય તેમ ફરીને આ ભવમાં પણ તેમની પાસે આવ્યું. ખરું જ છે, તીર્થંકર જેવા ઉત્તમ પુરુષનો સંગ છોડવાનું કોને ગમે ? જીઓને, પ્રભુ શાંતિનાથ તો રાજને છોડીને, તેમજ દેહને પણ છોડીને, મોક્ષમાં ગયા...તેને અસંખ્ય વર્ષો વીતી જવા છતાં, તે ચક્રવર્તીપદ ને તીર્થંકરપદ આજેય હજી તેમનો કેડો છોડતાં નથી ને તેમની સાથે ‘ચક્રવર્તી’ શાંતિનાથ, ‘તીર્થંકર’ શાંતિનાથ—એમ વિશેષણપણે વળગી જ રહ્યા છે.

પંચમચકવર્તી પ્રભુ શાંતિનાથ મહારાજાએ ભરતક્ષેત્ર પર ૨૫૦૦૦ વર્ષ સુધી રાજ્ય કર્યું. પ્રભુ શાંતિનાથ કાંઈ એકલું બહારનું જ રાજ્ય નહોતા કરતા, અંદરમાં સમ્યગ્દર્શનરૂપી 'સુદર્શન' ચક્રવડે પોતાનું ચૈતન્યસામ્રાજ્ય પણ વધારી રહ્યા હતા. અહીં ચક્રવર્તીપદની તેમની બાહ્ય મહાનવિભૂતિઓનું વધુ વર્ણન કરવાનું અમને મન નથી થતું કેમકે પ્રભુ પોતે જેને ઉપાદેય ન માનતા હોય...અને થોડા વખતમાં જેને છોડી દેવાના હોય—તેનું વર્ણન શું કરવું? પણ...હા, પ્રભુએ કેટલી બધી વિભૂતિઓને એક ક્ષણમાં છોડી દીધી તેનો ખ્યાલ આપવા માટે અહીં તે વિભૂતિનું થોડુંક વર્ણન જુઓ—એ ચક્રવર્તીને ૮૬૦૦૦ સુંદર રાણીઓ, ૬૪૦૦૦ રાજકુમારો, ૮૬ કરોડ ગામ, ૩૨ હજાર આંજ્ઞાકારી રાજાઓ, લાખો કરોડોની સંખ્યામાં હાથી—ઘોડા—રથ—હજી—ઉત્તમ દૂગણી ગાયો, પાયદળ, મનોવાંછિત રત્નાભૂષણો—મિષ્ટપદાર્થો વગેરે આપનારાં અખૂટ નવનિધાન, સંસારમાં સર્વોત્કૃષ્ટ રાજકન્યા—હાથી-ઘોડો—ચક્ર—તલવાર વગેરે ૧૪ રત્નો, નંદાવર્ત નામનો ભવ્ય રાજમહેલ, દેવલોકનાં દેવી વસ્ત્રઆભૂષણો, ૧૬૦૦૦ સેવક—દેવો...વગેરે...અહીં લખ્યે પાર ન આવે એવો અદ્ભુત વૈભવ હતો...પણ વૈરાગ્ય થતાં એ બધાય વૈભવને એક ક્ષણમાં જ છોડીને પ્રભુ વનમાં ચાલ્યા ગયા, ને એનાથી જુદી જ જાતનો રત્નત્રયનો અનંત વીતરાગી—વૈભવ પ્રભુએ પ્રાપ્ત કર્યો...એનું વર્ણન આપ હવેના વૈરાગ્ય—પ્રકરણમાં વાંચશો.

* * * * *

ચક્રવર્તી શાંતિનાથ વૈરાગ્ય

[હસ્તિનાપુર : વૈશાખ વદ ૧૪]

આજે મહારાજા શાંતિનાથ ચક્રવર્તીનો જન્મ દિવસ ઊજવાઈ રહ્યો છે. હસ્તિનાપુરમાં સર્વત્ર મહાન ધામધૂમ ચાલી રહી છે. પ્રભુના અવતારને આજે ૭૫ હજાર વર્ષ પૂરા થયા છે. ચારેકોર મંગલ વાજાં વાગી રહ્યા છે; ઠેરઠેર ધજા-પતાકા ને ઘેરઘેર તોરણ શોભી રહ્યા છે. દેશોદેશથી ઉત્તમ ભેટ લઈને એક હજાર રાજાઓ ઉત્સવમાં ભાગ લેવા આવ્યા છે. મહારાજા શાંતિનાથ પણ રાજદરબારમાં જવા માટે તૈયાર થઈને દર્પણમાં મુખ દેખી રહ્યા છે...ત્યાં તો...

‘અરે, આ શું!’ મહારાજા એકાએક ચમક્યા...દર્પણના પ્રતિબિંબમાં પહેલાં જે સુંદર રૂપ દેખાયું તે બીજી ક્ષણે બદલી ગયેલું દેખાયું. ‘ક્ષણમાં આવું પરિવર્તન! દેહની આવી ક્ષણ ભંગુરતા!’ [અથવા ચક્રવર્તી પદ અને મુનિદશા એ બંને રૂપ તેમણે જોયા;] તે જ વખતે તેમને પોતાના નિર્મળ જ્ઞાન—દર્પણમાં પોતાના અનેક ભવના અનેક રૂપ દેખાયા...હું જ તે સર્વાર્થસિદ્ધિમાં હતો ને હું જ તે ધનરથ—તીર્થકરનો પુત્ર હતો...વળી વિદેહક્ષેત્રમાં તે ક્ષેમકર—તીર્થકરનો પુત્ર વજ્રાયુધ ચક્રવર્તી પણ હું જ હતો. અરે, બીજા ભોગોની તો શી વાત! આ ચક્રવર્તીપદની વિભૂતિ પણ મારે માટે કાંઈ નવી નથી,—પૂર્વે હું તે પણ પામી ચૂક્યો છું; એટલું જ નહિ, તેને છોડીને મેં સાધુદશા

પણ સેવી છે...મારા રત્નત્રયનિધાન પાસે બીજા કોઈ નિધાનની શું કિંમત છે !

આ પ્રમાણે, દર્પણમાં દેખાયેલા પ્રતિબિંબ નિમિત્તે પોતાના પૂર્વભવોનું જાતિસ્મરણ થતાં જ પ્રભુ શાંતિનાથ—ચક્રવર્તી વૈરાગ્ય પામ્યા અને વિચારવા લાગ્યા : અરે, મારા જીવનના ૭૫ હજાર વર્ષ તો વીતી ગયા...મારે હજી કેવળજ્ઞાન સાધવાનું છે. આ ક્ષણભંગુર વૈભવોમાં કે રાગમાં રોકાવું મને હવે ન-પાલવે. બસ, આજે જ હું આ રાજવૈભવને છોડીને દીક્ષા અંગીકાર કરીશ અને જિન બનીશ. જન્મદિવસના ઉત્સવને રોકો. જન્મથી આત્માની શોભા નથી, જન્મ તે તો આત્માને કલંક છે. મારે હવે એ શરમજનક જન્મ ફરીથી નથી લેવો. હવે શુદ્ધોપયોગી થઈને અમે કેવળજ્ઞાન પામશું ને મોક્ષને સાધશું.—આવા ચિંતનપૂર્વક પ્રભુ દીક્ષા લેવા તૈયાર થયા.

રાજસભામાં ખળભળાટ મચી ગયો. અરે, ઈન્દ્રસભા પણ ખળભળી ઊઠી. પ્રભુદેરાજપાટ છોડીને દીક્ષા લઈ રહ્યા છે—એ જાણતાં જ લોકો તો આશ્ચર્યથી થંભી ગયા. નૃત્યકારોનાં નૃત્ય અટકી ગયા ને વાજાંવાળાનાં વાજાં બંધ થઈ ગયા. શું કરવું ? તે કોઈને સૂચ્યું નહીં. અરે, હજી તો જન્મગાંઠ ઊજવાય છે ત્યાં પ્રભુ દીક્ષા લઈ લેશે ? શું થાય છે તે જોવા સૌ આતુર બન્યા તે પ્રભુસન્મુખ જોઈ રહ્યા.

મહારાજા શાંતિનાથ તો પોતાના વૈરાગ્ય-ચિંતનમાં એકાગ્ર છે, બારભાવના વડે સંસારનું અસારપણું ચિંતવીને, પરમ સારભૂત નિજ પરમાત્મતત્ત્વમાં ઉપયોગ જોડી રહ્યા છે. એવામાં આકાશમાંથી બ્રહ્મસ્વર્ગના લૌકાંતિક દેવો ત્યાં ઉતર્યા; સફેદ વસ્ત્રધારી એ વૈરાગી દેવો જૈનઋષિ જેવા શોભતા હતા; આવીને તેમણે તીર્થંકર—ચરણોમાં વંદન કર્યા અને તેમના પરમવૈરાગ્યની પ્રશંસા કરી : અહો દેવ ! આપ આ ભરતક્ષેત્રના ૧૬મા તીર્થંકર છો; દીક્ષા માટે, આપના વિચાર ઉત્તમ છે. આપ દીક્ષા લઈને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરશો ને જગતના જીવોને મોક્ષમાર્ગ બતાવશો. ભરતક્ષેત્રમાં ઘણાં વર્ષોથી તૂટેલા ધર્મપ્રવાહને ફરી અસ્થિત્રપણે ચાલુ કરવાનો સમય હવે પાકી ગયો છે, અને તે આપના દ્વારા જ થશે. ધન્ય છે આ ચારિત્રનો અવસર ! અમે પણ આ અવસરને માટે ઝંખીએ છીએ, તેથી આપના ચારિત્રનું અનુમોદન કરવા આવ્યા છીએ.—આમ સ્તુતિ કર્યા બાદ વંદન કરીને લૌકાંતિકદેવો પાછા બ્રહ્મસ્વર્ગમાં ચાલ્યા ગયા.

એ જ વખતે કરોડો દેવો સાથે પ્રભુનો જયજયકાર કરતાં ઈન્દ્રો આવી પહોંચ્યા. પ્રભુને દીક્ષાવનમાં લઈ જવા માટે દેવલોકમાંથી 'સર્વાર્થસિદ્ધિ' નામની દિવ્ય પાલાખી પણ તેઓ સાથે લાવ્યા હતા. આ પ્રસંગે એક તરફ તો મહારાજા શાંતિનાથે રાજપુત્રને રાજ્ય સોંપીને તેનો રાજ્યાભિષેક કર્યો; અને બીજી તરફ ઈન્દ્રોએ પ્રભુ શાંતિનાથનો દીક્ષા-અભિષેક કર્યો; તથા દેવલોકથી લાવેલા દિવ્ય વસ્ત્રાભૂષણો પહેરાવ્યા. આશ્ચર્ય થાય છે કે જન્માભિષેકની જેમ પ્રભુના દીક્ષા પ્રસંગે પણ ઈન્દ્રે ક્ષીરસાગરના જળ વડે પ્રભુનો અભિષેક કર્યો અને દેવલોકના ઉત્તમ વસ્ત્રાભૂષણ પહેરાવ્યા ! બસ, ભગવાન શાંતિકુમારનું સંસારમાં આ છેલ્લું જ સ્નાન અને આ છેલ્લા જ વસ્ત્રો !

દીક્ષા પહેલાં ઈન્દ્રે ભગવાનની સ્તુતિ કરતાં કહ્યું : હે દેવ ! મોક્ષગમન માટેની આપની તીવ્ર વૈરાગ્યધારા દેખીને બિચારો ચારિત્રમોહ મરણની બીકથી થરથર ધૂજી રહ્યો છે...અને આપના મિલન માટે આતુર એવી મોક્ષસુંદરી ખુશી થઈ રહી છે. હે પ્રભો ! સંસારના ધર્મ અર્થ અને કામ—એ ત્રણ પુરુષાર્થ તો આપે અનેક ભવથી સિદ્ધ કરી લીધા છે, હવે મોક્ષ પુરુષાર્થનો અવસર આવ્યો છે તે મહાન આનંદની વાત છે. કામપુરુષાર્થ વડે આપ કામદેવ થયા, અર્થપુરુષાર્થ વડે આપ ચક્રવર્તી થયા ને ધર્મ (પુણ્ય) પુરુષાર્થવડે આપ તીર્થંકર થયા, હવે અંતિમ મોક્ષ પુરુષાર્થ વડે આપ પરમાત્મા બનશો.

વૈરાગ્યપૂર્વક સૌની વિદાય લઈને, વનમાં જવા માટે પ્રભુ પાલખીમાં આરૂઢ થયા. વાહ, પાલખી પણ કેવી ? જેનું નામ 'સર્વાર્થસિદ્ધિ.'—'સર્વાર્થસિદ્ધિ'માંથી આવેલા ભગવાન પુનઃ 'સર્વાર્થસિદ્ધિ'માં આરૂઢ થયા, ને પોતાના 'સર્વ અર્થની સિદ્ધિ' માટે વનમાં ગમન કર્યું.

પ્રભુ જ્યારે પાલખીમાં આરૂઢ થયા ત્યારે ઈન્દ્રે પોતાના હાથનો સહારો આપ્યો. કેટલાક લોકોને એમ લાગ્યું કે 'અરે, ઈન્દ્રમહારાજ ભૂલ્યા; તીર્થકરને કાંઈ એના સહારાની જરૂર પડતી હશે?'—પણ ના; એ ભૂલ્યા ન હતા. એ ઈન્દ્ર પણ કાંઈ જેવા તેવા ન હતા; તે જાણતા હતા કે, 'હું પણ હવે આ ઈન્દ્રપર્યાય પૂરી થતાં મનુષ્ય થઈને પ્રભુના જેવી જ જિનદીક્ષા લઈશ ને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરીને મોક્ષમાં જઈશ. મોક્ષની સાધના તો ચાલુ જ છે ને મારે પણ હવે ભવનો અંત છે.'—આ વાત, પ્રભુને પોતાનો હાથ આપીને તે ઈન્દ્રે પ્રસિદ્ધ કરી... એ રીતે પ્રભુની સાથે મોક્ષની સાથીદારી કરી. વાહ ઈન્દ્રરાજ ! ધન્ય છે તમને... તમે તીર્થકરપ્રભુના માત્ર સેવક નથી, તમે તો તીર્થકરના મિત્ર છો.

પાલખીમાં બેસીને પ્રભુ શાંતિનાથે જ્યારે વનગમન કર્યું ત્યારે પ્રથમ રાજાઓએ, પછી વિદ્યાધર રાજાઓએ અને ત્યારબાદ ઈન્દ્રોએ પોતે આદરપૂર્વક તે પાલખી ખભે લીધી, ને આકાશમાર્ગે ચાલ્યા. તે વખતે દેવોનાં કરોડો વાજાં વાગતા હતા; તેના દ્વારા ઈન્દ્ર એવી ઘોષણા કરતો હતો કે—'ભગવાન શાંતિનાથ હવે મોહને જીતવા માટે જાય છે. ભગવાન હવે ત્રિલોકનું શ્રેષ્ઠ સામ્રાજ્ય જીતવા જાય છે. ભગવાન વિજયવંત હો. હે જીવો ! તમે પણ મોહને જીતવા માટે ભગવાનના માર્ગે આવો.' ઈન્દ્રની ઘોષણા સાંભળીને લોકો વૈરાગ્યનો મહિમા કરતા હતા : અહા, છખંડનો વૈભવ છોડીને પ્રભુ મોક્ષને સાધી રહ્યા છે... તો એ મોક્ષસુખ કેવું મહાન હશે ! આ રીતે જીવોનાં પરિણામ ભોગોથી વિમુખ ને મોક્ષની સન્મુખ થતા હતા... અને ભોગીમાંથી યોગી થઈ રહેલા પ્રભુ શાંતિનાથ પ્રત્યે સૌની નજર લાગેલી હતી. તે વખતે લોકો કાંઈ શોકથી રૂદન નહોતા કરતા પણ આનંદથી મંગલ આશીષ બોલતા હતા કે અહો પ્રભુ ! આપ મોક્ષને સાધવા જઈ રહ્યા છો... આપની મોક્ષસાધના શીઘ્ર સફલ હો ને અમનેય મોક્ષપંથીની પ્રેરણા આપો. શાંતરસમાં ઝૂલતા એ વૈરાગી મહારાજા શાંતિનાથ પણ અતિમધુર શાંત દષ્ટિથી નગરજનોને નીરખી લેતા હતા. અહા, પ્રભુ પાવન દષ્ટિ પડતાં જ એ પ્રજાજનો પોતાને ધન્ય સમજતા હતા કે 'પ્રભુએ અમારી સામે જોયું !'

એ ચકવર્તી મહારાજા વનગમન વખતે હજારો રાણીઓ શું રો—કકળ કરીને કે માથાં પછાડીને બેસી રહી ? નહીં; એ કોઈ સાધારણ સ્ત્રીઓ ન હતી; એક હોનહાર તીર્થકરની સાથે હજારો વર્ષ રહેનારી તે રાણીઓ શૂરવીર હતી, ધર્મ—સંસ્કારી હતી, અને કેટલાક સમ્યગ્દષ્ટિ પણ હતી. હા, એટલું ખરું કે સ્વામીનાથના એકાએક વૈરાગ્યની વાત સાંભળતાં તેમને આંચકો અને આઘાત લાગ્યો; ઈન્દ્રાણી તેમને આશ્વાસન આપવાનું વિચારતી હતી, પણ ત્યાં તો તે રાણીઓએ વિવેકબુદ્ધિથી સમાધાન કરીને શૂરવીરપણે દંઢનિશ્ચય કર્યો કે જેમ ભોગમાં અમે સ્વામીના સાથીદાર હતા તેમ હવે યોગમાં પણ અમે સ્વામીની સાથે જ રહેશું. શું પ્રભુ વનમાં રહેશે ને અમે રાજમહેલમાં પડી રહેશું ?—નહીં. અમેય હવે દેશવ્રત ધારણ કરીને વૈરાગ્યજીવન જીવશું. અમારા

પ્રભુને જ્યારે કેવળજ્ઞાન થશે ત્યારે સમવસરણમાં જઈને જિનદીક્ષા લઈ આર્યિકાં થઈશું ને પ્રભુના ચરણોમાં રહીને આત્મકલ્યાણ કરીશું. આ પ્રમાણે તે રાણીઓને રાજવૈભવમાં ક્યાંય રસ ન રહ્યો, તેઓ દેશવ્રતના પાલનપૂર્વક ઉત્તમ શ્રાવિકા જેવું વૈરાગી જીવન જીવવા લાગી. ઈન્દ્રાણીએ તેમની પ્રશંસાપૂર્વક કહ્યું : તમને તો આ ભવમાં દેશવ્રતનો અવસર છે, પણ અમને આ દેવીપર્યાયમાં સંયમનો કોઈ અવસર નથી. તીર્થકરના સંગથી તમારું જીવન ધન્ય બન્યું છે.

હજારો વર્ષોથી ચકવર્તીની સેવા કરનારા ૧૬૦૦૦ દેવો, પ્રભુના વૈરાગ્યને દેખીને ખિન્નવદને હાથ જોડીને ઊભા રહ્યા...કે અરે, જેમની સેવાથી અમે આનંદ માનતા તે અમારા સ્વામી દીક્ષા લ્યે છે; અમે પણ જો મનુષ્ય હોત તો પ્રભુની સાથે જ દીક્ષા લેત ! પરંતુ હવે તો જ્યારે તેઓ કેવળજ્ઞાન પામીને ધર્મચકવર્તી થશે ત્યારે સમવસરણમાં આવીને તેમની સેવા કરશું ને દિવ્યધ્વનિ સાંભળીને આત્મકલ્યાણ કરશું. પહેલાં રાજચકી અને પછી ધર્મચકી—એમ એક જ ભવમાં બે ચકવર્તીપદ પામનારા ભગવાન-શાંતિનાથની સેવાનો અવસર અમને મળશે.—આમ સમજી તે દેવોએ ચિત્તમાં સંતોષ કર્યો.

ચકવર્તીના ૧૪ રત્નોમાંથી સેનાપતિ વગેરે રત્નોએ પ્રભુની સાથે દીક્ષા લીધી. સુદર્શનચક્ર વગેરે અજીવ-રત્નોના અધિષ્ઠાતા દેવો પ્રભુને વંદન કરીને ચાલ્યા ગયા. અરે પુણ્યસંયોગ...એ તો ક્યાં સુધી ટકે ? મુમુક્ષુ જીવો સામેથી તેને પણ છોડીને મોક્ષમાં જાય છે. જેની એક હજાર દેવો સેવા કરતા તે ગજરત્ન—એટલે કે ચકવર્તીના ૮૪ લાખ હાથીમાં શ્રેષ્ઠ હાથી,—તે પણ વિચારવા લાગ્યો કે અરે, મારા ઉપર સવારી કરનારા સ્વામી તો બધું છોડીને વનમાં જાય છે...તો હું આ રાજમાં રહીને શું કરું ! એમ વિચારી તે વિજય-હાથી પણ પ્રભુની પાછળ-પાછળ વનમાં ચાલ્યો ને વૈરાગ્યપૂર્વક પ્રભુની સમીપમાં જ રહેવા લાગ્યો. ધન્ય હાથી !

પ્રભુ શાંતિનાથ

દીક્ષાયાત્રા

વૈશાખ વદ

૧૪

પ્રભુની જન્મજયંતિના ઉત્સવમાં ભાગ લેવા આવેલા ૧૦૦૦ રાજાઓ પણ પ્રભુની સાથે જ દીક્ષા લેવા તૈયાર થયા; ચકવર્તીના ભાઈ ચકાયુધકુમાર પણ દીક્ષા લેવા તૈયાર થયા; આ પ્રમાણે અનેક રાજપુત્રો પણ દીક્ષા લેવા તૈયાર થયા. શાંતિનાથ ભગવાનની સાથે હજારો મુમુક્ષુજીવો દીક્ષા લેવા વનમાં ચાલ્યા. અહા, હજારો જીવોની દીક્ષા માટેની એ વનયાત્રા કોઈ અદ્ભુત હતી...જાણે મોક્ષનો

મોટો વરઘોડો નીકળ્યો...જેમાં ઈન્દ્રોએ ઉપાડેલી સર્વાર્થસિદ્ધિ-પાલખીમાં મોક્ષસુંદરીના વરરાજા શાંતિનાથ (તીર્થંકર) શોભતા હતા, સાથે અણવર જેવા ચક્રાયુધ (ગણધર) શોભતા હતા...ને મોક્ષના જાનૈયા જેવા હજારો રાજાઓ, લાખો પ્રજાજનો, હાથી વગેરે તિર્થયો તેમ જ વૈરાગ્યભાવનામાં તત્પર દેવો એ દીક્ષાકલ્યાણકની વૈરાગ્યયાત્રાને શોભાવી રહ્યા હતા. ત્યાં દેવોના કરોડો વાજાં વાગતા હતા પણ તેમાંથી વીતરાગતાના સૂર નીકળતા હતા.

પ્રભુની પાલખી દીક્ષાવનમાં આવી. વન પણ કેવું?—જેનું નામ 'સહસ્ર-આમ્રવન!' (જેમ ગીરનારમાં સહસ્ર-આમ્રવન નેમનાથ પ્રભુની દીક્ષાનું ધામ છે તેમ હસ્તિનાપુરનું આ સહસ્રામ્રવન શાંતિનાથ પ્રભુની દીક્ષાનું ધામ છે.) જ્યાં હજારો આંબાના ઝાડ છે ને એકેક ઝાડ ઉપર અતિસુંદર મીઠી-મીઠી હજારો લાલ-પીળી કેરીઓ ઝૂલી રહી છે. આંબાઓ અતિ ખુશ છે કે વાહ, પ્રભુ મુનિ થઈને અહીં આત્મધ્યાન કરશે...તે વખતે અમે તેમના

ઉપર શીતળછાયા ફેલાવીને તેમની સેવા કરીશું અને પ્રભુ શાંતિનાથના સાન્નિધ્યથી અમારા આખા વનમાં સર્વત્ર પરમ શાંતિ ફેલાઈ જશે—આ રીતે તે આંબાઓ 'અશોક વૃક્ષ' જેવું ગૌરવ અનુભવતા હતા.

વૈરાગી મહારાજા શાંતિનાથ પાલખીમાંથી ઊતર્યા અને એક શુદ્ધ શિલા પર ઉત્તરાભિમુખ બેઠા. વાજાં શાંત થયા, કોલાહલ શાંત થયો, વિભાવો પણ શાંત થયા, આખું વન શાંત થયું. પ્રભુ શાંતિનાથે શાંતભાવ ધારણ કરીને માથેથી મુગટ ઊતાર્યો, ગળામાંથી હાર કાઢી નાંખ્યો, વસ્ત્રો દૂર કર્યા...ઉપયોગને શાંત કરી, હાથ જોડી ઐં નમઃ સિદ્ધેશ્વર્યઃ એવા ઉચ્ચારપૂર્વક સિદ્ધભગવંતોને નમસ્કાર કર્યા. (છઘ્નસ્થદશામાં પ્રભુનું આ છેલ્લું જ વાક્ય...સંસારદશામાં આ તેમનું અંતિમ અક્ષરાત્મક વચન; ત્યાર પછી છઘ્નસ્થમુનિદશામાં તેઓ સંપૂર્ણ મૌન રહ્યા, અને કેવળી થયા પછી બોલ્યા ત્યારે તો નિરક્ષરી દિવ્યધ્વનિ છૂટ્યો.) સિદ્ધોને વંદન કરીને પછી તે પ્રભુએ માથાના કાળા ભમ્મર વાંકડિયા ને અતિ કોમળ કેશનો સ્વહસ્તેલોચ કર્યો, સાથે સાથે અંદરના મોહનું પણ લુંચન કરી નાંખ્યું. અહા, દેહથી ઉદાસીનતાની એ ચરમસીમા હતી. બાહ્ય તેમજ અંતરમાં પરમ દિગંબર થયેલા એ નિર્ગ્રંથમુનિરાજ તત્ક્ષણ શુદ્ધોપયોગી થઈને આત્મધ્યાનમાં એકાગ્ર થયા...ઉપયોગની વિશુદ્ધતા વડે પોતાના આત્માને સામાયિકચારિત્રમાં સ્થિર કર્યો. (તીર્થંકર મુનિરાજનું ચારિત્ર ઉત્તમ સુવિશુદ્ધ હોય છે, તેમાં કોઈ દોષ લાગતો નથી તેથી તેમને છોદોપસ્થાપના કે પ્રાયશ્ચિત્ત હોતું નથી.)

ધ્યાનમાં સ્થિર થતાં જ તે પરમશ્રમણને સાતમું ગુણસ્થાન તથા ચોથું જ્ઞાન પ્રગટ્યું, જ્ઞાન સાથે સર્વોત્કૃષ્ટ રિદ્ધિ-સિદ્ધિઓ પ્રગટી અને કષાયભાવો દૂર ભાગ્યા. મિથ્યાત્વ અને ચાર કષાયો તો અસંખ્ય વર્ષો પહેલાં પૂર્વભવોમાં જ સર્વથા નષ્ટ થઈ ચૂક્યા હતા, બીજા ચાર કષાયો આઠ વર્ષની વયે જ પ્રભુએ છોડ્યા હતા, ત્રીજા ચાર કષાયો હમણાં ધ્યાન વખતે દૂર થયા, અને ચોથા ચાર કષાયો પણ નિર્જીવ

જેવા થઈને મરણપથારીએ પડ્યા. પ્રભુ શાંતિનાથ વીતરાગતાથી શોભી ઊઠ્યાં... ચકવર્તી વખતની શોભા કરતાંય; મુનિદશામાં તેમની શોભા એકદમ વધી ગઈ. ખરું જ છે—વીતરાગતામાં જેવી શોભા છે તેવી રાગમાં ક્યાંથી હોય ? નિર્ગન્થતામાં જે સુખ છે તે પરિગ્રહમાં ક્યાંથી હોય ? ન જ હોય. તેથી હે પ્રભો ! આપે ચકવર્તીપદ છોડ્યું એ કંઈ દુઃખની વાત નથી; આપે સ્ત્રી એનાથી પણ મહાન એવા પરમેશ્વરપદને લેવા માટે ચકવર્તીપદને છોડ્યું છે; પરમ અતીન્દ્રિયસુખ લેવા માટે ઈન્દ્રિયસુખોને છોડ્યા છે; ચંચળ અને અશુચિથી ભરેલી ૮૬૦૦૦ સ્ત્રીઓને છોડીને સ્થિર અને પવિત્ર એવી મોક્ષસુંદરીમાં આપ આસક્ત થયા છો; મોક્ષનાં ત્રણ રત્નોને લઈને આપે સંસારનાં ત્રણ રત્નો છોડ્યા છે. આ રીતે હે પ્રભો ! આપે જે ત્યાગ કર્યો તેનાં કરતાં વધુ ગ્રહણ કર્યું છે. ખરેખર આપે જ હેય-ઉપાદેયનો પરમ વિવેક કરનારા છો. આપે સ્વયં મોક્ષમાર્ગ છો, આપે પોતે જ ધર્મ છો. કેમકે—

આગમ વિષે કૌશલ્ય છે ને મોહદંષ્ટિ વિનષ્ટ છે;

વીતરાગ ચરિતારૂઢ છે... તે મુનિમહાત્મા ધર્મ છે.

પ્રભુ શાંતિનાથે ચકવર્તીપદમાંથી નીકળીને પરમેષ્ટીપદમાં પ્રવેશ કર્યો. બાર ભવના સાંથીદાર એવા તેમના ભાઈ ચકાયુધકુમારે પણ પ્રભુની સાથે જ જિનદીક્ષા લીધી; બીજાં હજારો રાજાઓ પણ મુનિ થયા. જેઓ મુનિ ન થઈ શક્યા એવા લાખો જીવોએ વૈરાગ્યપૂર્વક શ્રાવકનાં વ્રત લીધાં; કેટલાય તિર્યંચજીવો પણ વૈરાગ્ય પામી વ્રતધારી થયા.

‘અરે, જો બાહ્યવિષયોમાં સુખ હોત તો, આ ચકવર્તી, મહારાજા પાસે તો જગતના સર્વોત્કૃષ્ટ ભોગોપભોગ વિદ્યમાન હતા છતાં સામેથી તેને છોડીને તેઓ વનવાસી મુનિ કેમ થાત ? ને આત્મધ્યાન કેમ કરત ? અને, એ ચકવર્તીપદ કરતાંય અત્યારે મુનિદશામાં તેઓ વધારે સુખી છે—એ સ્પષ્ટ દેખાય છે; માટે નક્કી થાય છે કે બાહ્યસામગ્રીમાં, વિષયભોગમાં કે તેના સંગમાં ક્યાંય સુખ છે જ નહીં. સુખ તો ચૈતન્યસ્વરૂપની અનુભૂતિમાં જ છે. સુખ આત્માનો સ્વભાવ છે ને તેના ધ્યાનમાં જે અતીન્દ્રિય શાંતિ વેદાય છે તે સાચું પારમાર્થિક સુખ છે.’

ભગવાન શાંતિનાથની ધ્યાનદશા દેખીને ઘણાય જીવો આત્માના અતીન્દ્રિયસુખની પ્રતીત કરીને સમ્યગ્દર્શન પામ્યા. તીર્થકરપ્રભુના દીક્ષાકલ્યાણકનો મંગલ ઉત્સવ ઘણાય જીવોના કલ્યાણનું કારણ થયો.

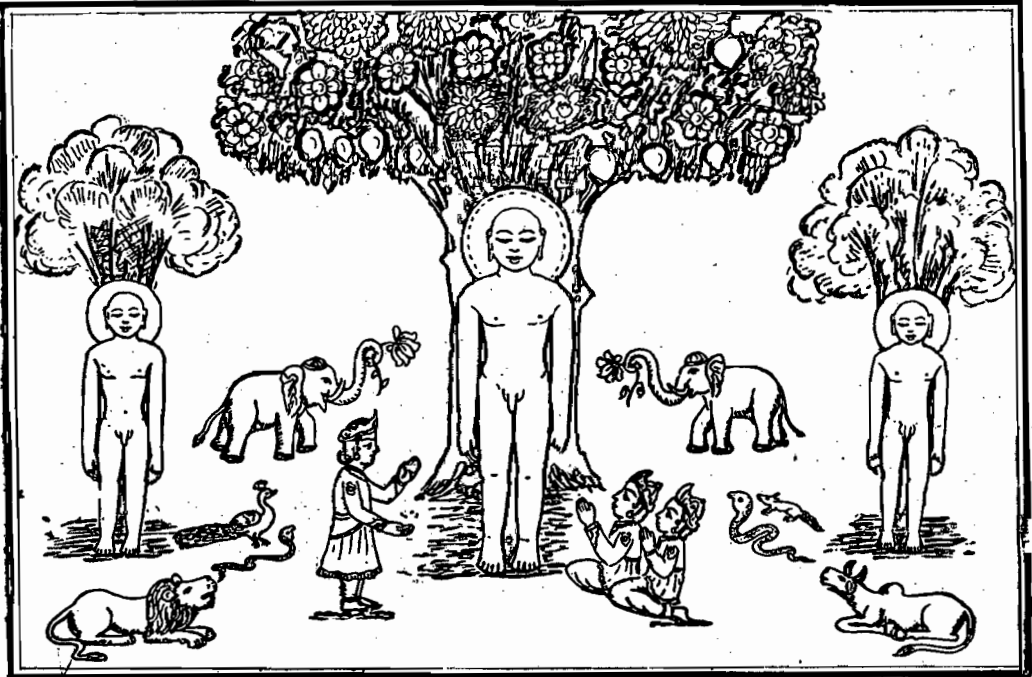
મુનિરાજ શાંતિનાથ વારંવાર શુદ્ધોપયોગી થતા હતા. દીક્ષા બાદ બે દિવસના ઉપવાસ કરીને તેઓ ધ્યાનના પ્રયોગમાં રહ્યા. ત્યાર બાદ ત્રીજા દિવસે પારણા માટે મંદરપુરીમાં પધાર્યા. અહા, સાક્ષાત્ મોક્ષમાર્ગરૂપ આવા અદ્ભુત ઉત્તમ સુપાત્રને પોતાના આંગણે જોતાં જ રાજા-સુમિત્રને અપાર હર્ષ થયો; તેણે ભક્તિથી પડગાહન કર્યું—‘પ્રભો ! પધારો... પધારો... પધારો !’ મુનિરાજ શાંતિપ્રભુ ત્યાં ઊભા રહેતાં સુમિત્રરાજે અત્યંત પ્રસન્નતાપૂર્વક પ્રદક્ષિણા કરીને ફરી ફરી નમસ્કાર કર્યા; તે વખતે એ રાજાનું મન શુદ્ધ હતું, વચન શુદ્ધ હતાં, કાયા શુદ્ધ હતી, આહાર શુદ્ધ હતી; તેણે ભક્તિથી પ્રભુના પગ ધોયા, સાથે પોતાનાં પાપો પણ ધોઈ નાંખ્યા; મુનિરાજના કરકમળમાં આહારદાન દીધું, એ વખતે તેને પરમ પ્રસન્નતા હતી;—હોય જ ને ! કેમકે તીર્થકરને મુનિદશામાં પ્રથમ આહારદાનના દાતા તરીકે તેને તદ્ભવ મોક્ષગામીપણું પ્રાપ્ત થયું હતું. પોતાના મોક્ષથી કોને આનંદ ન થાય !!

તે આહારદાનની ખુશાલીમાં એ જ વખતે આકાશમાં (૧) દેવોના દુદ્ધભી વાજાં વાગતા હતાં; (૨) રત્નવૃષ્ટિ થતી હતી; (૩) અહો દાનં..મહા દાનં એમ કહીને દેવો તે દાનની પ્રશંસા કરતા હતા; (૪) શીતળવાયુ સહિત સુગંધી જળના છાંટણા થતા હતા; અને (૫) દેવો પુષ્પવૃષ્ટિ કરતા હતા. ત્યાં દાન ઉત્તમ હતું, દાતા મહાન હતા અને સુપાત્ર તો સર્વોત્કૃષ્ટ હતા,—તેથી પુણ્યપ્રભાવે તત્કાળ ત્યાં પંચ-આશ્ચર્ય પ્રગટયા.

અહા, એક વખતના છ ખંડના સ્વામી અને સુવર્ણરત્નના થાળમાં જમનારા, તે આજે સર્વથા વસ્ત્ર-પાત્રના પરિગ્રહ રહિત થઈને, રાગ વગર હાથમાં જ ભોજન કરે છે.—વાહ, જૈન મુનિઓની વીતરાગતા!—તે જગતમાં અજોડ છે. ૨૮ મૂળગુણોના ધારક, એ શુદ્ધ દિગંબર મુનિરાજનું ચિત્ત અતીન્દ્રિય આનંદના ભોગવટામાં એવું પ્રીતિવંત બની ગયું હતું કે પૂર્વે ભોગવેલા ચકવર્તીપદના ભોગોનું તેમને સ્મરણ પણ થતું ન હતું. પાંચ ઈન્દ્રિયવિષયોને તેમજ કોઠાદિ કષાયોને તેમણે જીતી લીધા હતા અને બાવીસ પ્રકારનાં પરીષદોને સહન કરવા તેઓ સમર્થ હતા. જો કે તેઓ તીર્થંકર હોવાથી દંશમશક-અદર્શન વગેરે ઘણા ઉપસર્ગ-પરિષદ તો તેમને આવતા જ ન હતા. પુણ્યપ્રતાપે બધી ઋતુઓ તેમજ જમીન તેમને અનુકૂળ બની જતી હતી, તેથી શીત-ઉષ્ણ કે કાંટા-કાંકરા વગેરે પરીષદો તેમને આવતા જ ન હતા, તેમજ કોઈ ક્ષુદ્ર જીવ જંતુઓ તેમને ઉપદ્રવ કરતા ન હતા; ઉલ્લું તેમના સાન્નિધ્યમાં બીજાના ઉપદ્રવો પણ દૂર થઈ જતા હતા.

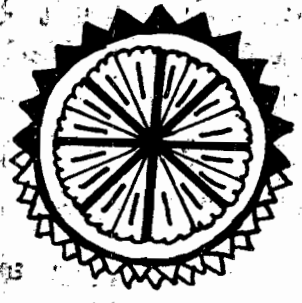
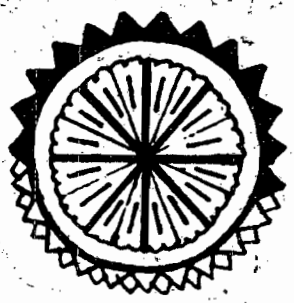
પરમ સામ્યભાવથી, ક્યાંય પણ રાગના પ્રતિબંધ વગર આત્મસાધના કરતા કરતા તે શાંતિનાથ મુનિરાજે, ૧૬ વર્ષ સુધી સુક્ષેત્રમાં વિહાર કર્યો. તેઓશ્રી જ્યાં જ્યાં જતા ત્યાં ત્યાં સેંકડો ગાઉ સુધી સર્વે જીવો શાંતપરિણામી થઈ જતા; ક્યાંય વેર-વિરોધ, અશાંતિ કે દુષ્કાળ રહેતા

નહીં; મૈત્રીભાવનું પાવન ઝરણું સર્વે જીવોના અંતરમાં વહેતું હતું; ત્યાં સિંહને અઢેલીને સસલાં નિરાંતે ઊંઘતા, ગાયનું વાછડું સિંહણને પોતાની માતાની જેમ ધાવતું; ને સિંહણ જીભ વડે તેને ચાટીને વહાલ કરતી. સિંહણનું બચ્ચું ગાયને પ્રેમથી ધાવતું; ને ગાય નિભયપણે પરમ પ્રેમથી તે બચ્ચાંને જોઈ રહેતી. નોળિયો અને સર્પબંને સાથે રમતા પ્રભુની સમીપમાં સર્વે મનુષ્યો અત્યંત વાત્સલ્યથી એકબીજાની ધર્મભાવના પુષ્ટ કરતા. તીર્થકર શાંતિનાથ જોડે મુનિદશામાં મૌન રહેતા તોપણ, તેમની શાંત આંખો અને ઉપશાંત મુદ્રામાંથી ઝરતો શાંતરસ-દેખીને ભવ્યજીવો આત્માના શાંતસ્વભાવને દેખી લેતા હતા. આત્માનો સ્વભાવ, કોધાદિ વગરનો કેવો શાંત છે-તે પ્રભુની મુદ્રા વગર બોલ્યે પણ દેખાડી રહી હતી. જોડે પ્રભુ એકલવિહારી-જિનકલ્પી હતા છતાં ચક્રાયુધ વગેરે મુનિવરો તેમ જ પેલો હાથી પણ તેમની નીકટમાં જ રહ્યા કરતા હતા. તીર્થકરનો સંગ મૂકીને દૂર જવાનું કોને ગમે ?

એ પ્રમાણે ૧૬ વર્ષ સુધી મૌનપણે આત્મસાધના કરીને મોક્ષમાર્ગમાં આગળ વધતા વધતા એ શાંતિનાથ મુનિરાજ પુનઃ હસ્તિનાપુરીના સહસ્રાબ્રવનમાં પધાર્યા. હસ્તિનાપુરીના પ્રજાજનો પોતાના મહારાજાને મુનિદશામાં દેખીને મહાન હર્ષ પામ્યા. જ્યાં દીક્ષા લીધી હતી તે જ વનમાં આવીને શાંતિનાથ મુનિરાજ ધ્યાનસ્થ થયા. સાથે ચક્રાયુધ વગેરે હજારો મુનિવરો પણ તે વૈરાગ્યવનમાં આત્મધ્યાન કરતા હતા...

[પછી ત્યાં જે મહાન આનંદકાંરી ઘટના બની...તેનું વર્ણન હવે વાંચશો.]

કે...વ...ળ...શી...ન

પોષ સુદ અગિયારસનો મંગલ દિન છે. હસ્તિનાપુરીના સુંદર ઉદ્યાનમાં હજારો આંબા અકાળે (પોષ માસમાં) પણ પાકીને કેરીથી ઝૂમી રહ્યા છે, કેમકે મુનિરાજ શાંતિનાથ પ્રભુ તે વનમાં બિરાજી રહ્યા છે ને આત્મધ્યાન કરી રહ્યા છે. પહેલાં સુદર્શનચક્રવડે છખંડને જીતનારો પ્રભુ હવે મુનિદશામાં શુદ્ધોપયોગ વડે મોહને જીતવા અને અખંડ જ્ઞાનને સાધવા માટે ત્રણ કરણ વડે સુસજ્જ બન્યા છે. 'મોહનો સર્વથા નાશ' કરવા માટે અને નવ ક્ષાયિકલબ્ધિ સહિત કેવળજ્ઞાન-સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત કરવા માટે, પુણ્યજન્ય એવું આ સુદર્શનચક્ર કામ નહિ આવે એમ સમજીને, પ્રભુએ તે ચક્ર છોડી-દીધું ને શુક્લધ્યાનરૂપી ધર્મચક્ર ધારણ કર્યું. એ ચક્રના તેજથી ડરીને કર્મની ઘણી પ્રકૃતિઓ ક્ષય પામી ગઈ, ઘણીખરી કર્મપ્રકૃતિઓ આવતી અટકી ગઈ; અરે, મેઘરથના ત્રીજા ભવથી શરૂ થયેલી ને અસંખ્ય વર્ષોથી સતત બંધાતી એવી તે

તીર્થંકરપ્રકૃતિ પણ આવતી હવે બંધ થઈ ગઈ. મોક્ષની સંપૂર્ણ સાધનામાં ઉદ્યમી તે મહા મુમુક્ષુને હવે જરાય કર્મબંધન કેમ પાલવે? પ્રભુ મોહની ઘણીખરી સેનાનો નાશ તો પહેલાં શુદ્ધોપયોગ વડે કરી જ ચૂક્યા હતા, બાકી બચેલા નજીવા મોહને મારતાં શી વાર! શુકલધ્યાન ચક્રવડે ઝપાટાબંધ સંજ્વલનકષાય ઉપર પ્રહાર કરીને તેનો નાશ કર્યો ને વીતરાગતા પ્રાપ્ત કરી લીધી. રાગના અત્યંત અભાવને લીધે હવે તેમને કોઈ કર્મનું બંધન થતું ન હતું, માત્ર નિર્જરા જ થતી હતી. એ રીતે મોહના મોટા દરિયાને તરી ગયા પછી તરત જ ફરી બીજાવાર તે શુકલધ્યાન-ચક્ર ચલાવીને, બાકીનાં ત્રણે ઘાતીકર્મોરૂપ 'અરિ' ને એકસાથે 'હણીને' પ્રભુ 'અરિહંત' થયા ને નવ ક્ષાયિકલબ્ધિના અખૂટ નિધાન સહિત કેવળજ્ઞાન-સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યું. [નમો અરિહંતાણં] પહેલાં ચક્રવડે છ ખંડ સાધવામાં પ્રભુને ૮૦૦ વર્ષ લાગેલા, જ્યારે સાધુ થઈને શાંતભાવરૂપ આ ધર્મચક્રવડે કેવળજ્ઞાનનું અખંડ સામ્રાજ્ય તો પ્રભુએ ૧૬ વર્ષમાં જ સાધી લીધું.

હે અરિહંતા! અમને આશ્ચર્ય એ વાતનું થાય છે કે, મોહ જેવા મહાન શત્રુને તેમજ ઘાતીકર્મો જેવા ઘોર દુશ્મનોને પણ હણવા માટે આપે જરાય ક્રોધ ન કર્યો,—ક્રોધ વગર જ માત્ર શાંત-વીતરાગભાવ વડે આપે તેમને હણી નાંખ્યા. ખરેખર વીતરાગતાની તાકાત કોઈ આશ્ચર્યકારી છે...ને આપનું 'શાંતિ' નામ સાર્થક છે. જેમ હિમ-પ્રપાત પોતાની ઠંડી તાકાત વડે પણ મોટા મોટા વૃક્ષોનેય બાળી નાંખે છે, તેમ હે દેવ! આપે પણ વીતરાગી-શાંતભાવની આશ્ચર્યકારી શક્તિવડે મહા મોહશત્રુનેય ક્ષણમાત્રમાં નષ્ટ કરી નાંખ્યો. અને તેના દ્વારા આપે અમને એમ સમજાવ્યું કે જેવી શક્તિ 'શાંતિ'માં છે તેવી શક્તિ ક્રોધમાં કે રાગમાં નથી. મોક્ષ શાંતભાવ વડે જ સધાય છે, ક્રોધવડે કે રાગ વડે નહીં. આ રીતે આપની સાધનાએ અમને શાંતિ અને ક્રોધ વચ્ચે ભેદજ્ઞાન કરાવ્યું છે. જે મહાન કાર્ય વીતરાગતા વડે આપે કર્યું તે કાર્ય શું કોઈ કે રાગી જીવ કરી શકે ખરા?—કદાપિ નહીં. અહો! દેવ! વીતરાગતાના બળે પોતામાંથી જ કેવળજ્ઞાન-નિધાન પ્રગટ કરીને આપ સ્વયંભૂ-પરમાત્મા થયા; અનંત ચતુષ્ટય વડે આપ ધર્મસામ્રાજ્યના નાયક ધર્મચક્રવર્તી થયા; ઈન્દ્રિયોથી પાર થઈને આપ પોતે જ પરિપૂર્ણ જ્ઞાન અને સુખરૂપે પરિણમ્યા. તે દશા પરમ ઈષ્ટ છે...તેથી જ આપની સ્તુતિ વડે હરિ તેનું અનુમોદન કરે છે.—

સર્વજ્ઞ લબ્ધસ્વભાવ ને ત્રિજગેન્દ્ર-પૂજિત એ રીતે,
સ્વયમેવ જીવ થયો થકો તેને 'સ્વયંભૂ' જિનો કહે.

પ્રક્ષીણ ઘાતીકર્મ, અનહદ વીર્ય, અધિક પ્રકાશ ને
ઈન્દ્રિય-અતીત થયેલ આત્મા જ્ઞાન-સૌખ્યે પરિણમે.

અત્યંત, આત્મોત્પન્ન વિષયાતીત, અનુપ, અનંત ને
વિચ્છેદહીન છે સુખ અહો! શુદ્ધોપયોગ-પ્રસિદ્ધને.

'અહો, એ સહજ જ્ઞાન ને સહજ સુખનો અચિંત્ય મહિમા!'

પ્રભુ શાંતિનાથ સર્વજ્ઞ થઈને એવા જ્ઞાન અને સુખરૂપે પરિણમ્યા. ત્રણલોક આનંદમય આશ્ચર્યથી ખળભળી ઊઠ્યા. એ જ વખતે તીર્થંકરપ્રકૃતિરૂપી સેવિકા જઈને ઈન્દ્રાદિ દેવોને પ્રભુની સેવા માટે બોલાવી લાવી. દેવોએ આવીને અતિ ભક્તિપૂર્વક એ સર્વજ્ઞ પરમાત્માની પૂજા કરી...ને સોળમા તીર્થંકરના કેવળજ્ઞાન-કલ્યાણકનો મહોત્સવ કર્યો. કુબેરે દેવલોકની ઉત્તમ સામગ્રી વડે દિવ્ય શોભાવાળા સમવસરણની રચના કરી; ઈન્દ્રાણીએ તેમાં રત્નોની રંગોળી પૂરી; કરોડો દુર્દુભીવાજાં મધુર અવાજે ભવ્ય જીવોને બોલાવવા

લાગ્યા કે આવો નરે આવો...હે જીવો ! જેને મોક્ષ સાધવો હોય તે અહીં આવો. આત્મકલ્યાણ કરવા માટે બીજા બધા કાર્યો, છોડીને અહીં આવો ને આ શાંતિનાથ પ્રભુને સેવો. આત્માના અનંત-અક્ષય નિધાન જોવા હોય તો આ પ્રભુના વીતરાગમાગને સેવો.—

ભો ભો ભવ્યો ! અવધૂણી પ્રમાદો સહુ ને,
આવી સેવો, શિવપુરીતણા સાર્થવાહ પ્રભુને.

હસ્તિનાપુરીના ભાગ્યવાન નગરજનોએ શાંતિનાથ પ્રભુના ગર્ભ-જન્મ-તપ એ ત્રણ કલ્યાણક પહેલાં જોયા હતા એ આજે ચોથા જ્ઞાનકલ્યાણકનો મહાન ઉત્સવ પોતાની નગરીમાં નજરે જોયો. અહા, ધન્ય તે નગરી...ને ધન્ય તે જીવો !

જે વખતે શાંતિનાથ પ્રભુને પંચમજ્ઞાન પ્રગટ્યું તે જ વખતે તેમના ભાઈ ચક્રાયુધ મુનિરાજને પણ તેમની સમીપમાં ચોથું જ્ઞાન પ્રગટ્યું. બે ભાઈ-એક તીર્થકર થયા ને બીજા તેના ગણધર થયા. દિવ્ય સમવસરણની બારસભા દેવો-મનુષ્યો ને તિર્યચોથી ઊભરાઈ ગઈ. આશ્ચર્ય છે કે ત્યાં જગ્યાના માપ કરતાં બેસનારા જીવોની સંખ્યા ઘણી વધારે હોવા છતાં જરાય ભીડ થતી ન હતી. પ્રભુના દર્શનમાં સૌ એવા લીન હતા કે કોઈ આકુળતા ન હતી. પ્રભુની-દિવ્ય વાણી સર્વાંગેથી નીકળી, તે સૌએ શાંતિપૂર્વક સાંભળી. પ્રભુએ આત્મતત્ત્વનો પરમ ગંભીર મહિમા બતાવતાં કહ્યું :-

હે જીવો !- આ જીવતત્ત્વ પોતે સ્વતંત્ર સત્ છે; તે અનાદિ અનંત, પોતાના ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવસ્વરૂપમાં વર્તનારું છે; જ્ઞાન ને આનંદ તેનો મુખ્ય સ્વભાવ છે—કે જે જીવ સિવાય બીજે ક્યાંય નથી. દરેક આત્મા પોતાના સ્વકીય અસંખ્ય પ્રદેશોમાં રહીને પ્રત્યેક સમયે જાણે છે ને પરિણમે છે તેથી તે 'સમય' છે.

તે જ્ઞાન અને પરિણમનસ્વરૂપ આત્મા, સ્વ-પરનું ભેદજ્ઞાન કરીને જ્યારે પરથી વિભક્ત પોતાના જ્ઞાનસ્વરૂપને જાણે છે ને તેમાં જ એકત્વરૂપ પરિણમે છે ત્યારે તે 'સ્વસમય' છે, તે સુંદર છે, તે જ 'શુદ્ધ' અને સુખી છે. પણ તે આત્મા, જ્યાં સુધી પોતાના જ્ઞાનસ્વરૂપને ભૂલીને, પરને જાણતાં પર સાથે કે રાગાદિ સાથે એકત્વરૂપે પરિણમે છે ત્યાં સુધી તે પરસમય છે, તેમાં વિખવાદ છે, અશુદ્ધતા છે અને દુઃખ છે.

માટે હે જીવો ! તમે જ્ઞાન અને રાગનું ભેદજ્ઞાન કરીને, રાગ વગરના શુદ્ધ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપ મોક્ષમાર્ગમાં જ આત્માને દંઢપણે પરિણમાવો. અમે સૌ અહંત-તીર્થકરો આ જ ઉપાયથી મોક્ષ પામ્યા છીએ, ને તમારે માટે પણ મોક્ષનો આ જ એક ઉપાય છે.

દર્શન વળી નિત્ય જ્ઞાન ને ચારિત્ર સાધુ સેવવાં;

પણ એ ત્રણે આત્મા જ કેવળ જાણ નિશ્ચય દૃષ્ટિમાં.

તું સ્થાપ નિજને મોક્ષપંથે, ધ્યા-અનુભવ તેહને,

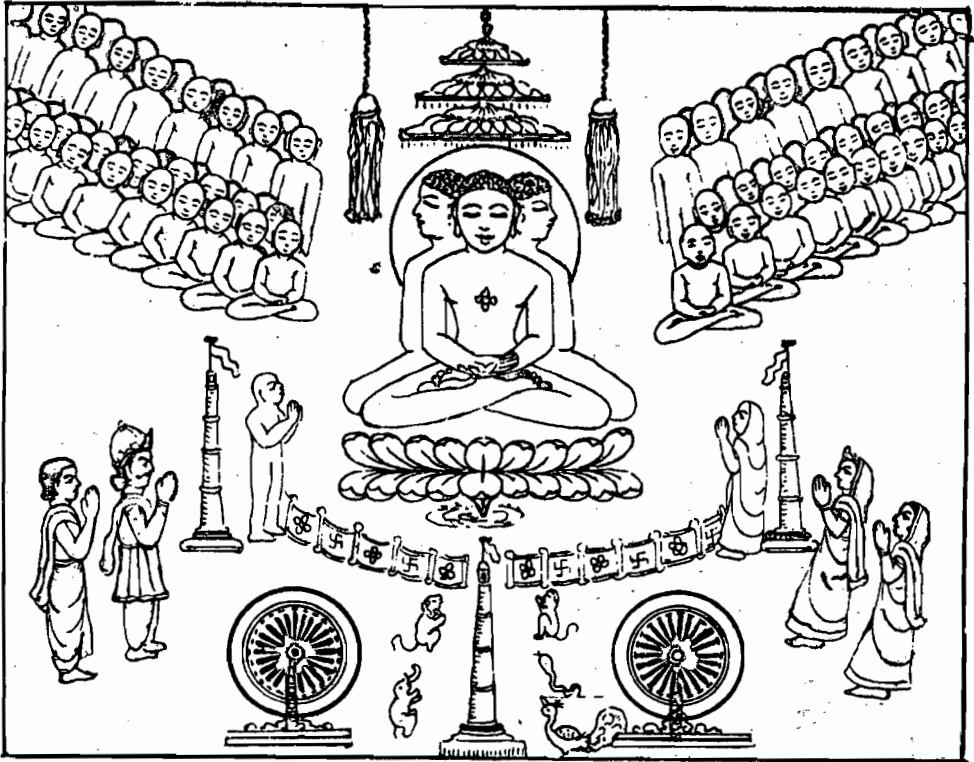
તેમાં જ નિત્ય વિહાર કર, નહિ વિહર પરદ્રવ્યો વિષે.

હૈં બસ, મોક્ષમાર્ગ શુદ્ધ સ્વદ્રવ્યમાં જ સમાય છે, રાગનો કોઈ અંશ તેમાં નથી. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપ શુદ્ધભાવે પરિણમેલો આત્મા પોતે જ મોક્ષકારણ છે ને પોતે જ મોક્ષરૂપ છે. આ રીતે 'શુદ્ધઆત્મા' જ સાધ્ય છે. આવા નિજપરમતત્ત્વને જાણીને તેની જ અંતર્મુખ શ્રદ્ધા કરો: ને તેમાં જ ઉપયોગને એકાગ્ર કરીને ઠરો...!તમને પરમ સુખ થશે.

આમાં સદા પ્રીતિવંત બન, આમાં સદા સંતુષ્ટ ને
આનાથી બન તું તૃપ્ત, તુજને સુખ અહો! ઉત્તમ થશે.

આહાહા, શી મધુરી એ વીતરાગ વાણી! તીર્થંકર પરમાત્માનો આવો ધર્મોપદેશ સાંભળીને ઘણા જીવો આત્મજ્ઞાન પામ્યા, ઘણા જીવોએ શ્રાવકધર્મ તેમ જ ઘણા જીવોએ સાધુધર્મ અંગીકાર કર્યો. પંદરમા તીર્થંકર ધર્મનાથ પ્રભુના મોક્ષગમન પછી લગભગ ત્રણ સાગરોપમનો દીર્ઘકાળ વીત્યા બાદ સોળમા શાંતિનાથ તીર્થંકર થયા. તેમના ધર્મદરબારમાં ચક્રાયુધ-પ્રધાન ૩૬ ગણધર બિરાજતા હતા; ૮૦૦ શ્રુતકેવળી, ૪૧૮૦૦ ઉપાધ્યાય, ૩૦૦૦ અવધિજ્ઞાની-મુનિવરો, ૬૦૦૦ વિક્રિયા ઋદ્ધિવંત મુનિવરો, ૪૦૦૦ મન:પર્યયજ્ઞાની અને ૨૪૦૦ વાદવિદ્યામાં પારંગત મુનિવરો હતા; ૬૦૩૦૦ આર્યિકાઓ હતા; સમ્યત્વાદિથી સુશોભિત ધર્માત્મા શ્રાવકો બે લાખ ને શ્રાવિકાઓ ચાર લાખ હતા.-સૌ મોક્ષની ઉપાસના કરતા હતા. સમ્યગ્દર્શન પામનારા તિર્યચો અને દેવોનોય પ્રભુના દરબારમાં પાર ન હતા.

અને આ બધાય ધર્મવૈભવ ઉપરાંત, અતિ દિવ્ય શ્રીમંડપની ઉપરના ગગનમાં પ્રભુની સમકક્ષ,

સર્વે આત્મિક ગુણોમાં પ્રભુની સમાન એવા ૪૦૦૦ કેવળજ્ઞાની—અરિહંત ભગવંતો બિરાજમાન હતા. અહો, જિનેશ્વરોનો મંગળ મેળો!—એને જોતાં મુમુક્ષુનયનો તૃપ્ત-તૃપ્ત થઈ જતા હતા ને ધરાઈ-ધરાઈને ધર્મનું અમૃત પીતા હતા. સમવસરણ એટલે ધર્મચક્રવર્તી—તીર્થંકર પ્રભુનો ધર્મદરબાર! તેની અદ્ભુતતાની શી વાત!! એ ધર્મદરબારમાં ધર્મનો તો મહા ભંડાર છે ને પાપનો તો પ્રવેશ પણ નથી; ત્યાં પાપી જીવો હોતાં નથી. બહારથી આવેલા પાપી જીવો પણ પ્રભુના દર્શનથી ધર્મી બની જાય છે ને શાંતિ પામે છે. અહો, શાંતિનાથ ભગવાને વીતરાગ ધર્મના ઉપદેશવડે જગતના જીવોને અપૂર્વ શાંતિ પમાડી. તેમને નમસ્કાર હો. [પંદરમા તીર્થંકરના શાસનના અંતિમ ભાગમાં લાખો—કરોડો વર્ષો સુધી ધર્મનો જે વિચ્છેદ હતો તે શાંતિનાથ પ્રભુના અવતારથી દૂર થયો, ને ફરી પરંપરા ચાલુ થઈ. તે આજ પર્યન્ત અચ્છિન્નધારાએ ચાલુ છે; વચ્ચે વિચ્છેદ થયો નથી.]

સમવસરણમાં પ્રભુનો ધર્મોપદેશ પૂરો થતાં ઈન્દ્રોએ ૧૦૦૮ મંગળ નામો વડે પ્રભુની સ્તુતિ કરી. હે દેવ! ઈન્દ્રને આપનો ગુણમહિમા પ્રસિદ્ધ કરવા માટે ભલે ૧૦૦૮ નામો શોધવા પડ્યાં, પરંતુ અમે તો માત્ર એક 'સર્વજ્ઞતા' વડે જ આપના સર્વગુણમહિમાને જાણી લઈએ છીએ. હે પ્રભો! જ્યાં આપની સર્વજ્ઞતાને લક્ષમાં લઈએ છીએ ત્યાં આપના અનંત ગુણોનો એક સાથે સ્વીકાર થઈ જાય છે. વચન વડે તો સંખ્યાત જ ગુણો, ને તે પણ કમથી—જ બોલી શકાય છે, ત્યારે સર્વજ્ઞતાદિ કોઈપણ ગુણવડે આપની અભેદઅનુભૂતિ કરતાં આપનો સર્વગુણસમ્પન્ન આત્મા અમારી સ્તુતિમાં—અમારી અનુભૂતિમાં સમાઈ જાય છે એટલે શુદ્ધાત્માનો અનુભવ થઈને અમારા મોહનો ક્ષય થાય છે. અહો દેવ! આપના ઉપદેશથી સિંહ અને સર્પ જેવા કૂર તિર્યચો પણ વિશુદ્ધપરિણામ વડે સ્વર્ગને પામે છે, તો પછી અમારા જેવા ભવ્ય મનુષ્યો મોક્ષને પામે—એમાં શું આશ્ચર્ય છે!

પ્રભો! આપ તો શુદ્ધ આત્મામાંથી જ ઉત્પન્ન પૂર્ણ અતીન્દ્રિયસુખને અનુભવનારા છો; આપને મોહ નથી તેથી ભોજન—પાણીનું ગ્રહણ પણ નથી. કેવળજ્ઞાનની સાથે આપનો આ એક આશ્ચર્યકારી અતિશય છે કે, પરચીસ હજાર વર્ષો સુધી અરિહંત દશામાં મનુષ્યદેહસહિત વિચરવા છતાં આપને કદીપણ ભૂખ—તરસની વેદના ન થઈ ને કદી ખોરાક—પાણીનું ગ્રહણ ન કર્યું. આહાર વગર જ આપનામાં અનંતવીર્ય ને અનંતસુખ હતું. હા, જો કે આપને હજી વેદનીયકર્મ હતું પરંતુ મોહકર્મના સાથ વગરનું તો બિચારું સાવ મરેલા જેવું હતું, આત્મામાં તેની કોઈ અસર ન હતી; અને શરીરની સુંદરતાને સાચવનારા પુણ્યપરમાણુઓ આહાર વગર સ્વયમેવ શરીરમાં આવી જતા હતા. પ્રભો! જેઓ આપની સર્વજ્ઞતાને કે આપના પૂર્ણ સુખને નથી ઓળખતા એવા અજ્ઞાનીજનોની બુદ્ધિમાં, આપનો કેવળજ્ઞાનનો આ અતિશય પ્રતીતિમાં આવવો મુશ્કેલ છે, કેમકે વિષયો વગરના આત્મસુખને તેઓ જાણતા નથી. વળી હે જિનેશ! આપ લોકોત્તર છો, સામાન્ય મનુષ્યની માફક, નથી તો આપના શરીરની છાયા પડતી, નથી આંખ મટકું મારતી, નથી આપ પૃથ્વી પર ચાલતા, આપ ચારે દિશાથી દેખાનારા ચતુર્મુખ—ભગવંત છો; અને એકસાથે બધી ભાષાઓ બોલવા છતાં મોહું નથી બોલતા—એ પણ શું આશ્ચર્યની વાત નથી? આવું આશ્ચર્ય હે કેવળી પરમાત્મા! આપના સિવાય બીજે ક્યાં છે?

વળી હે અચિંત્ય સામાર્થ્યવાળા સર્વજ્ઞ પ્રભુ! સર્વે પદાર્થોને જાણવામાં આપને જ્ઞાનનો કમ નથી, આપનું જ્ઞાન અકમ છે, ગગનમંડળમાં મંગલ વિહાર વખતે આપના પગલામાં પણ કમ નથી, કમથી પગલા ભર્યા વગરનું આપનું ગમન છે. આ રીતે જ્ઞાન અને ગમન બંનેમાં આપ કમથી રહિત છો. આપના શ્રીવિહાર વખતે આગળ-આગળ આપના ધર્મ વિજયને પ્રસિદ્ધ કરવું એક હજાર આરાવાળું રત્નમય

ધર્મચક્ર, કરોડો વાજાં અને કરોડો ધજાઓ સહિત ચાલે છે. ચક્રવર્તીપદ વખતે આપના ચક્રની સેવા એકહજાર દેવો કરતા હતા, અત્યારે તીર્થંકરપદ વખતે આપના ધર્મચક્રને અસંખ્ય દેવો સેવી રહ્યા છે; એનો પ્રભાવ ત્રણે લોકમાં વર્તે છે.

હે શાંતિનાથ પ્રભો ! પૂર્વ ભવમાં બે વખત આપ તીર્થંકરના પુત્ર થયા, ઈન્દ્રસભામાં આપની પ્રશંસા થઈ, મહાવીર-તીર્થંકરના આત્મા સાથે પણ (ત્રિપૃષ્ઠના ભવમાં) આપને મામા-ભાણેજનો સંબંધ થયો, આપ બળભદ્ર થયા, ચક્રવર્તી પણ થયા, ઈન્દ્ર થયા, સર્વાર્થસિદ્ધિમાં પણ ગયા, અંતિમ ભવમાં ફરીને બીજીવાર ચક્રવર્તી થયા, કામદેવ થયા, ને છેવટે જિનદેવ થઈને તીર્થંકર પણ થયા; અને હવે સર્વોત્કૃષ્ટ સિદ્ધપદવીને ધારણ કરવાની તૈયારી છે. આ ભરતક્ષેત્રમાં ૨૫૦૦૦ વર્ષ સુધી તીર્થંકરપણે મંગલવિહાર કરીને આપે મોક્ષનો માર્ગ બુલ્લો કર્યો. હે દેવ ! આપના અવતાર પહેલાં સાત તીર્થંકરોના શાસનના અંત ભાગમાં ધર્મનો વિચ્છેદ થયેલો, પરંતુ આપશ્રીએ પ્રસિદ્ધ કરેલો મોક્ષમાર્ગ નિર્બાધપણે આજે પંચમકાળમાં પણ અચ્છિન્નપણે ચાલી રહ્યો છે. તેથી પુરાણકાર ગુણભદ્રસ્વામી કહે છે કે 'હે બુદ્ધિમાન જીવો ! ભગવાન શાંતિનાથનું તમે શરણ લ્યો, કેમકે આજે જે ધર્મશાસન પ્રવર્તી રહ્યું છે...જે મોક્ષમાર્ગ ચાલી રહ્યો છે તેના 'આદ્યગુરુ ભગવાન શાંતિનાથ' છે.—

દેવેનાભિહિતસ્ત્વનેન   સમગાદવ્યાહતઃ   સ્વાવધિં ।
તત્ શાંતિં સમુપેત તત્ર   ભવતાં આદ્યં ગુરું ધોધનાઃ ॥

(મહાપુરાણ-ઉત્તરપુરાણ : ૬૩-૫૧૦)

ભગવાન શાંતિનાથ, ચક્રવર્તીપદમાં ૨૫૦૦૦ વર્ષ રહ્યા અને તે છોડ્યા પછી ધર્મચક્રવર્તી થઈને તીર્થંકરપદે પણ ૨૫૦૦૦ વર્ષ રહ્યા; અંતે, જેમ ચક્રવર્તીપદ છોડ્યું તેમ હવે તીર્થંકરપદને પણ છોડીને પ્રભુ મોક્ષમાં જવા માટે તૈયાર થયા. જ્યારે તેમનું આયુ એકમાસ બાકી રહ્યું ત્યારે તેઓ સમ્મેદશિખર પર આવીને સ્થિર થયા. વિહાર અને વાણી બંધ થયા. વૈશાખ વદ ૧૪ના રોજ ત્રીજા શુકલધ્યાનવડે સમસ્ત યોગીનો નિરોધ કરીને પ્રભુ અયોગી થયા ને બીજી જ ક્ષણે ચોથા શુકલધ્યાનમાં પ્રવેશ કર્યો. કર્મની ૧૪૮ પ્રકૃતિમાંથી, સમસ્ત ઘાતીકર્મો સહિત કુલ ૬૩ પ્રકૃતિઓનો તો સર્વથા નાશ-પ્રભુએ કેવળજ્ઞાન પામતા પહેલાં જ કરી નાંખ્યો હતો; બાકીની ૮૫ માંથી ૭૨નો (અથવા તેમાંથી જેટલી હોય તેટલીનો) સંસારના દ્વિચરમ સમયમાં નાશ કર્યો; અને બાકીની ૧૩ કર્મપ્રકૃતિનો ચરમસમયમાં નાશ કરીને પ્રભુ મુક્ત થયા, સિદ્ધ થયા, અશરીરી થયા, કર્મરહિત થયા, વિભાવરહિત થયા, પૂર્ણ શુદ્ધસ્વભાવરૂપે પરિણમ્યા; અનાદિ સંસારતત્ત્વને સર્વથા છોડીને પોતે સ્વયં અભૂતપૂર્વ એવા મોક્ષતત્ત્વરૂપ થઈ ગયા ને સિદ્ધાલયમાં જઈ બિરાજ્યા. ત્યાં સર્વે ચૈતન્યગુણો એ જ તેમનું શરીર છે, ચૈતન્યસ્વભાવનું નિર્બાધપણું એ જ તેમનું સર્વોત્કૃષ્ટ પરમ સુખ છે. હવે અનંત-અનંતકાળ સુધી સદાય તેઓ સિદ્ધપણે જ રહેશે. અહા, એ સિદ્ધપદનો અપાર મહિમા સ્વાનુભવવડે જ સમજાય છે. બધાય સંતો એ સિદ્ધપદને ચાહે છે, ને તેનો કેવો અદ્ભુત મહિમા ગાય છે—તે તમે પણ જરાક સાંભળો.—

કર્માષ્ટવર્જિત, પરમ, જન્મ-જરા-મરણહીન શુદ્ધ છે;
જ્ઞાનાદિ ચાર સ્વભાવ છે, અક્ષય, અનાશ અભેદ છે.

અનુપમ, અતીન્દ્રિય, પુણ્ય-પાપવિમુક્ત અવ્યાબાધ છે,
પુનરાગમન વિરહિત, નિરાલંબન, સુનિશ્ચળ, નિત્ય છે.

જ્યાં દુઃખ નહિ, સુખ જ્યાં નહીં, પીડા નહીં, બાધા નહીં,
જ્યાં મરણ નહિ, જ્યાં જન્મ છે નહીં, ત્યાં જ મુક્તિ જાણવી.
નહિ ઈન્દ્રિયો, ઉપસર્ગ નહિ, નહિ મોહ, વિસ્મય જ્યાં નહીં,
નિદ્રા નહીં, ન ક્ષુધા તૃષ્ણા નહિ, ત્યાં જ મુક્તિ જાણવી.
દેગ-જ્ઞાનકેવળ, સૌખ્યકેવળ, વીર્યકેવળ હોય છે,
અસ્તિત્વ, મૂર્તિવિહીનતા, સપ્રદેશમયતા હોય છે.
અશરીર ને અવિનાશી છે, નિર્મળ અતીન્દ્રિય શુદ્ધ છે,
જ્યમ લોકઅગ્રે સિદ્ધ, તે રીત જાણ રે તુજ આત્મને.

—આ પ્રમાણે સિદ્ધપદનો અપાર મહિમા કરીને જૈન સંતો એમ બતાવે છે કે : આપણું આત્મસ્વરૂપ પણ ખરેખર આવું જ છે; સિદ્ધપદ તે જ આત્માનું નિજપદ છે. અને તીર્થકરાદિ પુરાણપુરુષોનું જીવન આપણને આવા સિદ્ધપદની સાધના કરવાનું જ બતાવે છે.

પ્રભુ શાંતિનાથની સાથે તેમના ભાઈ ચક્રાયુધ-ગણધર પણ કેવળજ્ઞાન પ્રગટાવીને મોક્ષપદ પામ્યા. ભવોભવના સાથી મોક્ષગમનમાં પણ સાથીદાર બન્યા... ધન્ય એમનું જીવન ! પ્રભુના મોક્ષગમન વડે સમ્મેદશિખરની જે ટૂંક પાવન થઈ તે ટૂંકનું નામ 'કુંદપ્રભા' વાહ, કેવું સરસ નામ ! કેવું મજાનું ધામ !

શાંતિનાથ જિનરાજકી કુંદપ્રભ ટૂંક હે જેહ,
મન-વચન-તન કર પૂજહું શિખરસમ્મેદ યજેહ.

તે કુંદપ્રભા ટૂંકની ઉપરના સિદ્ધાલયમાં લોકમાં સૌથી ઊંચા સ્થાને, જ્યાં પૂર્વના અનંતાનંત સિદ્ધજીવો બિરાજતા હતા તેમની સાથે તેઓ પણ શાશ્વતપણે બિરાજમાન થયા ને અત્યારે પણ બિરાજી રહ્યા છે.

પ્રભુશ્રી શાંતિનાથના મોક્ષકલ્યાણક પ્રસંગે ઈન્દ્રે નિર્વાણમહોત્સવ કર્યો અને ફરીથી 'આનંદ' નામનું અતિ ભવ્ય નાટક કર્યું... તેમાં શ્રીષેષરાજાથી માંડીને શાંતિનાથ તીર્થકર સુધીના ૧૨ ભવમાં પ્રભુએ જે મોક્ષસાધના કરી તે અદ્ભુત રીતે બતાવ્યું. અહા, એ નાટક-દ્વારા પ્રભુનું જીવન દેખીને ઘણાય જીવો મોક્ષસાધનામાં પ્રેરાયા. નાટકદ્વારા પ્રભુના ગુણોનું સ્મરણ કરતાં ઈન્દ્ર કહે છે કે—

હે નાથ ! આપ 'કામદેવ' હોવા છતાં કામને તો આપે નષ્ટ કર્યો હતો, તેથી હે પ્રભો ! આપને 'કામદેવ' તરીકે ઓળખાવતાં અમને શરમ આવે છે; આપ ખરેખર કામદેવ નહિ પણ કામના શત્રુ એવા 'ધર્મદેવ' છો.

વળી-હે દેવ ! આપને ચક્રવર્તી મહારાજા તરીકે ઓળખાવતાં પણ અમને સંતોષ નથી થતો, કેમકે આપે તોફાને છ ખંડના સામ્રાજ્યને તરણાંની જેમ ત્યાગીને કેવળજ્ઞાનવડે અખંડ વિશ્વનું સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યું હતું. જેનો આપે ત્યાગ કર્યો તેના વડે આપનો મહિમા કેમ થાય ?

વળી હે પ્રભો ! ત્રણલોકમાં શ્રેષ્ઠ આપનો દેહ અતિશય રૂપવાન હતો—એ ખરું, પણ આપના ચૈતન્યની અતીન્દ્રિય સુંદરતા પાસે શું એની કાંઈ કિંમત ખરી ?—નહીં; કેમકે જ્યારે આપ સિદ્ધપુરીમાં

પધાર્યા ત્યારે એ ચૈતન્યની સુંદરતાને તો સાથે જ લઈ ગયા, પણ દેહની દિવ્ય-સુંદરતાનો આપે ત્યાગ કર્યો એટલે તે તો પુદ્ગલમાં વિલીન થઈ ગઈ. અહા, આ કાર્ય દ્વારા તો આપે અમને જડ-ચૈતનનું ભેદજ્ઞાન કરાવ્યું. આજે પણ આપના સ્વરૂપનું ચિંતન કરતાં જગતના જીવોને ભેદજ્ઞાન થાય છે ને તેઓ મોક્ષના પંથમાં આવે છે. આપનું શાસન જયવંત છે.

શાંતિનાથ-તીર્થંકર અને ચક્રાયુધ-ગણધર એ બંને જીવો

૧૨ ભવ સુધી સાથે રહીને અંતે મોક્ષ પામ્યા; તે આ પ્રમાણે—

- (૧) પ્રભુ શાંતિનાથ જ્યારે શ્રીષેષરાજા હતા ત્યારે 'ચક્રાયુધ' તેમની 'અર્નિદિતા' નામની રાણી હતી.
- (૨) બંને જીવો ભોગભૂમિમાં ઉપજ્યા.
- (૩) પહેલા સ્વર્ગમાં શ્રીપ્રભદેવ તથા વિમલપ્રભદેવ થયા.
- (૪) શાંતિનાથનો જીવ, અમિતતેજ-વિદ્યાધર થયો ને તેને સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિ થઈ. ચક્રાયુધનો જીવ (ત્રિપૃષ્ઠવાસુદેવનો પુત્ર) શ્રીવિજય થયો. (તેઓ બંને પરસ્પર એકબીજાના બનેલી હતા.)
- (૫) ૧૩મા સ્વર્ગમાં રવિચૂલ અને મણિચૂલ દેવ થયા.
- (૬) અપરાજિત-બળદેવ તથા અનંતવીર્ય-વાસુદેવ થયા.
- (૭) શાંતિનાથ અચ્યુતસ્વર્ગમાં ઈન્દ્ર થયા; ચક્રાયુધ (નરકે જઈ, વિદ્યાધર થઈ પછી) અચ્યુતસ્વર્ગમાં પ્રતીન્દ્ર થયા.
- (૮) શાંતિનાથનો જીવ વજ્રાયુધ ચક્રવર્તી (તે ક્ષેમંકર તીર્થંકરનો પુત્ર) થયો અને ચક્રાયુધનો જીવ તે વજ્રાયુધનો પુત્ર થયો.
- (૯) બંને જીવો ઐવેયકમાં અહમિન્દ્રો થયા.
- (૧૦) વિદેહમાં ઘનરથ-તીર્થંકરના પુત્રો મેઘરથ તથા દેઢરથ થયા.
- (૧૧) બંને જીવો સર્વાર્થસિદ્ધિમાં ગયા.
- (૧૨) શાંતિનાથ કામદેવ, ચક્રવર્તી, તીર્થંકર થયા. ચક્રાયુધ તેમના ભાઈ અને ગણધર થયા.

[અંતે ભવચક્રનો અંત કરીને બંને જીવો મોક્ષમાં બિરાજે છે.]

તે મોક્ષગામી મહાત્માઓના મંગલ જીવનનું ચિંતન સર્વે જીવોને શાંતિ આપો, સર્વજીવોનું કલ્યાણ કરો; સર્વત્ર મંગળ હો. અહા, સત્પુરુષની એક ક્ષણભરની સંગતિથી પણ જીવનું કલ્યાણ થાય છે, તો પછી ભવસુધી અત્યંત સૌહાર્દપૂર્વક તીર્થંકરના આત્માનો સંગ કરનાર ભવ્યાત્મા મોક્ષનું પરમ સુખ પામે-એમાં શું આશ્ચર્ય છે !

પ્રભુ શાંતિનાથનું જીવન ખરેખર અદ્ભુત છે, સંસારના સાધારણ જીવોની વાત તો દૂર રહો, તીર્થંકર કે ચક્રવર્તી વગેરે ૬૩ શલાકા-મહાપુરુષોમાં પણ, શાંતિનાથ ભગવાન જેવી બાર ભવ સુધી વૃદ્ધિગત વિભૂતિ બીજાં કોણ પામ્યું છે?—પણ એ બધી બાહ્ય-વિભૂતિ આત્માથી બહાર ! અંદરની ચૈતન્યવિભૂતિમાં તો બધાય મોક્ષગામી જીવો એકસરખા ! માટે—

હે ભવ્યજીવો ! તમે આત્માનું કલ્યાણ ચાહતા હો તો, સંપૂર્ણ ચૈતન્યવૈભવસંપન્ન એવા આત્માનું ચિંતન કરો; પ્રભુ જેવું પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ છે-તેનું ધ્યાન ધરો; એ જ પ્રભુ શાંતિનાથની ઉપાસના

છે ને એ જ પૂર્ણ શાંતિરૂપ મોક્ષનો પંથ છે. શાંતિનાથ તીર્થકરદેવે પ્રકાશિત કરેલો આ મોક્ષપંથ ભરતક્ષેત્રમાં આજેય અચ્છિન્નપણે ચાલી રહ્યો છે...તમે હૃદયમાં તે શાંતિનાથ પ્રભુનું સ્મરણ કરીને આજે જ મોક્ષમાર્ગને અનુસરો.

ધ્રુવ, અચલ ને અનુપમગતિ પામેલ શાંતિનાથને,
કરું યાદ મારા આત્મમાં સમ્યક્ત્વભાવ જગાડીને.

છે સુખ સાચું આપનું, ચાખી અહો મુજ આત્મમાં,
એ સિદ્ધસુખને સાધતો આવી રહ્યો તુજ પાસમાં.

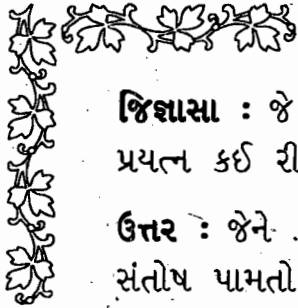
પુરાણ અદ્ભુત આપનું આ ગૂંથીને ગુજરાતીમાં,
બસ, જીવન થાય પવિત્ર મારું એ જ આશા હૃદયમાં.

હે પ્રભુ શાંતિનાથ! આજે આપના જન્મ-દીક્ષા અને મોક્ષ એ ત્રણકલ્યાણકના મંગલદિને આપના આ પવિત્ર જીવનનું આલેખન સોનગઢ-જિનમંદિરમાં આપના અભિષેકપૂર્વક પૂરું થાય છે; તે અમને પણ આપના જેવા કલ્યાણપદની પ્રાપ્તિનું કારણ હો.

(વીર સંવત ૨૫૦૯ જેઠ વદ ૧૪)

[પંચમ ચક્રવર્તી અને સોળમા તીર્થકર ભગવાન શાંતિનાથનું પવિત્ર અને ધર્મરોમાંચક પુરાણ અહીં પૂરું થયું.]

* * *

જિજ્ઞાસા : જે શાંતિની જાત કદી જોઈ નથી—અનુભવી નથી, તેનો પ્રયત્ન કઈ રીતે થાય?

ઉત્તર : જેને અંદરથી સાચી જિજ્ઞાસા ઉપડી છે, તે ખોટી શાંતિમાં સંતોષ પામતો જ નથી; તેને એવો ભાસ થાય છે કે આ શાન્તિ તે સાચી શાન્તિ નથી, કેમ કે આમાં તો આકુળતા ભાસે છે. સાચી શાન્તિમાં આકુળતા ન હોય. ભલે તેણે પૂર્વે સાચી શાન્તિની જાતિ કદી અનુભવી નથી. છતાં તેને સાચી જિજ્ઞાસા ઉપડી હોવાથી મંદકષાયવાળી શાંતિને સાચી શાન્તિ માનતો નથી, પણ તેનાથી પાર, સાચી શાંતિની જાતિ જ જુદી છે, કે જેમાં બિલકુલ આકુળતા છે જ નહિ—એવું તેને ભાવભાસન હોવાથી તે સાચી શાન્તિનો—સાચા સુખનો પ્રયત્ન કર્યા કરે છે. બીજા કોઈ ભાવોમાં તે સંતોષાઈ જતો નથી.

